

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

103756

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
BOKÜ KÜTÜPHANE MERKEZİ

FÂİK ÂLİ OZANSOY'UN HAYATI ve ŞİİRİ ÜZERİNE BİR
İNCELEME

103756

Harbiye AKDAĞ (ÇAĞLAYAN)

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Sabahattin ÇAĞIN

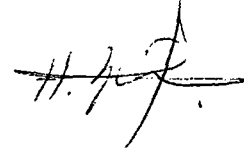
İZMİR
2001

Yüksek lisans tezi olarak sunduğu “Fâik Âli Ozansoy’un Hayatı ve Şiiri Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

29 / 08 / 2001

Harbiye AKDAĞ (ÇAĞLAYAN)

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün 19/09/2001 tarih ve .../2. sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin maddesine göre Türk dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Harbiye AKDAĞ (ÇAĞLAYAN)'ın "Fâik Âli Ozansoy'un Hayatı ve Şiiri Üzerine Bir İnceleme" konulu tezi incelenmiş ve aday 28/09/2001 tarihinde, saat 14:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin ...başarı... olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Doç. Dr. İlhan GENÇ
BAŞKAN

ÜYE

Jrd. Doç. Dr. Hüseyin TUNCER

ÜYE

Jrd. Doç. Dr. Sabahattin ÇAGIN

ÖZET

Türk edebiyatına damgasını vuran, fakat günümüzde hak ettiği değeri göremeyen bir şâirdir, Fâik Âli Ozansoy (1876-1950). Bugün çok az tanınmasına rağmen, yaşadığı dönemde Abdülhak Hâmid'e olan hayranlığı ve şiirlerine de bu hayranlığı yansıtması, kendisinin edebî çevrelerde "İkinci Hâmid" olarak tanınmasına sebep olmuştur. Aynı şekilde en ünlü eserinin adıyla da zihinlerde yer etmiştir, "Fânî Teselliler Şâiri.

Fâik Âli, henüz Mülkiye Mektebi'nin sıralarındayken Servet-i Fünun topluluğuna dahil olmuş ve edebî seyrine daha sağlam adımlarla devam etmiştir. Hatta kısa süren bir mevkufiyet devresi geçirmesine rağmen hapisteyken bile "Zâhir" takma adıyla şiir yazmaya ve bunları Servet-i Fünun dergisinde yayımlamaya devam etmiştir.

Fâik Âli, yazı hayatında ağırlığı şiir olmak üzere hikâye, tiyatro, deneme, nutuk mensur şiir, tercüme alanlarında eserler kaleme almıştır. Kitaplaşmış mensur bir eseri bulunmamakla beraber iki tane manzum tiyatro eseri ve beş tane de şiir kitabı bulunmaktadır. Kitaplarına girmeyen şiirlerini de "Şehirler Şehriyârî" adı altında toplamak isterse de ömrü buna müsaade etmemiş ve bu isteğini gerçekleştirememiştir.

Fâik Âli'nin şiirlerinin kronolojik gelişimi gözönünde bulundurulduğunda 1908 yılına kadar Servet-i Fünun ekolünde şiirler yazdığı, bu tarihten ölümüne kadar olan dönemde de millî ve toplumsal konulara yöneldiği görülmektedir.

Edebî hayatı boyunca gerek şekil, gerek muhteva bakımından Fâik Âli, eskidikçe yeniyi yenilendikçe eskiyi benimseyen bir şâir olmuştur. Yani, Nedim ve Fuzûlî'yle büyüyüp ısrarla aruzdan vazgeçmemek, ama bunun yanında sone nazım şeklini kullanmak, anjambmanlar yapmak, ecnebî kadınlara hayranlık duymak, onlar

için şiirler söylemek ya da bir başka deyişle, edebî hayatında bütün değişimleri yaşadıkdan sonra ömrünün son demlerinde gazel tarzı eserler kaleme almak, Fuzûlî için, Nedim için şiirler söylemek, aruza kasîde yazmak.

Fâik Âli, ilk dönem şiirlerinde Servet-i Fünun'un etkisindedir. Servet-i Fünun anlayışına başından sonuna kadar sadık kalmıştır. Bu dönem şiirlerinde en dikkate değer özellikler sone nazım şeklinin kullanılması, dilin ağır olması ve kapalı bir anlatımın varlığıdır. Bu şiirler incelendiğinde içeriğin aşk, kadın, tabiat, kişisel duygulanmalar etrafında döndüğü görülmektedir. Şiirlerinde ferdiyetçilik, karamsar bir ruh hali dikkati çekmektedir. Bu döneme ait *Fâni Teselliler* ve *Temâsil* adlı iki şiir kitabı mevcuttur.

Kısa bir süre Fecr-i Âti topluluğunun kurucu başkanlığını yapan şâir, bir süre sonra Servet-i Fünun etkisinden sıyrılır ve 1908 sonrası millî, toplumsal konulara yönelir. Bu yöndeki ilk eseri *Midhat Paşa* manzumesidir Şâir, artık yaşadığı toplumla ilgilenmektedir.

Vatan, millet temi şiirlerinde ön plana çıkan şâirde değişmeyen tek yön dil olur. Bayağılaşmak kaygısıyla dilde muhafazakarlığını hayatının sonuna kadar korumuştur.

Fâik Âli'nin şiirlerinde en kayda değer özelliklerden biri de yazmış olduğu bir şiiri olduğu gibi bırakmaması ve devamlı onun üzerinde değişiklikler yapmasıdır. Bu durum, şâirin titiz ve mükemmeliyetçi karakterinin bir göstergesidir.

Midhat Paşa manzumesinin ardından millî konuları işlediği *Elhân-ı Vatan*'ı yayımlar. Abdülhak Hâmid için yazdığı *Şâir-i Âzam'a Mektup* dışında şiir kitabı bulunmayan şâir, iki tane de manzum tiyatro eserine sahiptir: *Pâyitahtın Kapısında*, *Nedim ve Lâle Devri*. Tiyatro eserlerini oynanmak için değil daha ziyade kendisi için, kendi zevki için kaleme almıştır.

1936-1938 tarihleri arasında oğlu Munis'le birlikte Marmara dergisini çıkarır. İş hayatı bitmiş olan şâir, artık hayatının sonuna kadar kendisini yalnızca edebiyata verecektir.

Şiirlerinde her zaman samimi olan Fâik Âli, şiir ve edebiyatı başkaları adına yapılan bir faaliyetten ziyade, kendisi için yaptığı bir hizmet olarak kabul etmiştir. Eserlerinin anlaşılıp anlaşılmaması ya da eleştirilere uğraması onu hiç ilgilendirmemiştir. Sanatı kendi zevki için yaşayan bir şâir olmuştur.

Fâik Âli, şiirlerinde şekil mükemmelliğine son derece önem vermiştir. Aruz dışında bir vezin kullanmamış ve kullananları da eleştirmiştir. Nazım şekli olarak da soneyi sıkça kullanan şâir, şiirlerinde âhengi yakalamak için kelime ve ses tekrarlarına başvurmuştur.

Genel itibariyle sıfatları çokça kullanan şâir, edebî sanatlarla da şiirini zenginleştirmiştir. Kullandığı kelimeleri titizlikle seçmiş, gerekirse sonradan şiirleri üzerinde oynayarak beğenmediği kelimelerde değişiklikler de yapmıştır.

Yaptığımız bu genel özet ve değerlendirmeden de anlaşılacağı gibi, edebiyatımızda “Fâni Teselliler Şâiri” olarak tanınan Fâik Âli Ozansoy, Servet-i Fünun geleneğine başından sonuna kadar sadık kalmış ve bu akımın önde gelen temsilcilerinden kabul edilmiştir. Sanat hayatının ilk yarısında, sanat endişesini ön plana çıkarmış, daha sonra da kalemini sosyal konularda kullanmıştır.

Abdülhak Hâmid'e olan hayranlığı edebî çevrelerde aşırı olarak yorumlansa da o, kendi şahsiyetini bulmuş bir şâirdir. Bununla birlikte aruzu başarılı bir şekilde kullanması, şiirlerinde içerik kadar şekil güzelliğini de ön planda tutması onun şiirlerinin başarılı yönlerindedir. Ayrıca şiirlerinin ve kendi edebî kültürünün devrine ve sonraki devirlere yol gösterici olması da onu başarılı kılan bir başka özelliktir.

SUMMARY

Fâik Âli Ozansoy (1876-1950) is a poet who lead Turkish literature, but hasn't found interest which he engraed, nowadays. Although he is know little, during his life he was know "Second Hâmid" in literatural positions because he admired abdülhak Hâmid and he reffered this admiration to his poems. With the same way, he was fitted in brains by his most famous product, "Fâni Teselliler's Poet".

When he was just in the School for civil servants, he was joined with the group of Servet-i Fünun as a member and he continued his literatural travel with strong steps. Although even his prisonery term, when he was prisoner, he continued to write poems with "Zâhir" nichname and pressed them in the periodical of Servet-i Fünun.

Fâik Âli wrote lost of products like story, theatre, essay, oration, not metrical poem, translation most of which were poems during his writing life. Although there isn't booked not metrical product, there is two theatre books written in rhyme and meter, and fire poem books. Whether her he wanted to join his poems that weren't in his books, in a book called "Şehirler Şehriyân", his life didn't allow this and he couldn't have done.

When looking his poems as a view of chronological development, it seems that he wrote poems like Servet-i Fünun types till 1908 and since his death he went towards national and social types (topics) in this term.

During his literatural life, Fâik Âli became a poet who considered new ones whenever they were old, and considered old ones whenever they were new according to type and content. I mean not to give up wish by growing with Fuzûlî and Nedim, but also to use sonnet vercification type, to make enjambement, to admire foreing women, to sing poems for them or in other way to write Iyric poems at the lost term of his life after living every changes in his literatural life, to sing poems for Nedim, Fuzûlî to write prosody poems.

Fâik Âli was affected by Servet-i Fünun in his first term poems. He remained true to style of Servet-i Fünun from beginning to end. In this term poems, the most interesting properties are to be used sonnet vercification type, to be in hard language structure and closed understanding style. When they are examined in detail, it is seen

that concept is around love, woman, nature, personal emotions. In his poems, individual pessimistic spirit position attract attention. There is two poem books called "Fâni Teselliler" and "Temâsil" in this term.

The poet who was establishment manager in Fecr-i Âti group for short time, went away from effects of Servet-i Fünun and since 1908 he lead to social and national topics. In this way, his first verce was "Mithat Paşa". From now on, the poet was interested in his society.

The only property in the way of the poet, whe is leader of national poems, is language. He protected his conservation till the end of his life with anxiety of coarse.

In Fâik Âli's poems, the one of the most important properties is not to give up his poem as the first structure of poem and to change it continuously. This situation is a show for his characterical properties, to be fastidious and wonderful.

After Mithat Paşa's verce, he pressed "Elhân-ı Vatan" which was about national topics. The poet, who hasn't got any poem book except for "Şâir-i Âzama Mektup" written for Abdülhak Hâmid, has got two theatre verses: "Pâyitahtın Kapisında", "Nedim ve Lâle Devri". He wrote theatre products not to play but also for his pleasure.

From 1936 to 1938, he pressed first periodical of Mamara with his son Munis. The poet, whose job life was finished, vowed himself to literature till the end of his life.

Fâik Âli, who was always heartfelt in his poems, he accepted poems and literature as not only activity done for the others but also activity for himself. He didn't concern about not being understood his products or being criticized. He became a poet who lived art for his pleasure.

Fâik Âli gave important to shape of his poems. He didn't use any other rhyme and meter except for prosody and criticized persons who used. The poet, who often used sonnet as versification, used word and sound repeat to have harmony in his poems.

In general, the poet who often used adjectives, enriched poems by literatural arts. He chose words used carefully, and sometimes changes words not liked by changing poems as necessary.

As being understood from this general summary and investigation, Fâik Âli Ozansoy, know as "Fâni Teselliler's Poet" in our literature, remained true to custom of Servet-i Fünun from beginning to end and he is accepted as representative leader of

Servet-i Fünun. In the first half of his life, he referred his art worry and then used his pencil for social topics.

Although his fan to Abdülhak Hâmid is explained more by literatural poets, he is a poet found his character. And to use prosody successfully, to refer concept as much as shape in his poems are successful properties of him. Also, his being leader to his literatrel culture term and following terms is a property for success.

ÖNSÖZ

Türk edebiyatında Tanzimatla başlayan yenilikçi hareket Servet-i Fünun topluluğuyla daha bir hız kazanmıştır. Bu topluluğa adını veren dergi, yenilik hareketinin topluma daha çabuk yayılmasına vesile olmuştur. İşte bu dönemin ünlü simalarından biri de edebî çevrelerde “İkinci Hâmid” ya da “Fâni Teselliler Şâiri” olarak tanınan Fâik Âli Ozansoy’dur.

Fâik Âli hakkında ne yazık ki bugüne kadar derli toplu bir araştırma yapılmamıştır. Fâik Âli’yi özellikle şiir yönüyle ele alan bu çalışmamız, genel itibariyle iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde şâirin doğumundan ölümüne kadar olan hayat hikayesini ve bu devredeki edebî hayatını çeşitli kaynaklardan elde ettiğimiz bilgileri kullanarak ortaya çıkarmaya çalıştık. Bu hususta basılmamış eserlerden ve diğer evraklardan faydalanmak için şâirin gelinine ve torununa ulaşmaya çalıştık. Ancak biz ulaştığımızda gelini son nefesini vermek üzereydi. Bu yüzden sadece torunu Ayşe Erkmenoğlu’yla görüşebildik. Dedesi gibi eskiye düşkün olan torunu, bize yardımcı olabilecek evrak ve bilgileri verdi.

Çalışmamızın ikinci bölümünü Fâik Âli’nin şiirleri ve bunların üslup incelemesi teşkil etmektedir. Öncelikle Fâik Âli’nin şiirlerini ve kitaplarını, muhteva değişiklikleri göz önünde bulundurarak kronolojik bir sıralamaya tâbi tuttuk. Muhteva incelemesinden sonra eserlerin üslup çalışmasını yaptık ve şâirin kendine has söyleyişlerini, ifade kalıplarını tespit etmeye çalıştık.

Çalışmamızın sonundaki bibliyografya da iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda Fâik Âli'nin hayatı boyunca verdiği eserlerin kronolojik listesi mevcuttur. İkinci kısımda ise şâir hakkında yaptığımız bu çalışmada faydalandığımız kaynakların listesi vardır.

Bu çalışmayı yaparken dedesiyle ilgili bilgileri ve evrakları açıklıkla bana sunan Sayın Ayşe ERKMENOĞLU'na ve çalışmamın başından sonuna kadar benden yardımlarını esirgemeyen, iyi bir yol gösterici olan hocam Yrd. Doç. Dr. Sabahattin ÇAĞIN'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Harbiye AKDAĞ (ÇAĞLAYAN)

Ağustos-2001

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	2
İÇİNDEKİLER	4
GİRİŞ	5
I. HAYATI	11
II. ESERLERİ	18
A. İLK ŞİİRLERİ	21
1. Fâni Teselliler	22
2. Temâsil	56
B. 1908 SONRASI ŞİİRLERİ	74
1. Millî ve Toplumsal Şiirler	75
a) Midhat Paşa	76
b) Elhân-ı Vatan	80
2. Aşk ve Tabiat Şiirleri	94
3. Şahıslar İçin Yazılmış Şiirler	109
a) Şâir-i Âzam'a Mektup	110
b) Oğlu İçin Yazdığı Şiirler	114
c) Edebî ve Siyâsi Şahsiyetler	117
4. Diğer Şiirleri	120
C. MANZUM TİYATROLARI	126
1. Pâyitahtın kapısında	126
2. Nedim ve Lâle Devri	131
D. ÜSLUP	138
SONUÇ	149
BİBLİYOGRAFYA	152

GİRİŞ

Türklerin İslâmiyet'i kabul etmelerinden sonra gelişen, XVI. ve XVII. yüzyıllarda altın devrini yaşayan Dîvan Şiiri, Şeyh Gâlib'den sonra bir duraklama dönemine girmiştir. Çünkü Osmanlı devletinde başlayan yenileşme hareketleriyle birlikte, eski kültürün devlet yapısı ve toplum anlayışı değiştiği gibi edebî anlayışı da değişmek zorundaydı.

XVIII. yüzyılın sonları ile XIX. yüzyılın başından itibaren Osmanlı ülkesinde birtakım değişiklikler görülmeye başlandı. Birtakım batı usûlü okulların açılmasıyla İstanbul batıdan gelen hocalar ve kitaplarla yeni bir hayatı tanırken, Avrupa'ya gönderilen öğrenciler de bu hayatı dönüşlerinde ülkeye taşıyorlardı.

Bütün bu gelişmeler edebiyata da yansımıştı. XIX. yüzyılda siyasî olarak Tanzimat Fermanı'nın ilânıyla başlayan, batı kültür ve edebiyatının ilk örneği olan Tanzimat Edebiyatı, edebî alandaki ilk değişimi temsil etmişti. Tanzimatın birinci ve ikinci nesli, inkılâpçı bir tutumla yeni ve modern bir Türk edebiyatını kurmaya çalışmışlardı. Ancak Tanzimat döneminin bu iki nesli aynı adı taşımalarına rağmen, edebiyat anlayışları birbirlerinden çok farklıydı. Zaten bu farklılık yüzünden araştırmacılar dönemi birinci nesil (Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa) ve ikinci nesil (Recâizade Mahmud Ekrem, Abdülhak Hâmid, Sâmipaşazade Sezâi) olarak ikiye ayırmıştır.

İlk devir, edebî eserlerde siyasî fikirlerin ve sosyal meselelerin ön plana çıktığı, buna karşılık estetik kaygının ikinci planda kaldığı bir devirdir. Bu yüzden Mehmet

Kaplan, bu dönemi “Sosyal ve Politik Fikirler Devri” olarak adlandırır. Gerçekten de bu dönemde yazılan eserlere baktığımızda sanatçıların amacının toplumu eğitmek, onlara yol göstermek ve bu yolla zor durumda olan ülkenin kurtulmasını sağlamak olduğu açıkça görülüyordu. Bunun sonucunda nesir, şiir karşısında bir öncelik elde etti ve bu döneme damgasını vurdu. Bunda o dönemde çıkan gazetelerin tesiri büyüktü. Gazeteler esas olarak halk tarafından anlaşılacak gayesini güttüklerinden dilde de bir sadeleşme meydana geldi. Bu da edebî eserlerin sade, anlaşılır ve gereksiz edebî sanatlardan arınmış bir dille yazılmasına yol açtı. Bu aynı zamanda birinci nesil Tanzimatçıların savunduğu, uymaya çalıştığı bir ilke haline geldi. Bu ilkenin benimsenmesindeki en önemli sebep bu neslin edebiyata faydacı bir şekilde yaklaşmalarındandır.

Batı tesirindeki Türk edebiyatının ilk ve en önemli yenilikçilerinden olan Şinasi, eser verdiği zaman zarfında politik olayların içine girmemekle birlikte hak, adalet, kanun, medeniyet gibi kavramları Türk şiirine taşımaya başlamıştır. Aynı şekilde eski şiire ait nazım şekillerini kullanarak muhteva bakımından eski şiirden tamamen farklı eserler yazar. Eski şiirdeki genel isimlendirmelerden uzak durarak hem müstakil şiirlerine hem de kitabına gelenekten farklı şekilde isimler koyar.

Türk edebiyatında vatan ve hürriyet şâiri olarak tanınan Namık Kemâl, aynı zamanda eski edebiyat karşısında yeni edebiyatın sözcüsü ve savunucusu durumundaydı. Şinasi’yi tanıyınca kadar eski şiir vadisinde şiirler yazan Namık Kemal, daha sonraları bu konuda taviz vermeyen bir mücadele adamı kimliğine bürünmüştür. Nitekim, en yakın dostu ve dava arkadaşı Ziya Paşa’yı en acımasız dille tenkit etmiş, yazdığı “Tahrîb-i Harâbat” ve “Takib” adlı eserleriyle onu davalarına ihanet etmekle suçlamaktan geri kalmamıştır. Şinasi ile Türk şiirine giren adaket, hak, hukuk kavramları Namık Kemâl’de vatan ve hürriyet kavramlarıyla devam etmiştir. Bu

neslin edebiyatta faydayı öne çıkaran tavrın en uç noktasını Namık Kemal'in eserleri oluşturur.

Tıpkı diğerleri gibi Ziya Paşa da eski nazım şekilleri içinde yeni fikirleri işleyen şiirler yazmıştır. Ancak Ziya Paşa, Namık Kemal gibi davasında "musır" ve "sâbit" olamamıştır. Başlangıçta bizim esas şiirimizin halk şiiri olduğunu savunurken, daha sonraları tekrar Divan şiirini öven Harâbat'ı yazar. Ziya Paşa'nın asıl şöhreti Tercî-i Bend ve Terkîb-i Bend'leriyledir. Özellikle ikincisinde yer alan felsefî fikirler, onu, dönemin önemli isimleri arasına yerleştirmiştir.

Tanzimat şiirinin ikinci neslini oluşturan Recâizâde Mahmud Ekrem ve Abdülhak Hâmid'in sanat anlayışları birinci nesilden oldukça farklıydı. Mehmet Kaplan bu farkı en iyi ifade eden "Ferdîyetçilik, Büyük İhtiraslar ve İztraplar Devri" başlığını bu dönem için kullanmıştır. Çünkü toplumcu anlayışı benimseyen birinci neslin yerini, ferdiyetçi bir anlayış almıştı. Bu durum, şâirlerin sanat anlayışını ve dilini de ister istemez etkilemişti.

Bu iki şairin sanatkârlığını önemli ölçüde etkileyen en önemli tema ölümdür. Ölüm, her iki şairi de en sevdikleri varlıklardan ayıran bir husus olarak onları ilgilendirmiş ve şiirlerine girmiştir. Ancak Orhan Okay'ın da işaret ettiği gibi "Hâmid'de ölüm, Ekrem'de ise ölümler vardır". Bu yüzden Hâmid'in şiirlerindeki ölüm daha felsefî bir mahiyet taşır.

Ekrem'in birinci kuşaktan farkı, fikir ve sanatın amacının sosyal fayda değil, "güzellik" olduğunu ileri sürmesiydi. Bunu da en güzel "Zerrattan şümûsa kadar her güzel şey şiirdir" cümlesiyle ifade eder. Bu cümlede ikinci neslin şiir anlayışıyla (şiirin sınırlarını genişletmesi bakımından) birlikte kelime dağarcığı bakımından dil anlayışını da bulmak mümkündür. Bu dönemde Ekrem'i önemli kılan hususlardan biri, Türk tenkit

tarixinin en önemli eserlerinden biri olan Tâlim-i Edebiyat'ı yazmış olmasıdır. Ekrem bu eseriyle hem edebiyat teorisi alanında bir eser ortaya koymuş, hem de kendilerinden sonra gelen Ara Nesil ve Edebiyat-ı Cedîde'yi hazırlamıştır.

Ferdî duygularını şiire yansıtması bakımından Türk şiir tarihinde önemli sayacağımız Abdülhak Hâmid, ölümle birlikte tabiat konusunu da felsefî mahiyette ele alıp işlemiştir. Bu temin şâirde görülmesinin en önemli sebebi o dönemde Tanzimat şâirlerini büyük ölçüde etkileyen Romantizm akımıdır.

En önemlisi Abdülhak Hâmid'in Tanzimat'tan Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar süren sanat hayatı boyunca devamlı arayışlar içinde bulunması ve şiirde yaptığı yeniliklerle her dönemde etkili olmasıdır.

Sonuç olarak, Tanzimat şiirinin ikinci nesli, şiirin ferdîleşmesi konusunda önemli rol oynayarak kendilerinden sonra gelen Ara Nesil ve Servet-i Fünunculara örnek olduklarını söyleyebiliriz.

Mehmet Kaplan'ın haklı olarak eksik bırakıldığı konusunda itirazda bulunduğu 1873-1895 yılları arasındaki boşluk, edebî faaliyetlerin devam ettiği bir dönemdir. Bu dönemde çok sayıda dergi çıkmış ve Batı edebiyatından çok sayıda tercüme yapılmıştır. Bu dönemde yetişen sanatçıların çok iyi Fransızca bildikleri ve Batı edebiyatını yakından tanıdıkları görülmektedir. Bu açıdan bu dönemi, Tanzimat'ın ikinci nesli ile Edebiyat-ı Cedîde arasında bir köprü olarak düşünmek yerinde olacaktır.

Edebî ve fikrî hayatımızın önemli bir safhası olan Servet-i Fünun Edebiyatı, etrafında birçok münakaşanın yapıldığı bir edebî akım oldu. 1896-1901 tarihleri arasında faaliyet gösterdi.

“Edebiyat tarihinde böyle başlangıcı ve sonu belli olan, kesin tarihlerle sınırlanabilen edebî mektep azdır.”¹ Bunu sebebi, bu edebî hareketin bir dergi etrafında meydana gelmesidir. Tevfik Fikret’in dergiye girmesiyle başlayan edebî hareket, 1901’de derginin kapatılmasıyla sona erdi.

Topluluğa nazımda Cenab Şahabeddin, nesirde Halit Ziya tesir ediyordu. Dergide yazan gençler Fransızca’yı biliyor ve Fransız eserleri asıllarından okuyor, batıdan çeşitli tercüme yapıyorlardı.

Servet-i Fünuncular XIX. yüzyıl Fransız edebiyatını bütün özellikleri ve teferruatıyla tanıdılar ve dergide geniş bir tercüme faaliyetiyle bunu aktarmaya çalıştılar.

Edebiyatın bir yüksek zümre işi olduğuna inanıyorlar ve âhenkli buldukları kelimeleri kullanmada ısrar ediyorlardı. Bu kelimeleri kullanmaları onların anlaşılmasız olarak suçlanmalarına yol açıtıysa da pek umursamadılar. Şiirde görülen bu kapalılık ve musikî unsuru, Batı edebiyatında görülen Sembolizm akımının tesiriyledir.

Toplumsal sorunlara yönelemedikleri için özellikle edebiyat ürünlerinin dil ve biçim yapısı üzerinde uğraşmışlar, birçok yenilikler yapmışlardır. Divan edebiyatı biçimleri yerine Fransız edebiyatından sone ve terzarımayı aldılar. Divan edebiyatı nazım şekillerinden olan “müstezat”ı geliştirerek Fransız serbest şiirine benzeyen “serbest müstezat”ı kullandılar.

Tanzimatçılarla başlayan anlamın bir beyitte toplanması geleneğine karşı çıkmaya devam ettiler. Böylece şiirde parça güzelliği yerine bütün güzelliği ilkesini getirdiler. Şiirde anjambman yapmayı yaygın hale getirdiler. Kafiyenin göz için değil, kulak için olduğu görüşünü benimsediler.

¹ Prof. Dr. Bilge Ercilasun, “Servet-i Fünun Edebiyatı”, Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler 1,

Servet-i Fünun şiiri, muhteva yönünden zengin değildir. Belirli temalar etrafında toplanmıştır. Şâirler, suya sabuna dokunmayan aşk, tabiat, aile yaşamı, acıma, kişisel tedirginlik ve yakınma gibi temleri işlemişlerdir..

İçerikten çok biçim ve söyleyiş kaygısı ağır basan bu şiirde şâirler, kelimelerin yansıttığı dış görüntüyle ve ses değerleriyle daha çok ilgilenmişlerdir.

Anlatım yönünden de Servet-i Fünun şiiri, imajlarla yüklü, süslü, sanatlı bir yapı gösterir. Özellikle benzetmelerle, sıfatlarla varlıkların gerçek görünüşlerini değiştirmişlerdir. Amaçları, söyleyiş yoluyla güzellikler yaratmaktır. Bunda etkisinde kaldıkları simbolistlerin ve parnasların etkisi vardır. Çünkü bu akımlar “sanat endişesini ön plana çıkaran” akımlardı.

Servet-i Fünun anlayışına başından sonuna kadar sâdik kalan ve edebiyatımızda *Fânî Teselliler Şâiri* olarak tanınan Fâik Âli Ozansoy da bu akımın önde gelen temsilcilerindendir. Sanat hayatının ilk yarısında “sanat endişesini ön plana çıkarmış”, daha sonra da kalemını vatan ve millet yolunda yazdığı sosyal konularda kullanmıştır.

HAYATI

Türk edebiyatının önemli isimlerinden Fâik Âli Ozansoy, 1876 yılında Diyarbakır'da doğar. Asıl adı Mehmet Fâik'tir. Ünlü Mîzân'ül-Edeb adlı eserin yazarı mutasarrıf Diyarbakırlı Mehmet Said Paşa'nın oğlu ve Servet-i Fünun şâirlerinden Süleyman Nazif'in kardeşidir. İlk edebî kültürünü de babasından ve ağabeyinden almıştır.

Fâik Âli'nin ağabeyi Süleyman Nazif'in mezar taşı için yazdığı şu beyit dikkate değerdir:

“Şimşek mürekkep olmalıdır, yıldırım kalem
Tahrîr için kitâbe-i seng-i mezârını.”

Mümtaz Semih'e göre Fâik Âli, “anne tarafından Artukoğullarına, baba tarafından Hz. Ali'ye dayanır. Silsilesi ile ilgili bilgiler Diyarbakır'da, müzede mevcuttur. Ancak bunu Süleyman Nazif kabul etmiyor, ona göre hükümdar oğulları ekseriya dejenere olur.”²

Diyarbakır Askerî Rüştîyesi'ni bitirdikten sonra bir yıl askerî idâfide okur. İlk şiiri “Muhabbet”, 9 Ocak 1896'da Maarif dergisinde yayımlanır.³ “Fikrimin yurdu, hissimin vatanı” dediği ve güzelliklerini şiirlerinde övdüğü İstanbul'a gelerek Mekteb-i Mülkiye-yi Şâhâne'nin idâfî kısmında lise öğrenimine başlar. Öğrenciliği esnasında Servet-i Fünun dergisinde şiirleri yayımlanmaya başlar. Servet-i Fünun'daki ilk şiiri 24 Temmuz 1313'te yayımlanır.⁴ Bundan sonra şâir, beş yıl boyunca sürekli olarak dergiye şiirler ve yazılar yazar.

Fâik Âli, Tanzimat'tan sonra hayranlığını iki kişiye yöneltmiştir: Abdülhak Hâmid'e ve Tevfik Fikret'e. Fikret'e olan sevgisini Midhat Cemal'e yazdığı mektuplarda dile getiriyor. Terzisine, ressamlığına, ayakkabısına, şarkı şâirliğine kadar anlatıyor: “Tevfik Fikret çok genç iken de ağırbaşlı ve temiz giyinirdi. O zaman

² Mümtaz Semih, Rabia Hatun Davası, Akşam, 16-19 Ağustos 1948, s. 4,

³ nr. 5, 28 Kânun-ı Evvel 1311, s. 66-67

⁴ “Şiirler”, nr. 334, 24 Temmuz 1313 (1897), s. 347

yumuşak yakalı gömlek ya yoktu, ya kibarlar giymezlerdi. Binaenaleyh daima kolalı giyer ve yakasına hemen daima fiyango boyunbağı bağlardı. Terzisi Sirkeci'de bilmem hala var mı, Harunyan kardeşlerdi. Taksitle elbise yapan bu terzi evine, onun tavsiye ve delaletiyle ben de elbise yaptırırdım. Bu sayede ayda iki altın harçlığıma rağmen şık giyinmek nasip olurdu. Ayakkabısı da ağırbaşlı idi. Saatinin markasını bilmiyorum.”⁵ Bu anekdot şâirin Tevfik Fikret'le ne kadar ilgilendiğinin ve Tevfik Fikret'ten etkilendiğinin bir göstergesi olması bakımından önemlidir. Bu yazıda Fâik Âli'nin son cümlesi daha da dikkat çekicidir: “Fikret'in beğenip sevmediğim bir manzumesi yoktur diyebilirim.”⁶

Tevfik Fikret bir ara Servet-i Fünun'nun kendi uhdesindeki edebî idaresini Fâik Âli'ye bırakmak ister. Ancak Fâik Âli, henüz mektepte ve leylî bir şakird- olmasını mazeret olarak göstererek bunu kabul etmez. Fâik Âli, Tevfik Fikret'in yegane ve fahrî muavininin kendisinin olduğunu da söyler.⁷

Fâik Âli'nin hayatındaki ikinci önemli şahsiyet Hâmid'dir.⁸ Hâmid'i taklit ettiği iddia edilen Fâik Âli, edebiyatımızda “İkinci Hâmid” adıyla anılmıştır. Servet-i Fünun idarehanesinde Tevfik Fikret, Fâik Âli'nin bir manzumesini Cenab'a gösterdiğinde Cenab: “Yeni Bir Hâmid...” demiştir. Cenab o manzumede “Kürsi-i İstiğrak”ın tesirini görmüştür. Bu tesir gittikçe daha da vazih görünmeye başlamıştır. Fâni Teselliler'in önsözünde de itiraf ettiği gibi Fâik Âli, Hâmid'den “yüksek düşünme”yi öğrenmiştir.

Fâik Âli Ozansoy için taklitçi ibaresi çok ağırdır. Her halükârda o, Hâmid'in etkisinden kurtulmayı bilmiş ve kendi şahsiyetini bulmuştur. Herkesin hayatında örnek aldığı şahsiyetler olabilir. Hatta olması kişinin olgunlaşmasını da çabuklaştırır. Şâir, on iki yaşından beri hayrandır Hâmid'e. Hâmid'in adını “şâir-i âzam” demeden anmaz. Hatta ilk manzumeleri Hâmid tesirinde yazılmış birer nazireye de benzer. Ancak bu durumu onun bütün sanat hayatına yaymak hata olur. Zaten Fâik Âli'yi sadece Servet-i Fünun dönemiyle değerlendiren eleştirmenler, araştırmacılar “İkinci Hâmid”

⁵ Midhat Cemal Kuntay, “Tevfik Fikret ve Fâik Âli”, Son Posta, 5 Ekim 1950, s. 5-6

⁶ a.g.e.

⁷ Doç. Dr. M. Fatih Andı, “Fâik Âli Ozansoy'un Servet-i Fünun Edebiyatı ve Tevfik Fikret'e Dair Midhat Cemal Kuntay'a Yazdığı Mektuplar”, Doğu Akdeniz, Gazimağusa nr. 1, 1998, s. 54

⁸ “...Fakat en büyük menba-ı feyzim Hamid'dir.

Olsun sana nur-ı ezeli şem'a-ı türbet

Ey sâff-ı melâik yakışan kabrine dîvâr”, (a. g. m., s. 54.)

ibaresinden kurtulamamışlardır. Bu konuda Kenan Akyüz şöyle diyor: "...Tüm bunlara rağmen Hâmid tesirini şiirlerinde mübalâğa haline getirecek bir taraf yoktur. Esasında Hâmid mukallitliği klişe bir hükümden ileri gitmiyor. Bu yargı daha çok Fâik Âli'nin iyi tetkik edilmeden, kulaktan dolma bilgilerle doğrudan mahkum edilmesinden ileri gidemez."⁹

Şairin torunu Ayşe Erkmenoğlu'nun, bize açıkladığına göre Fâik Âli'nin Hâmid'e hayranlığının altında yatan asıl neden Hâmid'in Fransız sevgilisi Lusien Hanım'dır. Fâik Âli de Hâmid gibi bu kadına âşıktır ve Hamid, onun için Lusien Hanım'a ulaşmada adeta bir köprü gibidir.

Öğrencilik yıllarında şairin hayatındaki önemli bir gelişme de Avrupa'daki Jön Türkler'le muhaberede bulunduğu şüphesinden dolayı 28 Eylül 1899'da tevkif edilmesidir. Mevkufiyeti otuz altı gün sürer. Sonrasında ağabeyinin ve Ahmed Celâleddin Paşa'nın teşebbüsleriyle kurtulur.¹⁰ Tevkif döneminde Servet-i Fünun'daki eserlerini "Zâhir" takma adıyla yayımlar.¹¹ Fâik Âli, yetiştiği bu okulu aşk derecesinde severdi:¹² "Bazı müesseseler var ki, inşa edilirken temellerine taş yerine sanki elmas,

⁹ Kenan Akyüz, "Fâik Âli Ozansoy", Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, İstanbul 1986, s. 414-431

¹⁰ Faik Ali, Midhat Cemal Kuntay'a yazdığı bir mektubunda bu hadiseyi şöyle anlatır: "Kardeşimin Fikret'e yazdığı 25 Eylül 1315 tarihli mektupta bahsettiği, benim geçirdiğim değil, henüz geçirmekte olduğum felaket, Avrupa'daki Jön Türklerle muhaberede bulunduğum şüphesinden dolayı Zaptiye kapısındaki mevkufiyetimidir. Bu hadise arkadaşlarımdan biri, İstanbul'a geldiğim gün tanışıp çok seviştığımız rahmetli Cemal'di. Yusuf İzzeddin Efendi merhumum teşrifatçısı Cemal.

Bu meselede tevkif edilmiş olanlar muhtelif meslek ve meşrebde kırk kadar zavallı imiş. On altı Eylül'de başlayıp tam otuz altı gün sürmüş olan bu mevkufiyetim, 'Şark'ın mutantan sultan-ı zekâsı olduğu kadar, Türk'ün en ziyade medenî celadete sahip evletlerinden biri olan, her manasıyla büyük kardeşimin Yıldız'a yağdırdığı yıldırımın telgraflar ve çok haksız yere "ser-hafiye" denilen, cidden vatanperver ve hürriyetperest Ahmed Celaleddin Paşa merhumum padişah nezdindeki teşebbüsleri sayesinde nihayet bulunmuş ve bu sayede kırk kadar masum da meçhul akibetlerden kurtulmuştu. Çünkü padişah, mesele kapatılsın diye irade etmiş. Bu maceranın pek ziyade müdhik, oldukça feci safahatı var. Bunlar yazılsa alaka çekecek bir roman olur.

Bir çarşamba günü, ikindiye doğru iki hafiye mektebe gelip beni oradan almış ve Bab-ı Zaptiye'ye götürmüştü. Otuz altı gün sonra yine bir çarşamba günü, yine ikindi üstü serbest bırakılmıştım. O günün ferdası, akşam mektepten azad olup çıkınca, Babıali Caddesi'nin Divanyolu'na bakan bir noktasında karşılaştığımız Hüseyin Kâzım merhumum, kollarım bütün vüs'atiyle açarak 'Ah, sen tasfiye-i vicdan ettin, biz kaldık' nida-yı telehhüf-nümasıyla boynuma sarılıp ağladığını ömrüm oldukça unutamam.

Serde Edebiyat-ı Cedide şairliği payesi olduğundan, benim tevkifim birçok muhitlerde heyecan uyandırmıştı." (M. Fatih Andı, "Fâik Âli Ozansoy'un Servet-i Fünun Edebiyatı ve Tevfik Fikret'e Dair Midhat Cemal Kuntay'a Yazdığı Mektuplar", Doğu Akdeniz, nr. 1, 1998, s. 56-57.)

¹¹ Bu adla yayımlanan eserler: "Mâziye Doğru" (Servet-i Fünun, nr. 452, 28 Teşrin-i Evvel 1315, s. 147), "Hasbihâl" (Servet-i Fünun, nr. 453, 4 Teşrin-i Sâni 1315, s. 162), "İbtisam" (Servet-i Fünun, nr. 455, 18 Teşrin-i Sâni 1315, s. 197), "Kardeşimin Çocuğu İçin" (Servet-i Fünun, nr. 457, 2 Kânun-i Evvel 1315, s. 232), "Bir Gece" (Küçük Hikâye) (Servet-i Fünun, nr. 471, 9 Mart 1315, s. 42-44)

¹² Fâik Âli Ozansoy, "Hitâbe", Marmara, nr. 8-9, Kasım-Aralık 1937, s. 67

zeberced, zümrüd atılmış ve üstlerine de herhangi bir madde yerine nur sıvanmıştır. İşte eski Mülkiye Mektebi, bugünkü adıyla Siyasal Bilgiler Okulu, o müesseselerin başlarında gelenlerden biri bulunuyor. ”

Fâik Âli, 1901 yılında Süleyman Nazif’in mektupçu olarak bulunduğu Bursa ili maiyet memurluğu ile devlet hizmetine girer. Bu görevde iken Ayvalık, Gönen, Balya, Erdek ilçeleri kaymakam vekilliklerinde bulunur. Erdek’te kaymakamlık için gerekli üç yıllık staj dönemini doldurduğunda Sındırgı kaymakamlığına atanır. Mayıs 1905 ile Mart 1906 tarihleri arasında yürüttüğü bu görevden sonra sırasıyla Burhaniye kaymakamlığı (Mart 1906 – Mart 1908), Pazarköy (Orhangazi) kaymakamlığı (Mart 1908 – Eylül 1908) ve Mudanya kaymakamlığı (Eylül 1908 – Ağustos 1909) yapar. Şâir 1908’de o zamana kadar çıkmış şiirlerini *Fâni Teselliler* adıyla yayımlar. Hemen ardından *Midhat Paşa* (İstanbul:1908) adlı uzun manzumesini de bastırır.

Fâik Âli, Burhaniye kaymakamıyken 1908 yılında Bursalı zengin ve yörük bir aileye mensup olan Mevhibe Hanımla evlenir. Mevhibe Hanım’la aşk evliliği yapmamıştır.¹³ Başlangıcı itibariyle böyle olsa bile bu evlilikten her ikisi de memnun kalmıştır. Evliliklerinden Girîzan, Munis, Remîde, Cehdî¹⁴ ve Hayrettin adlı beş çocukları olmuştur.¹⁵

Temmuz 1909’da kaymakamının emekli olmasından sonra işe başlamak kaydıyla Gebze kaymakamlığına nakledildiyse de kadro düzenlenmesinden sonra üç derece birden terfi ettirilerek Eylül 1909’da Midilli mutasarrıflığına tayin edilir.

İkinci Meşrutiyet’in ilanından sonra yeni bir edebiyat hamlesi yapan edebiyatçılar, Edebiyat-ı Cedîde’nin bazı üstatlarını yaşlı, bazılarını da bir üstat yaşının kemâline henüz ermemiş bulurlar ve Fâik Âli öncülüğünde önce Hilâl matbaasında, sonra Beyoğlu’nda bir binada, daha sonra da Servet-i Fünun’da bir araya gelirler. Fâik Âli bu topluluğun, yani Fecr-i Âti’nin en yaşlı üyesi sıfatıyla kurucu başkan olur. (1909).

Fâik Âli valilik göreviyle İstanbul dışına tayin edilince, Hamdullah Suphi topluluğa başkan olursa da topluluk bir süre sonra dağılır.

¹³ Torunundan aldığımız malûmata göre, Fâik Âli görücü usulüyle evlenmiş ve bu evliliği para için yapmıştır.

¹⁴ Yine torunundan aldığımız bilgiye göre Cehdî, şâirin başka bir kadından çocuğudur.

¹⁵ Son çocuk Hayrettin, babası gibi devlet adamıdır ve valiliklerde bulunmuştur. Bir dönem de milletvekilliği yapmıştır.

1908 öncesinde sadece Servet-i Fünun'da eserleri yayımlanan Fâik Âli, bu tarihten sonra çeşitli dergilerde de şiirler yazmaya başlar. Bunlar sırasıyla; Demet, Musavver Hale, Şiir ve Tefekkür, Rûbab, Kadın (İstanbul), Safahat-ı Şiir ve Tefekkür, Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası, Nedim, Sûs, Kadın Yolu, Güneş, Türk Kadını, Marmara¹⁶ ve Hisar'dır.

1912'de Balkan Harbi'nin başlaması üzerine Kırşehir mutasarrıflığına nakledilir. Aralık 1912'de sağlık nedeniyle istifa ederek İstanbul'a döner. Bir süre sonra, Mart 1913'te Beyoğlu kaymakamlığına atanır. Bir konuda dahiliye nazareti ile ihtilâfa düştüğünden Haziran 1913'te görevinden istifa ederek üçüncü eseri olan *Temâsil* (İstanbul:1913)'i yayımlar.

Fâik Âli, Kütahya mutasarrıflığıyla tekrar devlet hizmetine girer. (1913). Ardından Üsküdar mutasarrıflığı ve ikinci kez Kütahya mutasarrıflığı yapar. Bu arada dördüncü kitabı olan *Elhân-ı Vatan* (İstanbul:1915) yayımlanır. Kütahya'dan Gelibolu mutasarrıflığına nakledilirse de. bu göreve gitmeyerek istifa eder. Bir yıl kadar sonra tekrar görev kabul ederek dahiliye nazareti teftiş kurulu müdürlüğüne atanır. Bu görevi 1917-1918 tarihleri arası sürdürür. *Pâyitahtın Kapısında* (İstanbul:1918) adlı eseri yayımlanır. 1918-1919 arası tekrar Beyoğlu kaymakamlığında bulunur. Buradan terfi ettirilerek doğum yeri olan Diyarbakır valiliğine atanır ve Temmuz 1919 ile Ocak 1920 arası bu vazifede bulunur.

Fâik Âli'nin Diyarbakır valiliği esnasında Erzurum Kongresi hazırlık çalışmaları yapılmaktadır. Fâik Âli, Diyarbakır'dan istenen delegeleri yollamaz. Çünkü, İstanbul Hükümeti'nin, Mustafa Kemal'in isteklerinin yerine getirilmemesi hususunda talimatı vardır. Sebep ne olursa olsun, bu durum, Fâik Âli'nin Millî Mücadele karşıtı bir yönetici olarak tanınmasına yol açar. Ancak onun bundan sonraki tutum ve davranışları, bu izlenimi silecek nitelikte olur. Kendisi Erzurum Kongresi kararlarını alkışlamış, Sivas Kongresi'ne de halasının oğlunu delege olarak seçmiştir.

Fâik Âli'nin son görevi dahiliye nazareti müsteşarlığıdır. Bu görev, Şubat 1920 ile Nisan 1920 tarihleri arasına rastlar. 1923 yılında Abdülhak Hâmid için yazdığı "Şâir-i Âzam'a Mektup" adlı şiiri kitap halinde yayımlanır. Cumhuriyetin ilânından

¹⁶ 15 Nisan 1936 ile Şubat 1938 tarihleri arasında çıkan Marmara dergisinde umumi neşriyatı idare etmiştir. Bu dergiyi oğlu Munis Fâik'le birlikte çıkarmıştır.

sonra, hakkında “cevâz-ı istihdam” kararı alınarak 1930’da emeklilik işlemleri sonuçlandırılır.

Fâik Âli, müsteşarlıktan ayrıldıktan sonra Mülkiye Mektebi’nde iki yıl Fransızca öğretmenliği ve İstanbul Saint-Benoit Fransız Mektebi’nde üç yıl Türkçe öğretmenliği yapar. Bundan sonra yalnızca edebiyatla uğraşır. 1936’da Ankara’da oğlu Munis Fâik’le birlikte Marmara adlı bir dergi çıkarır.¹⁷

1950 tarihinde son eseri olan *Nedim ve Lâle Devri* (İstanbul:1950) isimli manzum piyesi yayımlanır.

1 Ekim 1950 tarihinde Ankara Suadiye’deki evinde, saat 01.20’de kalp yetmezliğinden ölür. Vasiyeti üzerine İstanbul’a götürülerek 2 Ekim 1950’de, Zincirlikuyu’daki Asrî Mezarlık’ta Abdülhak Hâmid’in yanına gömülür. Cenaze törenine dönemin önemli isimleri katılmıştır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, umumî kâtibini taziyetlerini bildirmek için Fâik Âli’nin evine göndermiştir.

Torunu Ayşe Erkmenoğlu’na göre Fâik Âli hastalık hastası, yani çok evhamlı bir şahsiyettir. Bu yüzden kendini hep hasta addedermiş. Biz bu konuda son sözü oğlu Munis Fâik’e bırakıyoruz:¹⁸ “Babamın ölümü, gerçekten sakın, bir uykudan ötekine, sonsuzuna geçiş gibi ıstıraplı oldu. Bu da, dünyada hiç kimseyi incitmemiş olan bir şâire Allah’ın son lutfu olmalı.. Ölümün dehşeti kendisinde değil bıraktığı boşluktur.”

Kendisi yeniliğe kapalı biridir. Ancak Mevhibe Hanım sayesinde çocukları yeniliğe açık olarak yetişmiştir. Hiç yurt dışına çıkmamıştır. Ercümen Ekrem Talu’ya göre Fâik Âli; “Dindar değil; ancak tutucu bir şahsiyet. Giyimde, yaşayışta, duygularda, eserlerinde bile muhafazakardı.”¹⁹

Uzun boyu, uzunca yüzü, bakımlı sakalı, siyah gözleri, zarif giyimi, son derece edepli tavırları ile nazar-ı dikkati çekerdi. Ercümen Ekrem’e göre onu bu haliyle Fransız romantik şairlerinden Musset’e benzetirlerdi.

Haşin çizgili bir çehre, kalın kaş, gür kirpikler ve kapkara gözleri vardı. Sivri sakalı, ince parmakları, itina ile taranmış saçları vardı.

¹⁷ Marmara, 15 Nisan 1936 ile Şubat 1938 tarihleri arasında toplam on sayı yayımlanmıştır.

¹⁸ Munis Fâik Ozansoy, *Karanlık Düşünceler*, Hisar, Y. 5, nr. 54, 1 Ekim 1954, s. 3

¹⁹ Ercümen Ekrem Talu, *Fâik Âli’nin Ölümü Karşısında*, Son Posta, 3 Ekim 1950, s. 2

Bir röportaj esnasında bir soruya şöyle cevap verir:²⁰ “İnsanlar yaşlanmaya başlayınca eski tatlı günleri hatırlayarak teselli bulurlarmış. O kadar hatıram var ki; sanki bin yıl yaşamış gibiyim. ‘Geçmiş zaman olur ki hayali bir ömre değer!’ sözü hiç de doğru değildir. Kanaatimce ‘Geçmiş hatıralar olur ki hayali bilakis insan ağlatır’ diyorum”.

²⁰ B.K., Fâik Âli Hatıralarını ve Edebiyatımız Hakkında Düşüncelerini Anlatıyor, Vakıf-Yeni Gazete, 2 Ekim 1948, s. 3

FÂİK ÂLİ OZANSOY'UN ESERLERİ

Türk edebiyatında Servet-i Fünun döneminin ünlü sîmalarından olan Fâik Âli Ozansoy (1876-1950)'un yayımlanan eserleri; Fâni Teselliler (Bursa 1908), Midhat Paşa (Bursa: 1908), Temâsil (İstanbul: 1913), Elhân-ı Vatan (İstanbul: 1915), Pâyitahtın Kapısında (İstanbul: 1918), Şâir-i Âzam'a Mektup (İstanbul: 1923), Nedim ve Lâle Devri (Ankara: 1950)'dir. Bunların yanında çeşitli dergilerde de değişik türlerdeki eserleri yayımlanmıştır. Bu dergiler; Maarif (1896), Servet-i Fünun (1897-1901), Demet (1908), Musavver Hale (1909), Şiir ve Tefekkür (1909), Rubab (1911-1912), Kadın (İstanbul) (1912), Safahat-ı Şiir ve Tefekkür (1914), Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası (1917-1918), Nedim (1919), Sûs (1923-1924), Kadın Yolu (1925), Güneş (1927), Türk Kadını (1934), Marmara (1936-1938), Hisar (1950)'dir.

Tespit edebildiğimiz dergiler dışında, şâirin dergi ve gazetelere girmeyen ciltler dolusu şiiri olduğu söyleniyor.²¹ Bunlardan bazılarını şâir, son zamanlarında “Şehirler Şehriyârı” adı ile kitap haline getirmeyi düşünüyordu.²² Ancak bunu gerçekleştirmedi. Hatta eserlerinin ilk sayfalarında yakında yayımlanacak eserler olarak nitelendirilen Tayf-ı Girîzan, Yuva, Leyâl-i Hayâl, Hicran, Mezâmîr ve Fecr-i Dûrâdûr gibi eserleri de yayımlanma imkânı bulamamışlardır.

Manzum eserleri yanında Fâik Âli'nin mensur eserleri de vardır. Çeşitli dergilerde mensur şiir, hikâye, tercüme ve deneme türünde kalem oynatmıştır. Servet-i

²¹ Kenan Akyüz, “Fâik Âli Ozansoy”, Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, İstanbul, 1986, s. 414-431. “Fâik Âli Ozansoy'u Saygıyla Anıyoruz”, Hisar, Y.14, nr. 82, Ekim 1970, s. 18-19

²² a.g.e., s. 414

Fünun'da "Mezarımız"²³, "Zâhir"²⁴, "Bir Gece"²⁵, "Guy Dé Maupassant'tan"²⁶, "Küçük Hasan"²⁷ ve "Vâlidemin Felsefesi"²⁸ adlı hikâye, mensur şiir ve tercüme yazıları bulunmaktadır. Marmara dergisinde de "Belki Bir Hiç"²⁹, "Zarûri Birkaç Söz"³⁰, "Ağaçlara Dâir"³¹, "Resim Sergisini Ziyaretten Sonra"³², "İlâhi Bir Akşam"³³, "Büyük Mâtem"³⁴ ve "Hitâbe"³⁵ adlı hikâye, nutuk, deneme yazıları bulunmaktadır. Ayrıca Fâik Âli, Eflâtun'un "Cumhuriyet"i ile Aristo'nun "Siyaset"ini de tercüme etmiştir.

Fâik Âli'nin mektupları da incelenmeye değer birer edebî metin kıymetindedir. Fâik Âli ile amca çocukları olan, kendisi de bir şâir Melek Öktem'e biri Yenişehir 22 Mayıs 1946, diğeri de yine Yenişehir 30 Mayıs 1946 tarihli iki mektubu vardır.³⁶ Fâik Âli'nin bunun dışında Halit Fahri Ozansoy'a, Midhat Cemâl'e, Abdülhak Hâmid'e yazılmış mektupları da vardır. Bu mektuplarda şâir, edebiyat, şiir, aruz vezni ve dil hakkındaki görüşlerini dile getirir. Bu görüşlere yeri geldikçe değineceğiz.

Bu çalışmamızda Fâik Âli'nin şiirlerini ele alacak ve kendi içinde sınıflandırarak inceleyeceğiz.

²³ "Mezarımız", Servet-i Fünun, nr. 408, 24 Kânun-i Evvel 1314, s. 279-282

²⁴ "Zâhir", Servet-i Fünun, nr. 419, 11 Mart 1315, s. 37-39

²⁵ Zâhir (Fâik Âli), "Bir Gece", Servet-i Fünun, nr. 471, 9 Mart 1315, s. 42-44

²⁶ "Guy Dé Maupassant'tan", Servet-i Fünun, nr. 470, 2 Mart 1315, s. 19-22

²⁷ "Küçük Hasan", Servet-i Fünun, nr. 512, 21 Kânun-i Evvel 1316, s. 277-279

²⁸ "Vâlidemin Felsefesi", Servet-i Fünun, nr. 541, 12 Temmuz 1317, s. 325

²⁹ Fâik Âli Ozansoy, "Belki Bir Hiç", Marmara, nr. 1-2, 15 Nisan-15 Mayıs 1936, s. 24,55

³⁰ Fâik Âli Ozansoy, "Zarûri Birkaç Söz", Marmara, nr. 3, Haziran 1936, s. 95

³¹ Fâik Âli Ozansoy, "Ağaçlara Dâir", Marmara, nr. 3, Haziran 1936, s. 76

³² Fâik Âli Ozansoy, "Resim Sergisini Ziyaretten Sonra", Marmara, nr. 4, Ağustos 1936, s. 101-102

³³ Fâik Âli Ozansoy, "İlâhi Bir Akşam", Marmara, nr. 5, Aralık 1936, s. 143-144

³⁴ Fâik Âli Ozansoy, "Büyük Mâtem", Marmara, nr. 7, Ekim 1937, s. 1-6

³⁵ Fâik Âli Ozansoy, "Hitâbe", Marmara, nr. 8-9, Kasım-Aralık 1937, s. 67-68

³⁶ Reşid İskenderoğlu, "Zarif Bir Şâire", Ankara, Mart 1995, San Matbaası, s. 43-49

ŞİİRLERİ

Fâik Âli Ozansoy, çocukluğunda Dîvan şâirlerinden Fuzûlî, Nâbî ve Nedim'i çok beğenirdi. Ancak şâir, edebî kültürünü eski nazım üstatlarından çok, yeni nazım kurucularına borçludur. Gençlik yıllarında Nâmık Kemâl'i, Recâizade Mahmud Ekrem'i, Abdülhak Hâmid'i tanıdı. Victor Hugo da kendisine tesir edenler arasındaydı.

Bununla birlikte Servet-i Fünun dergisiyle başlayan edebî hareket, Fâik Âli'deki bu taklit dönemini kısaltmıştır. Genç şâir, bu harekete çabucak uyum sağlamıştır. Çünkü Servet-i Fünun, onun yapısına ve karakterine tamamen uymaktaydı. Şâir, Servet-i Fünun ile şahsiyetini bulmuştur, diyebiliriz.

Fâik Âli, Servet-i Fünun içinde kurucu ve koruyucu olmamıştır. Servet-i Fünun'a yazdığı şiirlerle bu hareketin zamanında sevilip tutulmasına hizmet etmiştir.

1908'e kadar Servet-i Fünun çatısı altında edebî faaliyetine devam eden şâir, bu tarihten itibaren ferdiyetçilikten uzaklaşmıştır. İçinde bulunduğu şartların etkisiyle cemiyete yönelmiş, Servet-i Fünun'un karamsarlığından sıyrılmıştır. Bu sıyrılmaya *Midhat Paşa* manzumesiyle başlamıştır. Artık yaşadığı toplum onu ilgilendirmektedir.

Fâik Âli Ozansoy'un Maarif dergisindeki ilk şiirinden³⁷ ölümüne kadar olan sürede neşredilmiş 243 şiirini tespit ettik. Yaptığımız taramalar sonucunda Fâik Âli'nin 216 şiirinin yayımlandığını gördük. Bunlardan sadece 126 tanesi kitaplarına

³⁷ "Muhabbet", Maarif, nr. 5, 28 Kânun-i Evvel 1311, s. 66-67

girebilmiştir. Bunun dışında da hiçbir yerde yayımlanmayan tespit edebildiğimiz 27 şiiri vardır.³⁸ Böylece şâirin ulaşabildiğimiz toplam şiir sayısı 243'tür.

Şiirlerinin çoğu bir süre sonra şâir tarafından değişikliğe uğratılmıştır. Bunları dergi ve kitaplarıyla karşılaştırırken hayli zorlandık. Çünkü şâir bazı şiirlerinin başlıklarını bile değiştirmiştir. Fâik Âli'nin şiirlerini inceleyebilmek için onları kendi içinde sınıflandırdık. Şâirin 1908 yılına kadar geçen sürede yazdığı şiirlerde ferdiyetçilik ön plandadır. Dili oldukça ağır olan bu şiirlerde işlenen temalar; kadın, aşk ve tabiattır. Bu dönem, şâirin Servet-i Fünun topluluğu içinde yer aldığı zamanı kapsar.

1908 tarihinden itibaren Fâik Âli, toplumsal konulara yönelmeye başlar. Bu dönemdeki şiirlerinde vatan, millet, bağımsızlık temi ön plana çıkar. Şiirlerinde sosyal meselelere ve yurt sorunlarına değinir. Yalnız şâirde değişmeyen bir yön hep kalır ki o da dildir. Fâik Âli, dil konusunda asla ödün vermez ve son nefesine kadar tutuculuğunu korur. Son şiirlerinde sıkça işlediği temlerden biri de ölüm olur. Fâik Âli'nin ikinci devresi diyeceğimiz bu dönemde, şâirin bir tek dergiye bağlı olmayıp birçok dergide boy gösterdiğine de şahit oluyoruz.

Burada Fâik Âli'nin şiirlerini, kronolojik bir sıralamaya tâbi tutarak, onun şiirlerinde ve iç dünyasında meydana gelen değişiklikleri de gözönünde bulundurup incelemeye çalışacağız.

A. İLK ŞİİRLERİ

1908 yılına kadar süren bu devresinde Fâik Âli, Servet-i Fünun dergisi etrafında ve bu camianın sanat anlayışı dahilinde eserler vermiştir. Bunun için özel bir gayret sarfetmemiştir. Çünkü onun doğasında zaten Servet-i Fünun Edebiyatı'nın

³⁸ Bunların bazılarını ölümünden sonra Hisar dergisi yayımladı. Bazılarına torunu vasıtasıyla ulaştık. Bazılarını da şâirle yapılan röportajlardan tespit ettik.

özellikleri vardır: kapalı anlatım, dili süslü ve ağıdalı olarak kullanmak, ferdî konuları işlemek vb... “Şiir bütün beşeriyete hitap etmelidir” demesine rağmen Edebiyat-ı Cedîde’nin zevk ve heyecanına bağlıydı.

Hâmid, şâirin hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Fâik Âli, onun için yazdığı bir dörtlükte şöyle diyor:

“En derin fikrin, en berîn hissin
Sende girdâbı var, şevâhiki var;
Vatanın şâir-i müebbedisin,
Seni hakkıyla anlamak düşvâr.”³⁹

Duyuş ve görüş tarzı Hâmid’den gelse de, Fâik Âli’nin şiiri dil, âhenk ve kompozisyon bakımından Servet-i Fünun estetiğine bağlıdır.

Fâik Âli’nin tespit edebildiğimiz 1896’da yazılan ilk şiiri “Muhabbet”⁴⁰ten, 1908’e kadar olan şiirlerini bu dönemde yayımladığı kitaplara göre sınıflandırmak mümkündür:

1. Fâni Teselliler
2. Temâsil

1) FÂNİ TESELLİLER

Fâik Âli’nin Servet-i Fünun dergisindeki şiirlerinin bir kısmını kapsayan bu eseri, onu asıl şöhrete ulaştıran eserdir. *Fâni Teselliler*⁴¹, bu dergide 1313 ile 1317 tarihleri arasında basılan şiirleri kapsar. Ancak şâir bu tarihler arasındaki bütün şiirleri kitabına almaz. Aldıklarını da aynen yayımlamaz. Eklemeler ve çıkarmalar yapar. Hatta almış olduğu şiirlerde çokça değişiklikler de yaptığı olur: Şiirin başlığını değiştirir, bazı

³⁹ Başlıksız, “Türk Yurdu”, C. 3, 1329, s. 427

⁴⁰ “Muhabbet”, Maarif, nr. 5, 28 Kanun-i Evvel 1311, s. 66-67

⁴¹ Fâni Teselliler, Bursa, 1324, 188 s.

mısralar ekler ya da çıkarır, şiirdeki kelimeleri eşanlamlılarıyla değiştirir vb. Bu durum, onun titiz ve mükemmelliyetçi karakteriyle doğru orantılıdır.

Eser, 1324 tarihinde Bursa vilayet matbaasında basılmıştır. Kitabın “Hasbihâl”⁴² adlı önsözü önemlidir. Çünkü şâir burada şiir hakkındaki bazı düşüncelerini vermeye çalışmıştır. Yazı, “Her ümitsizlik ve ızdırab için ebedî ya da fâni bir teselli vardır” ifadesiyle başlıyor. Şâir, tabiatla ilgili anlatımlar kullanarak bu düşüncesini açıklıyor ve insanlara teselli verebilmek için şiirleriyle her zaman varolacağını belirtiyor. Yazının ilerleyen kısımlarında şâir, edebiyatın gelişmeye açık bir alan olduğundan ve şiirin bütün insanlığa hitap etmesi gerektiğinden bahsediyor.

Fâik Âli, bu kitabın hitap etmesi gerektiği sınıfları şöyle sıralamıştır: “Muzdaripler, mâtemzedeler, hayatı acılarla dolu olanlar, zaman üstü müstesna bir hayat yaşayanlar”. Şâire göre kitap, bu insanlara teselli vereceğine kötümserlikten, karamsarlıktan başka bir şey söylemiyor.

Şâir, önsözün sonuna doğru şükran duygularını sunduğu isimleri sıralıyor: “babam, kardeşim, Diyarbakır’daki mektebim ve Abdülhak Hâmid.”

Son olarak, gelecekte unutulmak kaygısı Fâik Ali’yi de sardığından bu duyguya da parmak basarak “Hasbihâl”i bitirir. Bu önsözün bir özelliği de “ikinci bir Makber Mukaddimesi” olarak değerlendirilmesidir. Hem Fâik Ali’nin şiir hakkındaki düşüncelerini barındırması, hem de eserin bir çeşit özeti olması sebebiyle bu önsöz, kayda değer bir öneme sahiptir.

Fâni Teselliler’de toplam elli sekiz şiir mevcut. Bu şiirler yedi ana başlıkta toplanmıştır: “Neşâid-i Garam” (12 şiir), “Tabiat” (6 şiir), “Kâinata Karşı” (6 şiir),

⁴² “Hasbihâl”, Fâni Teselliler, Bursa, 1324, s. 1-16

“Hafaya-yı Leyal” (4 şiir), “Dicle” (5 şiir), “Elhân-ı Perişan” (18 şiir), “Elhân-ı Fena” (5 şiir) ve “Hasbihâl” bölümünden sonra da iki şiir.

Şiirlerin kırk dokuz tanesi Servet-i Fünun dergisinde yayımlanmıştır. Ancak başta da belirttiğimiz gibi şâir, bu kitabı oluştururken ekleme ve çıkarmalarda bulunmuştur.

Fâik Ali'nin 1311 tarihli Maârif'te basılan ilk şiiri “Muhabbet” adını taşıyor. İlk dönem şiirlerinde ferdî konulara yönelen, genel itibariyle aşk, kadın, tabiat konularını işleyen Fâik Âli'nin genel perspektifini özetleyen bir şiirdir “Muhabbet”:⁴³

“Nişîmenin olur o dem ki sevdiğim kenâr-ı âb;
Hafif bir sehâb ile tesettür eyler âfitâb;
Çiçekleriyle sanki rûha handeler saçar türâb
Verir mehâsin-i şebab, âleme bir âb u tâb,
Bu şevkler, bu neşveler, bu hây hûy-ı bî-hisâb
Güzel cemâline bir ihtirâmıdır muhabbetin”

Dikkat edersek bu mısralarda hem aşk, hem tabiat, hem de kadın var. Servet-i Fünun'a intisap etmeden evvel basılmış olan bu şiir, aynı zamanda Fâik Âli'nin şiirinin Servet-i Fünun topluluğundan önce ve o anlayışa uygun olarak geliştiğini gösteren en güzel örnektir. Bu da, iddia edildiği gibi şâirin taklitçi olmadığını göstermektedir.⁴⁴

Fâik Âli, 1896 yılının Ağustos ayında yazdığı “Dilenci Kız”⁴⁵ adlı manzumeyi yayımlamamıştır. Sone nazım şekliyle yazılan bu şiirde şâir, soğuk bir kış günü çok üşüdüğünü, insanların bir an evvel evlerine gitme telaşı içinde olduğunu ve sokakta zavallı bir kızın bir dilim ekmek için nasıl dilendiğini anlatıyor:

⁴³ “Muhabbet”, Maarif, nr. 5, 28 Kanun-i Evvel 1311, s. 66-67

⁴⁴ Fâik Âli'yi Ali Cânip, Ömer Seyfettin, İsmail Habib gibi şahsiyetler Abdülhak Hâmid'i taklit etmekle suçlamışlardır.

“Erişti gûşuma pek ince, pek küçük bir ses:
O karlar üstüne düşmüştü bir zavallı melek,
Morarmış ağzı ile derdi: “Bir dilim ekmek.” ”

Servet-i Fünun’daki ilk şiiri olan “Şiirler”de şâir, insana şiir yazdıran materyalleri sıralıyor. Bu şiirin başındaki mısralar kadın ve aşkın şiirle örtüşmesini anlatırken son mısralar da tabiatın şiire konu oluşunu bize göstermektedir:⁴⁶

“Bir subh-ı baharîde ki bir dilber-i nâzan
Bir âşık-ı şâirle olur zîb-i gülistan
Derken biterek naz ü niyaz, âh-ı firâvan
Leb-ber-leb olur mest-i muhabbet iki cânan
...
Vecd-âver-i efkâr bütün enfüs-i eş’âr,
Hep lâyetenâhiyyet-i eşyâda bedîdar,
Bir dâmen-i kühsarda ol bir gece bîdar,
Hurşid, kamer, bahr ü ber, ecrâm-ı ziyâdar,
Sahra, dere, orman, o hazîn refref-i eşcâr
Emvâc ki sahilleri lâyenkat’ okşar...
Pür-hüzn, mütefekkir, müteheyyic, müteâlî
Bir şiirdir eyler sana takrîr-i meâlî !”

Yukarıdaki şu mısra da dikkat çekicidir: “Bütün şiirler düşünceleri vecde getirir.” Bu konuda Köprülüzâde Mehmed Fuad şöyle der: “Şâirin hemen hemen bütün

⁴⁵ Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Tuncer, “Fâik Âli Ozansoy”, Servet-i Fünun Edebiyatı, Akademi Kitabevi, 1992, s. 300-310

⁴⁶ “Şiirler”, Servet-i Fünun, 24 Temmuz 1313, nr. 334, s. 347

şiiirleri bir eser-i tahassüs değil, belki bir netice-i tefekkürdür.”⁴⁷ Yine bu konuda Cenab, eğer “Fâni Teselliler” kitabı için kendisinden isim istenseydi “Dimâġi Şiiirler” demeyi tavsiye edeceğini söylüyor. Çünkü ona göre Fâik Âli, “şiiir-i hissiyattan ziyade şiiir-i efkârı” yazıyor. Fâik Âli, aynı zamanda bir büyük şâir-i efkârdır. Onun şiiirleri kalbî değil dimâġîdir.⁴⁸

Fâik Âli’nin bu dönemdeki şiiirlerinde duygu ve hayallerin ön planda olduğunu, aşk ve kadının işlendiğini ve tabiatın ele alındığını görüyoruz. Bunlardan bizzat tabiatın işlendiği şiiirlerin sayısı otuz beştir.

Tabiat derken de şâir özellikle şunlar üzerinde durmuştur: Diyarbakır ve civarı, doğa manzaraları, deniz, sema, gece, güneşin doğuşu ve batışı vb.

Fâik Âli, kozmik duygu ile Servet-i Fünuncular içinde Fikret’ten çok Cenab’a yaklaşıır. Servet-i Fünun’da Cenab’dan sonra hayal gücü kuvvetli olan bir şâirdir. Tabiata dıştan bakan Fikret’te kozmik duygu hemen hemen yoktur. Tabiat onun için bir dekordan ibarettir. Cenab, kozmik âlemi daha yakından hisseder. Fakat onda da Fâik Âli’ninkine benzer, adeta mistik denilecek bir şekilde kainata yayılan ve onda sevgilisinin hayalini gören bir duyuş tarzı görülmez. Bu tarz, Fâik Âli’yi Hâmid’e yaklaştırır. Ancak Fâik Âli, Hâmid’den daha derli toplu olarak bu duyguyu ifade etmesini bilmiştir. Buna en güzel örneklerden biri “Benim Semâ-yı Hayâlim”dir.⁴⁹ Burada deniz, sahil, gece, yıldızlar şâirin hayal dünyasıyla birleşerek değişik bir kompozisyon oluşturur:

“Yine ben dinledim bu şeb denizin

Gamlı sâhille şiiir-i bûşişini

⁴⁷ Köprülüzâde Mehmed Fuad, “Fâni Teselliler”, Servet-i Fünun, 1 Kânun-i Sâni 1324, nr. 920, s. 154-156

⁴⁸ Cenab Şehâbeddin, “Fâni Teselliler”, Âşiyân, nr. 14, 1908, s. 7-12

⁴⁹ “Benim Semâ-yı Hayâlim”, Servet-i Fünun, nr. 381, 18 Haziran 1314, s. 263

Semt-i re' simde mâh-ı leyle-güzin

Mübtesim, söylüyordu bir nenni.

...

Ah duydum sorup dururlardı

Seni seyyâreler sevâbitten.”

Bazı şiirlerinde Hâmid'i tanzir ettiğini de görüyoruz. Hâmid'in “Kürsi-i İstiğrak”ına mukabil Fâik Âli de “Tuludan Evvel”⁵⁰ şiirini yazar. Zaten şiirin ithafında “Makber müellif-i muhteremine” ibaresi vardır.

“Uçar kartallar, etrâfında kürsi-i temâşâmın,

Mücessem rûh-ı şeb pervâzıdır güyâ ki ilhâmın”

Burada Hâmid'in “rakkasi tufan” diye nitelendirdiği kartalı Fâik Âli'nin ilhamın gece şeklinde tecessüm etmiş uçan ruhu olarak tahayyül ettiğini görüyoruz.

“Gurubdan Sonra”⁵¹ şiirinde de tabiatın uyanma halinin şâir üzerindeki tesiri üzerinde durulmuş. O, güneşle tabiatın değişiminin adeta insanı sarhoş eden bir görüntüye bürünerek insanı uyku haline soktuğunu söylüyor:

“Tenvîre şitâb etti güneş başka cihân...

Er geç bu taraflarda bütün gözler uyuklar,

Leylin uyuturken bizi elhân-ı nihânî,

Onlar uyanırlar...”

“Mehtab”da da gece, ay ışığının altında Marmara denizini gören bir mekânda şâir duygularını şöyle ifade eder.⁵²

“Handedir, mevcedir, ziyâdır hep;

Öyle sandım bakınca Marmara'ya

⁵⁰ “Tuludan Evvel”, Servet-i Fünun, nr. 403, 19 Teşrin-i Sâni 1314, s. 202

⁵¹ “Gurubdan Sonra”, Servet-i Fünun, nr. 385, 16 Temmuz 1314, s. 327

Erimiş bir cihân-ı sîm ü zeheb

Nebean etmiş ansızın karaya.”

“Mesîre-i İlham”⁵³ şiirinin kitapta Sâmi’ye, dergide ise Süleyman Nesib Bey’e ithaf edildiğini görüyoruz.⁵⁴ Fâik Âli, edebî kişiliğinde de söylediğimiz gibi dergi ve kitaptaki şiirlerinde değişiklikler yapmıştır. Bu da mükemmelliyetçi kişiliğinden kaynaklanıyor.

Aynı şekilde dergide “Hayâl-i yâr ile” ibaresi varken kitapta “Hasbihâl” şiirinin başına hiçbir şey getirilmemiştir. “Yâd-ı Müvellid” Servet-i Fünun’da Hasan Rıza Bey’e kitapta ise sadece Hasan’a şeklinde ithaf edimiştir. “Emel-i Müzehher” de kimseye ithaf edilmemişken Servet-i Fünun’da “kardeşime” şeklinde bir ibare vardır. “Bir Şiirin Zıll-ı Feryadkârı” da dergide Ali Sezâ Bey’e kitapta ise Abdülhalim Memduh’a ithaf edilmiştir.

Fâik Âli, tabiatı tema olarak işlediği şiirlerinde küçük nüanslardan bile etkilenip onları hayal âleminde değişik şekillere sokarak çeşitli çağrışımlarda bulunuyor. “Mesîre-i İlham” bunu güzel örneklendiriyor:

“Bu muattar kenâr-ı mahremde

Bir teselli-i sermedî duyulur

...

Şeceristan zâr-ı perverde

Ebedî bûseler tenessüm eder

...

Uyutulmuş zehirli hasretler.”

⁵² “Mehtab”, Servet-i Fünun, nr. 489, 13 Temmuz 1316, s. 322

⁵³ “Mesîre-i İlham”, Servet-i Fünun, nr. 439, 29 Temmuz 1315, s. 359

Servet-i Fünuncularдан farklı olarak tabiat Fâik Âli’de fon olmaktan çıkarak tamamen bir tema haline gelmiştir. Tabiatın tema olduğu şiirlerinde doğduğu çevreye ait manzaralar da büyük yer tutmuştur. Bu da zaten Tanzimat sonrası şâirlerimizde dikkat çeken bir özelliktir. Örneğin Süleyman Nazif, Ahmet Haşim vb.

Fâni Teselliler’deki “Dicle” adlı bölüm şâirin doğduğu çevreye ait manzaraları anlattığı manzumelerden oluşur. Buradaki “Dicle Hatıralarından”, “Dicle Vadisi”, “Yâd-ı Müvellid”, “Nesîm-i Âşina”, “Alaca Karanlıklarda” adlı beş şiir bu çerçevede kaleme alınmıştır.

Dicle nehri, hayatı boyunca şâiri değişik çağrışımlarla kendine bağlamıştır:

“Dicle’ nin sâhilinde yapıyınız

Düşünüp bekledim gurûba kadar

...

Değilim ben sezâ-yi istikbal,

Hep o maziyle isterim yaşamak.”⁵⁵

veya:

“Hüzne medfun şu kimsesiz yerler,

Benim enkâz-ı hâtırâtımdır;

...

Hep münâcât-ı şâkirânemle

Bu muhitin fezâsı dolmuştur;

İhtisâsât-ı şâirânemle

Pür-tahayyül bu yer ki olmuştur.”⁵⁶

⁵⁴ Esasında Süleyman Nesib ile Sâmî Bey aynı kişidir. Bu kişi, Servet-i Fünun’da “Süleyman Nesib” takma adıyla şiirler yazan, Şıpka Kahramanı diye bilinen asker, yazar, tarihçi Süleyman Paşa’nın oğlu Sâmî Bey (1866-1917)’dir.

⁵⁵ “Dicle Hatıralarından”, Servet-i Fünun, nr. 472, 16 Mart 1315, s. 50

Romantik ızdırabın şâirlerinden biri kabul edilen Fâik Âli, “Dicle Vadisi” şiirinde tabiatla kendi ruhu arasında hicran ve hüzn bakımından bir yakınlık kurar:

“Hüzne medfun şu kimsesiz yerler,
Benim enkâz-ı hâtırâtımdır;
Bu sükût-ı medfd ü hüzn-âver
Aks-i savt-ı teessürâtımdır.”

Bu dört mısranın çoğu kelimesi üzüntü manzarası çiziyor: hüzn, medfun, kimsesiz, teessürât, sükut, enkaz, savt, hüzn-âver.

Öyle anlaşılıyor ki Dicle nehri ve Diyarbakır şâirde hep geçmiş yılları, acı ve tatlı hatıraları anımsattığı için bunu konu aldığı şiirleri de hüzn ve ızdırap yumağı şeklinde oluyor.

“Güzelliğiyle bu vadi-i Dicle mahzundur.

...

Didindirip de uyandırmadınsa edvârın
Terâkümât-ı zilâlinde mensî ü nâim

Olan kederleri, azcık terennüm eyleyelim

Bu günde rûhunu yalnız şu nehr ü kühsârın.”⁵⁷

Şâirin doğduğu yerleri konu aldığı şiirlerinden başka kış ve hazan mevsimi üzerine yazdığı şiirleri de vardır. Altı bölümden oluşan “Kış Manzaraları”⁵⁸ şiirinde karla birlikte akşam vaktini tasvir eden şâir, çaresiz yolcunun yolunu güçlükle farkettiğini, köyden köpek seslerinin geldiğini, kuşların zavallı yolcuya huzur nağmeleri söylediğini, sanki ona sığınacak bir yer haber verdiklerini, sislerin çevreye yayılmış gonca renkli nefesler olduğunu, karın devamlı yağın semavî menekşelere benzediğini,

⁵⁶ “Dicle Vadisi”, Fâni Teselliler, Bursa, 1324, s. 119-122

⁵⁷ “Alaca Karanlıklarda”, Fâni Teselliler, Bursa, 1324, s. 127-130

aynı zamanda bu karların altında ümitlerin de kalarak insanoğlundan uzaklaştığını, bülbül ve kartalın bu büyük haşmete bakarak yuvalarını terkettiğini, ırmakların sahilleri okşayan dalgalarının yükseldiğini, çınarların titrediğini, güneşin karlı dağlara veda busesi kondurarak gittiğini ifade eder. Bu durum aslında kış mevsiminin şâir üzerindeki tesirini göstermektedir. Kışın gelişi onun ruh haline de etki etmiştir.

Bu şiirde kışın etkisini yansıtan şâir, “Eylül”⁵⁹ manzumesinde de sonbaharı anlatır. Bu şiiri Mehmed Rauf’a ithaf etmiştir. Şiir on altı üçlükten ve sonunda da tek bir mısradan oluşmuştur. Bu manzumeye hüzün duygusu hakimdir:

“Girerek kalbimin derinliğine
Sensin, îkaz eden bu hissi yine
Sensin ey hüzn-i mübhem-i eylül”

Hazan, şiirle en çok örtüşen ve şâirler tarafından hakkında en çok şiir söylenen mevsimdir ki, Fâik Âli de bunu ifade eder:

“Şiirdir; mûsiki-i leyl-i hazan.”

Fâik Âli’nin tabiat şiirlerinde gece vaktini işlediği manzumelerinden ikisi aynı adı taşır. “Müstesna Geceler” adını taşıyan ilki 1316, diğeri 1317 tarihli bu şiirlerden ilki Çamlıca’dayken yazılmıştır. Şâir, gecenin insana avare bir hayat yaşattığını, ya şâirin başının yıldızlara yaklaştığını ya da semanın aşağıya indiğini, semanın ve meleklerin sessizliğinden dolayı ayın da suskun olduğunu anlatıyor.⁶⁰

Tepebaşı’ndayken yazdığı ikinci şiirde de geceyle birlikte semanın sırlarını açtığını, kendinin de gecenin şiirini dinlediğini, aşkının sonsuzluğu için dua ederek

⁵⁸ “Kış Manzaraları”, Servet-i Fünun, nr. 409, 31 Kânun-i Evvel 1314, s. 294

⁵⁹ “Eylül”, Servet-i Fünun, nr. 519, 8 Şubat 1316, s. 386

⁶⁰ “Müstesna Geceler”, Servet-i Fünun, nr. 486, 22 Haziran 1316, s. 274

ağlamak istediğini, sevgilinin gözyaşının yıldız, kendininkinin ise inci olduğunu, müebbed yaşamaktan ziyade bu yolda olmaya ihtiyacı olduğunu anlatır.⁶¹

“Eski Bir Hayal”de⁶² gece yıldızlardan nuranî bir hayal olarak görünür. Gecenin sinesine yıldızlar konar ve nurlu bir umut semaya yükselir.

“Gece Yarıları”⁶³ adlı manzume Fânî Teselliler’de olmayan, ama o döneme rastlayan Servet-i Fünun’da yayımlanmış şiirlerden biridir. Şâir, burada ay mavi karanlıkları konuşurken uyanmayı istediğini, her şeyin uykuda olduğunu, deniz ile karanın tek renkte buluştuğunu, geçmişteki elemeleri geceleri düşündükçe korkunç bir rüyadan uyandığını zannettiğini, dünyada sonsuz bir ümitle avunup mahşerde uyanmak istediğini belirtir.

Şiir baştan sona kadar geçmişin izlerini, elemelerini anlatırken şiirin sonunda gelecek ümidi kulaklarımıza fısıldanır. Yani karamsar bir havadan iyimserliğe geçiş yapılmıştır diyebiliriz:

“Fâniler ümîd-i ebediyyetle mübeşşer
Akşamsız o ferdâları bekler...”

“Küçük Sâhifeler”⁶⁴ adlı şiir de yedi soneden oluşur. Her sonenin Servet-i Fünun’da birbirinden bağımsız sayfalarda yayımlanması, aralarında bağlantı yokmuş izlenimi verse de içerik olarak hepsi bir şiirin parçaları hükmündedir. Tabiatın tema olarak işlendiği bu sonelerde akşam ve onunla birlikte gece tasvir edilmektedir.

Şâir, sevgili ve gece üçlüsü bu şiirin başından sonuna kadar şiire hakimdir. Özellikle semavî terimler sıkça kullanılmıştır: Sitare (4), sema (9), ufuk (7)

⁶¹ “Müstesna Geceler”, Servet-i Fünun, nr. 527, 5 Nisan 1317, s. 109

⁶² “Eski Bir Hayal”, Servet-i Fünun, nr. 397, 8 Teşrin-i Evvel 1314, s. 102-103

⁶³ “Gece Yarıları”, Servet-i Fünun, nr. 513, 27 Kanun-i Evvel 1316, s. 290

⁶⁴ “Küçük Sâhifeler 2-3-4-5-6-7-8”, Servet-i Fünun, nr. 521, 22 şubat 1316, s. 3,6,7,10,11,14,15

kelimelerinin yanında kevkeb, kamer, ecrâm, zuhal, pervin, sehîl, sehâ, sehâbe, şâhika gibi gökle ilgili kelimeler de kullanılmıştır.

Fâik Âli'nin şiirlerinde hayalî bir âlemin güzellikleri başlıca konulardandır. Hâmid gibi romantik bir tabiatın peşinde koşar ve Hâmid gibi tabiatı kendi derunî âlemi içinde görür. Güzelliği dıştan ziyade içte arar. Ancak onda Hâmid'in geniş muhayyilesi yoktur. O, şiirlerinde boş bıraktığı hayal âlemini kelimelerin ahenk ve tumturakı ile doldurmaya çalışmıştır:

“Evet, kıyâmet-i elhân-ı şevk ü neş'e bile

Muvaffak olmadı eskâta bir dakîka için...

Fakat şüûn-ı hafâyâ-yı hüsn ü fikretimin

Terennümât-ı kelâl-âver-i melâliyle

Dindirip de uyandırmadınsa edvârın

Terâkümât-ı zilâinde mensî ü nâim

Olan kederleri azcık terennüm eyleyeyim

Bu günde rûhunu yalnız şu nehr ü kühsârın”⁶⁵

Şâirin geceyi terennüm ettiği şiirlerinden bir diğeri de “Hafaya-yı Leyal”⁶⁶ dir.

Bu şiir, Mehmet Behçet tarafından da *Fânî Teselliler*'deki en başarılı manzumelerden biri olarak kabul edilmiştir.⁶⁷ Şâir, burada tüm kainat ve eşyanın sükût içerisinde gecenin şiirini dinlediğini, ayın etrafına işve dolu handeler gönderdiğini, bulutların çölden denize haber götürdüğünü, dalgaların gecenin dansını yaptığını, seher yıldızının gecenin kanatlı bir perisi olduğunu ve kainatın bu şiire secde olan vücuduyla gecenin ruhunu temsil etmesini istediğini belirtiyor:

⁶⁵ “Alaca Karanlıklarda”, *Fânî Teselliler*, Bursa, 1324, s. 127-130

⁶⁶ “Hafâyâ-yı Leyal”, *Servet-i Fünun*, nr. 364, 19 Şubat 1313, s. 405-406

“Bir samt-ı râz u nûr ile eş’âr okunur nûcum

Deryâ sükût içinde sükûnet-mâldir

...

Çölden peyâm alır götürür bahre her sehâb,

...

Emvâc-ı pür-ziyâ ile envâr-ı mevcezen

Raks-ı leyâldir, nefehât-ı leyâldir.

...

Necm-i seher kanatlı peri-i leyâldir.

...

Ey kâinat şî’rime mescûd olan vücûd

Pây-i mehâsininde, ki rûh-ı leyâlsin.”

Bu şiir altı dörtlükten oluşup, her dörtlük “...leyaldir.” redifiyle noktalanır. Bu da şiire hakim olan gece vaktinin en belirgin göstergesidir.

Şiirin başına Servet-i Fünun’daki yayımından farklı olarak Tevfik Fikret ve Abdülhak Hâmid’in birer beyiti konmuştur. Bu beyitler şiirin muhtevasıyla bağlantılıdır.

Hamdullah Suphi’ye ithaf ettiği ve yine başarılı manzumelerinden sayılan “Bir Şeb-i Mâzi”⁶⁸ de gece vaktini konu almıştır. Bu tür şiirlerde karanlığın tabiata yüklediği anlamı, kendi psikolojisiyle birleştirerek veriyor, şâir. Yıldızlı bir gece vaktinde muazzam bir mabede benzetiyor kainatı. Aynı zamanda fânîlik ve ebediyet kavramları arasında gidip geliyor. Şiirin son iki mısraı da şâirin fikrini sabitlediği noktayı gösteriyor:

⁶⁷ Mehmet Behçet Yazar, “Fâik Âli Ozansoy”, Yedi Gün, C. 15, nr. 388, 1940, s. 11

“Hâlâ melûl bekliyorum ben bu mabedi,

Gökten nüzûl eder diye rûh-ı müebbedi.”

Diğer manzumelerinden farklı olarak, sema ve asumanı sıkça kullanan şâir, bu şiirde bizzat gök kelimesini iki kere telaffuz etmiştir.

Fânî Teselliler döneminde gece vaktinin ağırlıklı olarak ele alındığı son üç şiir de “Deniz Kenarında”⁶⁹, “Ra’d u Berk”⁷⁰ ve “Rûh-ı Bîdar”⁷¹ dır. Validesine ithaf ettiği ilk şiir geceleyin denizin, semanın, yıldızların durumunu, fırtınayla birlikte dalgaların coşkusunu anlatır. Genel itibariyle bütün şiirlerinde yaptığı gibi denizle kendini birleştirir, şâir. Denizi, ruhunun hakikatı ve hayali olarak görür:

“Hurûş u cûşa gelen bî- nihâye deryâ da

Benim hakikat-i rûhum, benim hayâlimdir.”

“Ra’d u Berk” ile “Rûh-ı Bîdar” şâirin kitabına almadığı, ancak *Fânî Teselliler*’e rastlayan ve Servet-i Fünun’da yayımlanan şiirlerindedir. İkisi de sone nazım şekliyle yazılmıştır. Şâir ilk şiirde kendini bir av olarak görmekte ve gece, hayaline yokluk gecesi olarak doğmaktadır:

“Doğmaktadır bu şeb yine bir leyle-i adem

Pür-haşm ü pür-hışm-ı gecelerden hayâlîme

Oldum bu rüsthîz-i şebistâna bir şikâr.”

İkinci şiirde ise kainatın uykuda, sessiz olduğu bir vakitte nurlar göğün sırlarını denizlere taşımaktadır. Birdenbire şâirin de fikrine nurlar yağmaya başlar. Böylece zulmet içinde bir saniye de olsa rahata erer ve ezeli ruhla birlikte olur:

“Oldum zulmet-i ebediyette seferber

⁶⁸ “Bir Şeb-i Mâzi”, Servet-i Fünun, nr. 454, 11 Teşrin-i Sâni 1315, s. 182

⁶⁹ “Deniz Kenarında”, Servet-i Fünun, nr. 382, 25 Haziran 1314, s. 282

⁷⁰ “Ra’d u Berk”, Servet-i Fünun, nr. 537, 14 Haziran 1317, s. 268

⁷¹ “Rûh-ı Bîdar”, Servet-i Fünun, nr. 436, 8 Temmuz 1315, s. 310

Bir sâniye rûh-ı ezelfiyetle beraber”

Bu iki şiirden biri tamamen karamsarlıkla başlayıp biterken “Rûh-ı Bîdar” aynı ruh haliyle başlayıp iyimser bir havada sona ermiştir.

Şâirin geceyi işlediği bu şiirlerde, karamsar bir ruh içerisinde olduğunu, aynı zamanda semayı, yıldızları, ağaçları ve denizi çokça kullandığını söyleyebiliriz. Tıpkı sonraları Ahmet Hâşim’de de göreceğimiz gibi şiirleri çeşitlilik göstermekten ziyade belli konular etrafında dolaşıp durmaktadır.

Fâik Âli, yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi, şiirlerini karamsar bir havada ve aynı konular etrafında dönerek yazdığını *Fâni Teselliler*’in önsözünde ifade etmiştir: Kendi iç âlemini aşip cihanşümül olamayan şiirinin ızdırabını yaşar; hayatının “melâl ve infîâl”den ibaret olduğunu söyleyerek bunun kendisinden kaynaklandığını da bilir. Bu sebeple kendisini bencillik ve kötümserlikle suçlar.

Fâni Teselliler’in “Kâinata Karşı” adlı bölümüne Recâizâde Ekrem’in bir şiirinden alıntı yapılarak başlanmıştır. Altı şiirden sevgiliyi işleyen biri dışında, beşi kainatı konu olarak işlemiştir. Bunlardan ilki olan “Kehkeşâna Karşı”⁷² adlı manzumede ilk dikkati çeken, kainatın anneye benzetilmesi, doğuran yönünün ele alınmasıdır:

“Sen ey mâder ki mer’î, müstetir, câmid veya zî-rûh

Bu mevcûdât-ı bî-pâyânı tevlid eyledin...”

Şâir, kendini kederli ve korkunç girdaplar içinde görür ve samanyoluna bakarak acaba bu yaşadığı dünyadan başka yerler de var mı diye mütalaada bulunur. Yüzyıllar boyunca insan, özellikle geceleyin gökyüzünü seyre daldığında başka âlemlerin varlığını sorgulamıştır. Hala da sorgulamaktadır. İşte şâir de metafizik pencereden yaptığı bu müzakereyi şiirle anlatmaya çalışmıştır:

⁷² “Kehkeşâna Karşı”, Servet-i Fünun, nr. 425, 22 Nisan 1315, s. 133

“O tevfid ettiğin binlerce, milyonlarca âlemler

Bu hâkin aynı, ya bir feyz-i müstesnâya mazhar mı?

O âlemlerde ayâ büsbütün bir başka yer var mı? ”

“Denizlere Karşı”⁷³ şiirinin başında Zâimzâde Hasan Fehmi'nin bir mısraı kullanılmıştır. Bu mısra aynı zamanda şiirin son mısraı olarak da karşımıza çıkıyor:

“Eser denizde teselli havası her saat”

Cemâl'e ithafıyla yayımlanan “Semâya Karşı”⁷⁴ manzumesinde şâir, semanın şiirini kainattan sorar. Gönlü perişan bir hayat yaşamak istememektedir. Şiirin sonunda da zulmet ufuklarını yararak kendi kaderini kendi belirlemek istiyor:

“Beyhûde bir hayât-ı perişan ü zâile

Râzı değil gönül... Yarıp âfâk-ı zulmeti

Âsar içinde kabrimi ben kazmak isterim.”

On üç üçlükten oluşan “Olimp'e Karşı”⁷⁵ da da şâir, ünlü mitolojik Olimpus dağınu konu olarak işlemiştir. Dağ o kadar yüksek görünür ki şâire, onun için seher bulutundan bir yuva yapmak ister. Kendiyle bu dağı karşılaştırır ve onun yeri yukarılar iken kendisinininkinin uçurumlar olduğunu söyler ve şâirde bu dağa karşı bir gıpta duygusu oluşur:

“Fakat sen evc-güzinsin benim yerim uçurum.”

Ayrıca bu dağı, karanlık olan yolunda bir rehber olarak da görür. Doğrusu bu dağın şiire konu olması, büyüklüğü ve mitolojik yönünün olması hasebiyledir. Yoksa Fâik Âli, yurt dışına hiç çıkmamıştır. Olimpus dağının bulunduğu Yunanistan'ı da hiç görmemiştir.

⁷³ “Denizlere Karşı”, Servet-i Fünun, nr. 430, 27 Nays 1315, s. 215

⁷⁴ “Semâya Karşı”, Servet-i Fünun, nr. 412, 12 Kânun-i Sâni 1314, s. 342-343

⁷⁵ “Olimp'e Karşı”, Servet-i Fünun, nr. 417, 25 Şubat 1314, s. 7

Hüseyin Celâl Bey'e ithaf ettiği "Husûfa Karşı"⁷⁶ şiiri de ay tutulması esnasında şâirin izlenimlerini ve bu durumun onda çağrıştırdıklarını bize sunar. Bu şiire Servet-i Fünun dergisinde rastlayamadık.

Ay tutulması olayında nasıl ki ay görünmez olup kararır, işte insanın gençliği de aynen bu olay gibi elim bir kararır. Daha sonra ayın bu karanlıktan kurtulup ışığını etrafa saçtığı gibi, insanın da gençlikteki bu sıkıntılardan kurtulup aynı şekilde bir yeniden doğuşu yaşayıp yaşayamayacağını kendi kendine sorar:

"Bir incilâ da mukadder midir, zavallı beşer,
Husûfunu müteâkib senin de gençliğine?"

On sekiz üçlükten oluşan "Çöllerde"⁷⁷ şiirini şâir Halit Ziya'ya ithaf eder. Yeşilyurtlulara atfettiği "Hayme-Nişin"⁷⁸ de bu şiirle benzerlik gösterir. Aynı şekilde "O Yoldan Geçerken"⁷⁹ de Hüseyin Câhit'e ithaf edilmiştir ve bu üç şiir aynı doğrultuda kaleme alınmıştır. Göçebe hayatının anlatıldığı "Hayme-Nişin"e karşılık "Çöllerde"de sahrada yaşayan insanların durumu anlatılır. "O Yoldan Geçerken"de ise belli bir yolun oradan geçen insanlar üzerindeki etkisi anlatılıyor.

Esasında "İstasyonda"⁸⁰ şiiri de bunlardan farklı değildir. Ancak başlık ile muhteva arasında hiç bağlantı görülüyor. Eğer çölde geçen zamanı ulaşılmak istenen mekân için bir bekleme mahalli olarak algılasak, bu başlık biraz açıklık kazanmış olacaktır.

Fânî Teselliler dönemine rastlayan, ancak kitaba girmeyen bir diğer şiirdir "Ey Sen"⁸¹. Beş tane beşlikten oluşur. On beş kere "Ey sen" seslenişleriyle şâir bu manzumede

⁷⁶ "Husûfa Karşı", Fânî Teselliler, Bursa, 1324, s. 91-92

⁷⁷ "Çöllerde", Servet-i Fünun, nr. 370, 2 Nisan 1314, s. 84-85

⁷⁸ "Hayme-Nişin", Servet-i Fünun, nr. 437, 15 Temmuz 1315, s. 330

⁷⁹ "O Yoldan Geçerken", Fânî Teselliler, Bursa, 1324, s. 142-143

⁸⁰ "İstasyonda", Servet-i Fünun, nr. 509, 30 Teşrin-i Sâni 1316, s. 227

⁸¹ "Ey Sen", Servet-i Fünun, nr. 392, 3 Eylül 1314, s. 22

sabaha, geceye, maşrik ve mağrîbe, semaya, rûzgara seslenir. Tek bir öge üzerinde durmaz. Bu yüzden de şiir, tam anlamıyla bir bütünlük arzetmez.

Tabiat şiirlerinden sonuncusu da balıkçıl kuşu adına yazılmış ve bu dönemin tek tabiattaki canlı varlığı olarak şiire girmiş olan “Balıkçıl”⁸² şiiridir. Kardeşine ithaf ettiği ve sone nazım şekliyle yazılmış bu şiirde şâir, ormanda fırtınalar koparken, tüm kuşlar tehlikede iken balıkçıl kuşunun huzur içinde bir ruhu temsil etmesini anlatıyor.

Fâik Âli, kendisini geçmiş ve geleceğe ait çağrışımlara sevk eden tabiat şiirlerini sonraki yıllarda da yazacaktır.

Netice olarak, şâirin tabiat konulu şiirleri, şekil ve muhteva bakımından fazla farklılıklar göstermemektedir. Şiirlerde muhtevadan bile ön plana geçen şekil mükemmelliğinin muhtevanın önüne çıkarılması şâirin en belirgin özelliğidir. Aruzu ve kelimeleri ustaca seçip kullanan şâir, nazım biçimi olarak Fransız tarzı soneyi kullanmıştır.

Fâik Âli, bu dönemde aşk ve kadın konusunu işleyen yirmi altı tane şiir yazmıştır. Bu şiirlerde kadın tamamıyla idealize edilmiş bir şekilde, santimental ve romantik olarak ele alınmıştır.

“Neşâid-i Garam” bölümü, adından da anlaşıldığı üzere sevda şiirlerinin toplandığı bölümdür. Buradaki on şiir, aşkı ve kadını terennüm etmektedir. Tabiat şiirlerindeki o yoğun karamsarlık, yerini romantik duygu ve hayal coşkunluklarına bırakmaktadır. Sanki şâir bu şekilde daha mutludur ve kendini farklı bir âlemdeymiş gibi hissederek ve hissettirir:

“Bir gölge hayâlimde uçup dîdelerinden

Yâdında dolaştıkça senin yâd-ı berfinin

⁸² “Balıkçıl”, Servet-i Fünun, nr. 443, 26 Ağustos 1315, s. 6

Bir cürm-i semâvî gibi sâkit ve derinden
Envârı doğar fikrime bir hiss-i nevînin”⁸³

veya:

“O sesin bazı nağme, bazı enin
Ve fakat her zaman nevâzişkâr”⁸⁴

Şâirin hayal dünyası çok geniş olduğu için kadın ve onunla ilgili unsurlarda
Fâik Âli, farklı benzetmeler de yapmaktadır:

“Ve derin gözlerinde bir gece var.”⁸⁵

Sevgilinin gözleri şâire gece kavramını çağrıştırdığı gibi bu gözlerdeki derinlik
de gecedeki nurların gölgesini anımsatmaktadır:

“Derinliğiyle şebistanda bir mazalle-i envâr”⁸⁶

Ayrıca bu gözler, şâirin yorgun ruhu için de bir dinlenme yeridir ve sevgilinin
gözünün nurunun aksi de yıldızlarda resmedilmiştir:

“Ta’b-ı rûhum onda dinlense!”⁸⁷

veya:

“Ey aks-i nûr-ı dâdesi encümde mürtesim”⁸⁸

Sevgilinin gözlerinden başka, sevgilinin sesi de şâir için etki kaynağıdır. Onun
sesi, ufuk tarafından rüzgarların esrarı denizlere taşınmaktadır: ⁸⁹

“Bu bir terâne ki ancak bu sesle ufk-ı kebûd

Derin denizlere esrâr-ı bâdı nakleyler.”

⁸³ “O Meçhûleye”, Servet-i Fünun, nr. 516, 18 Kânun-i Sâni 1316, s. 339

⁸⁴ “Onun Âvâz-ı Teselliyyetsâzi”, Servet-i Fünun, nr. 510, 7 Kânun-i Evvel 1316, s. 242

⁸⁵ “Onun Sîması”, Servet-i Fünun, nr. 534, 24 Mayıs 1317, s. 213

⁸⁶ “Onun gözleri”, Servet-i Fünun, nr. 470, 2 Mart 1315, s. 19

⁸⁷ “Gözlerinden Bir Gölge”, Servet-i Fünun, nr. 485, 15 Haziran 1316, s. 258

⁸⁸ “Uzaklardakine”, Fâni Teselliler, Bursa, 1324, s. 165-166

⁸⁹ “Onun Hayâli”, Servet-i Fünun, nr. 519, 8 Şubat 1316, s. 386-387

Buraya kadarki şiirlerde de gördüğümüz gibi Fâik Âli, kadına ait unsurları tabiattaki öğelerle birleştirerek hayalinde oluşturduğu manzaraları şiirine yansıtmaktadır; ufku kadınlığa benzetmesi ya da şâirin, sevgilinin bir yıldızdan kader ufkuna inmesini istemesi gibi:

“Evet muzîre-i hülyam olan bu ufku senin
Kadınlığın sanarak rûhum ağlıyor; gerçek”⁹⁰

veya:

“Müstakbel garâmıma ey ruh olan kadın,
Ufk-ı mukadderâtıma in bir sitâreden”⁹¹

Şâir, “Belki”⁹² adlı şiirinde de Servet-i Fünun geleneğinin göstergesi olan karamsar bir ruh hali içindeyken sevgilinin onu bu halden kurtarma ihtimalini değerlendirerek kurtuluşu onda aramaktadır:

“Yokluk gibi varlık da ederken beni tedhîş
Hâlâ bu karanlık, bu tereddütlü hayâtı
Sevdirmede bir “belki!” bir ümîd-i hod-endîş”

Aşkı romantik duygularla yaşayan ve kadını idealize ederek neredeyse bir ilâhe konumuna getiren şâir, hayatın elemelerinin ve fâniliğinin karşısına da yine kadını koyar. Onu bir kurtarıcı olarak görür.⁹³

“Destgîr-i bekâ olan sensin,
Ukubât-ı fenâ içinde bana;
Rehber-i i’tilâ olan sensin,
Ezeli âşinâ olan sensin

⁹⁰ “Ufukların”, Servet-i Fünun, nr. 532, 10 Mayıs 1317, s. 180

⁹¹ “Aşk-ı Hayâli”, Servet-i Fünun, nr. 475, 6 Nisan 1315, s. 98

⁹² “Belki”, Servet-i Fünun, nr. 461, 30 Kânun-i Evvel 1315, s. 291

⁹³ “Dâima”, Servet-i Fünun, nr. 398, 15 Teşrin-i Evvel 1314, s. 118

Dehr-i nâ-âşinâ içinde bana.”

Ayrıca sevgilinin ortaya çıkışı şâirin fikrine bir teselli de vermektedir.⁹⁴

“Tecellilerle bahşettin tesellî fikr-i ferdâma”

Aynı şekilde Fâik Âli, “Hasbihâl”⁹⁵ şiirinde de kadına “i’câz-ı sâni” yani sanatın mucizesi sıfatını yüklemektedir. Aynı adlı başka bir manzumede de⁹⁶ onu “ruhumun tesellisi” olarak vasıflandırır.

Acaba şâir aşkı ya da hayalindeki kadını tanıdı mı ki böyle şiirler yazdı? Bu konuda Fâik Âli, Hâmid’in sevgilisi Lusien’e yakınlık duymaktadır.⁹⁷ Evlenmeden önceki aşkı da budur. Yakınlarıyla yaptığımız görüşmelerden eşi Mevhibe Hanım’a bağlılığını anlamaktayız. Ancak hiçbir zaman bunun adı aşk olmamıştır. Sonuç olarak şâir aşkı gerçek hayatta tatmasa da hayalinde yaşatmıştır ve şiirleri de bu bağlamda vücuda gelmiştir.

İnsan kainata aşk penceresinden bakarsa dünyayı başka bir şekilde algılar. “Sevdâ-yı Münevver”⁹⁸ de de bu yaklaşıma rastlamaktayız:

“Rûhumda kâh olur, bana bir hande-i hafî

Bir başka feyz içinde hep eşyâyı gösterir.”

Fâik Âli, sevmek ile hayatı doğru orantılı olarak düşünmektedir. İnsan severse hayat anlam kazanır. Hayat aslında sevmekten, ihtiraslı olmaktan, bir sevdanın uzak hatıralarıyla kararsız kalmaktan başka bir şey değildir.⁹⁹

“Hırpalanmak, ve bir garâmın uzak

⁹⁴ “Senelerden Sonra”, Servet-i Fünun, nr. 471, 9 Mart 1315, s. 34

⁹⁵ “Hasbihâl”, Servet-i Fünun, nr. 453, 4 Teşrin-i Sâni 1315, s. 162

⁹⁶ Zâhir, “Hasbihâl”, Servet-i Fünun, nr. 453, 4 Teşrin-i Sâni 1315, s. 162

⁹⁷ Araştırmalarımız sırasında şâirin torunu Ayşe Erkmenoğlu bize oldukça şaşırıcı bir açıklamada bulundu. “Fâik Âli’nin Hâmid’e hayranlığının altında yatan asıl sebep bir kadındır” dedi. Hâmid’in Fransız sevgilisi Lusien’e Fâik Âli de âşıktır ve Fâik Âli’ye göre Hâmid Lusien’e ulaşmak için bir köprüdür.

⁹⁸ “Sevdâ-yı Münevver”, Servet-i Fünun, nr. 376, 14 Mayıs 1314, s. 179

⁹⁹ “Bir Hayat”, Servet-i Fünun, nr. 511, 14 Kânun-i Evvel 1316, s. 258

Hâtırâtıyla bî-karar olmak:

İşte ma'nâ-yı zindegî, işte

İhtiras, işte sevmek, işte hayat.”

Şâir, sevgilinin yanında olmaktan ve o sevgiyi yudum yudum tatmaktan son derece memnundur. Aynı zamanda kadınlığın bir ruhta bu kadar bütünleşmesi onu hayrete düşürür, aynı zamanda mest eder.¹⁰⁰

“Ne ömür imiş sizin âgûşunuzda mest olmak,

Ne ruhtur bu kadar mezc olmuş kadınlıkla !”

Şâire göre kadın erkeğe, erkek de kadına muhtaçtır. Eğer kadın yâ da erkek yalnız yaşarsa bir tarafları noksan olur.¹⁰¹

“Hayır, hayır kadın erkek yaşarsa münferiden

Hayât-ı bîkesi nâkıs, vücûdu zâiddir.”

Aşk hususunda kendi de bir erkek olmasına rağmen şâir, erkeklerin sevip sevip unuttuğunu söyleyerek onları suçlar. Ona göre erkekler, görünüşte süslü, fakat gerçekte geçici hevesleriyle birer vefasızlık timsalidir.¹⁰²

“Sever, sever, unuttur; bî-vefâdır erkekler

Gelip geçen hevesâtıyla zâhiren süslü”

Bazen sevgili aşğın canını da yakabilmektedir. Âşık sevgili tokadını yiyince yüreğinde devadan nasipsiz bir yara açılmaktadır ve bu yara aşğa acı vermektedir.¹⁰³

“İnanma, sevmiyorum; sevgi bence şimdi derin

Ve bî-nasîb-i devâ bir cerîhadır sızlar”

¹⁰⁰ “Bilmem Kime Karşı”, Servet-i Fünun, nr. 426, 29 Nisan 1315, s. 149

¹⁰¹ “Gaşy-i Telâki”, Servet-i Fünun, nr. 523, 8 mart 1317, s. 34

¹⁰² “Mâziden Bir Gölge”, Fâni Teselliler, Bursa, 1324, s. 169-170

¹⁰³ “İnanma”, Servet-i Fünun, nr. 420, 18 Mart 1315, s. 52

Sevgilinin hayali, özellikle onun öpücüğünü hayal etmek şâire şiir söyleme ilhamı vermektedir. Bu hal, Fâik Âli'ye hislerinin en derin, en yüksek şiirini söyletmektedir.¹⁰⁴

“O bûselerle melekler gezerdi rü'yâmı;

O bûselerle der-âgûş ederdi ilhâmı

Tahassüsâtımın en yüksek, en derin şi'ri.”

Şâir, zaman zaman karamsar bir hale de bürünmektedir. Böyle zamanlarda fânîlik hissi ruhunu kapladığı için sevgiliye ait unsurları da fani olarak nitelendirir. Ancak kurtuluşu da yine sevgilide ve aşkta arar. Sanki bir buse, onun tebessümünü şâirin ruhuna ebedi olarak gömecektir. Fâik Âli de sevgiliden bunu yapmasını istemektedir.¹⁰⁵

“Güzel dudaklarınızdan uçan tebessümünüz,

O da fâniymiş anladım; sessiz

Harîm-i rûhuna bir bûse-i garâm ile siz

Onu bir gün müebbeden gömünüz.”

Bu şiir, *Fânî Teselliler*'de “İbtisâm-ı Âfil” başlığıyla yayımlanmıştır. Oysa dergide sadece “İbtisam” başlığı bulunmaktadır. Ayrıca şiirin bir özelliği de şâirin mevkufiyet dönemine rastladığı için Zâhir takma adıyla yayımlanmış olmasıdır.

“Uyanmasın”¹⁰⁶ manzumesi de şâirin kadını karşı cins ya da aşk kaynağı olarak değil de annelik rolüyle ele aldığı tek şiirdir. Şâir, bu şiirde yavruya seslenir ve anneyi sığınılacak mahal ve şefkat kaynağı olarak gösterir. Aynı zamanda her ruhun bundan nasibi olmadığını da belirtmektedir. Anne olarak kadının muhabbetinde hainlik ve aldatma yoktur:

¹⁰⁴ “O Bûseler”, *Servet-i Fünun*, nr. 423, 8 nisan 1315, s. 101

¹⁰⁵ “İbtisâm”, *Servet-i Fünun*, nr. 455, 18 Teşrîn-i Sâni 1315, s. 197

“Ve yalnız işte o âgûş-ı refk ü rikkatte

Hıyânet etmeyen, aldanmayan muhabbet var.”

Servet-i Fünun’da “Hirâs-ı Hicran” başlığı ile yayımlanmış ama kitapta “Hicran Korkusu” adıyla yer alan şiirde de Fâik Âli, ayrılık korkusunu anlatmaktadır. Eğer ayrılık olursa ruhunun yetim kalacağını düşünmektedir. Hiçbir şey umurunda değildir, tek arzusu sevgilisiyle birlikte olmaktır.¹⁰⁷

“Çünkü, ah! En yakın yakınlık da

Bir uzaklık değil midir? Heyhat!

Yere batsın zaman, mesâfe, cihat;

Büsbütün ben sen olmak istiyorum.”

Bursa’da kaleme aldığı “Hâlâ O Rü’ya” adlı manzumedede de şâir, hayatın gerçekleri karşısında boynunu bükmekten başka çaresi olmadığını bilmektedir. Unutmak hissinin gerçekliğine karşı unutmayı unutmak istemektedir.¹⁰⁸

“Her vücud u hayâle, her hisse

Unutulmak nasîb-i kat’iyse

Olacak, bende dâima yaşayan

Hâtîrâtın da mensî-i nisyan.”

Fâik Âli’nin aruzla ve eski kelimelere yeni anlamlar yükleyerek şiirler yazdığını, şekil olarak da Fransız tarzı soneyi sıkça kullandığını belirtmiştik. Şimdi bahsedeceğimiz şiir ise şekilde de eskiyi kullandığını bize göstermektedir. “Tegazzül”¹⁰⁹ adlı bu manzume yedi beyitten oluşan bir gazeldir. Başındaki iki beyitten anlaşıldığına göre Süleyman Nesib’e nazire olarak yazılmıştır. Aşkın konu edildiği

¹⁰⁶ “Uyanmasın”, Servet-i Fünun, nr. 415, 11 Kânun-i Sâni 1316, s. 325

¹⁰⁷ “Hirâs-ı Hicran”, Servet-i Fünun, nr. 544, 2 Ağustos 1317, s. 370

¹⁰⁸ “Hâlâ O Rü’ya”, Servet-i Fünun, nr. 526, 29 Mart 1317, s. 82

¹⁰⁹ “Tegazzül”, Servet-i Fünun, nr. 564, 31 Kânun-i Sâni 1317, s. 282

gazelde, sevgilinin Allah tarafından sevda ve şiir için yaratıldığı, şâir için tek mabudenin o olduğu ve Allah'ın nazarının sevgiliyi kötü gözlerden saklamasını arzu ettiği anlatılmaktadır.

Aşk şiirlerinin sonuncusu da içinde başka bir şiiri barındıran “Felsefelerim”¹¹⁰ dir. Şâir kendi kendine muhasebe yaptığı bir zamanda bir şiir yazar ve bu şiir de, şiir içinde şiir olur. Altı dörtlükten oluşan bu manzumede de diğer aşk şiirlerinden farklı olmayan, tabiat öğelerinden yararlanarak sevgiliyle bulmaya çalıştığı kurtuluşu anlatmaktadır.

Netice olarak, Fâik Âli, aşk ve kadını tema olarak işlediği şiirlerinde tabiat şiirlerinden farklı olarak karamsar havadan biraz sıyrılır ve kurtuluş için aşka sarılmaya çalışır. Sevgiliyi tabiat öğeleriyle birlikte vermeye çalıştığı manzumelerinin sayısı da yadsınamayacak kadar çoktur. Yani şâir kendini, sevgiliyi ve tabiatı girift bir şekilde anlatmaya çalışmaktadır.

Fâik Âli'nin şiir dilinin ağırlığı ve şiirlerindeki müphemlik çokça eleştirilmiştir. Bu hususta Köprülüzâde Mehmed Fuad savunma mahiyetinde Fâik Âli'yi ve *Fâni Teselliler*'i desteklemektedir:¹¹¹ “Hâmid'e yapılan anlaşılmıyor ifadesi Fâni Teselliler için de kullanılmıştır. Hatta bu ithamlar sembolist olduğu iddiasına kadar varmıştır. Oysa bunu söyleyenler, sembolizmin bir düşme değil de terakki için bir merhale olduğunu bilmiyorlar. Halbuki Fransız sembolistlerinin eserleri edebiyatlarının en parlak incileri kabul edilir. Ayrıca edebiyatımızda henüz bir sembolizm mesleği doğmuş değildir, hem de bu kitabında hiçbir mübhem eseri yoktur şâirin. Böyle bir eserden dolayı şâiri tebrik ederiz. Yeni eserlerini iştihakla bekleriz.”

¹¹⁰ “Felsefelerim”, Servet-i Fünun, nr. 464, 20 Kânun-i Sâni 1315, s. 402

¹¹¹ Köprülüzâde Mehmed Fuad, “Fâni Teselliler”, Servet-i Fünun, nr. 920, 1 Kânun-i Sâni 1324, s. 154-156

Fâik Âli'nin bu döneminde tabiat ve aşk şiirlerinin dışında kişisel duygulanmalarını ön plana çıkardığı otuz manzumesi daha vardır. Bunlardan dört tanesi şâirin, şiir hakkındaki duygularını dile getirmektedir.

Şâir, bunlardan ilkinde, kalbine doğan her şeyin kararsız nağmeler halinde dışarıya çıkmasını, zayıflığın ve kuvvetliliğin aynı anda bulunmasını ve bu şiiri okuyan her kişinin hüzünlü ise gülümsemesini, gülüyorsa ağlamasını istemektedir.¹¹²

“Evet, ben isterim olsun o şi’ri her okuyan

Hazin iken mütebessim... Ve şâd iken giryân”

Şiirle ilgili ikinci manzume ise sekiz üçlükten oluşur ve Abdülhalim Memduh’a ithaf edilmiştir. Şâir, kainatta mevcut olan bütün iyiliklerin şiirine ahenk dolu gölgelerle girmesini istemektedir. Bunun için de kainatı dinler, yazar, durur ve düşünür. Tekrar yazmaya başlar. Yazdıkları bitince de hayrete düşer. Çünkü şiirleri bir hastanın inleyişine benzemektedir ve hepsinde de kötü, dehşetli nağmelerin çarpışması vardır. Bu da şâirin şiirlerindeki karamsarlığın kendi elinde olmadan meydana geldiğini göstermektedir.¹¹³

“Yazdıklarım bitince fakat hayret eylerim:

Hepsinde bir telâtum-ı elhân-ı muzlime;

Bir hastanın enînine benzer şiirlerim.”

“Ma’nâ-yı Feryâd”¹¹⁴ manzumesinde Fâik Âli, şiiri insanın ilk ve son lisanı olarak nitelendirir. Yüce Allah’a karşı ızdırabının feryadıdır, varlığına olan teşekkürünün tercümanıdır ve kalbinin de safasıdır, şiir. Şâir bu sıfatları hep şiir üzerine yükler. Şiirin kendi açısından değerini çeşitli unsurları kullanarak vermeye çalışır.

¹¹² “Ben İsterim ki”, Servet-i Fünun, nr. 373, 23 Nisan 1314, s. 130-131

¹¹³ “Bir Şiirin Zill-i Feryadkârı”, Servet-i Fünun, nr. 414, 4 Şubat 1314, s. 71-74

¹¹⁴ “Ma’nâ-yı Feryâd”, Servet-i Fünun, nr. 395, 24 Eylül 1314, s. 71,74

“Nağme-i Tesellî” manzumesi de şiiri konu edinen ve *Fâni Teselliler*’in özünü içinde barındıran, kitabın en önde gelen şiiridir. Eserin ilk manzumesi olması da bu bağlamda raslantı değildir. Şâir, hayatın ruhuna teselli veren sesini bize ancak şiirin yansıttığını, en büyük nağmeleri bize onların saçtığını ve insan hayatının dert ortağı olan şiirler olmazsa kimsesiz ruhlarımızın sefil ve teselliden uzak bir şekilde boğulacağını söyler:¹¹⁵

“Teselliyet-sâz-ı rûh olan sesini
Bize onlar nisâr eder yalnız...
En büyük nağmeler, siz olmazsanız

Gam-güsâr-ı hayât-ı insâni,
Sâfiliyyetle rûh-ı bîkesimiz
Boğulur kimsesiz, tesellîsiz.”

Bu ifadeler aynı zamanda *Fâni Teselliler*’le şâirin okuyucuya ulaştırmak istediği mesajı da içinde saklamaktadır; bu hayat için şiir, insanın ruhuna teselliler sunan bir cevherdir.

Fâik Âli, kişisel duygulanmalarla yazdığı şiirlerde ilahî konulara da yönelmiştir. Ezan sesi onda uhrevî duyguları galeyana getirir, bu nağmenin etkisi onda şaşkınlık uyandırmaktadır. Bütün iniltilerin bu sesle teselli bulduğunu, bunun yüce bir hitap olduğunu ve insanları kardeşliğe davet ettiğini anlatmaktadır:¹¹⁶

“Bir ihtizâz-ı tesellî bulur bu seste eninler;
Bu ses hitâb-ı maâlî, bu ses hitâb-ı uhuvvet”

¹¹⁵ “Nağme-i Tesellî”, *Servet-i Fünun*, nr. 525, 22 Mart 1317, s. 68

¹¹⁶ “Ezan”, *Fâni Teselliler*, Bursa, 1324, s. 153-154

“Secdelerim”¹¹⁷ şiirinde ise şâir, göğü temaşa ederken ezan sesiyle Allah’ın namaza davetini işitir ve hemen bu emre itaat eder. Secdede iken vicdanının feza gibi büyüdüğünü hisseder. Secdelerini ruhunun sesli depremlerinin aksi olarak nitelendirir. Bu uhrevî hal ona büyük bir ferahlık vermektedir:

“Sucûda da’vet eder bir nidâ-yı dūr-â-dūr

...

Büyür fezâgibi vicdan; medîd-i secdelerim

Ki aks-i zelzele-i bî-sükûn-ı rûhumdur.”

Ölüm korkusu kişisel duygulanmalarını dile getirdiği şiirlerinde en çok hakim olan duygudur. Ölüm, Fâik Âli’ye göre en büyük hakikattir:¹¹⁸

“Muhassenât ü mehâsin, şûn u masnûat

Yalan ve yalnız ölüm en büyük hakîkatken,”

Fânilik ve ölüm duygusu şâiri rahatsız etmektedir. Bu sebeple de ilahî semada yuvasını arar, mezarda yok olmak istemez. Bunun için de Allah’a en yüce amelleri takdim etme arzusundadır:¹¹⁹

“Arar semâ-yı ilâhi içinde lânesini,

Vücûdumuzla meâsı mezar içinde adîm

Olur ve göklerin üstünde rûhumuz takdîm

Eder hüdâsına a’mâl-i fazîlânesini.”

Fikri birden uyanan şâir, bu fani âlem karşısında sonsuz bir huzur arayışıyla kabirlerin yanına gider. Onların öksüz ve gariban hayatlarını görür. Sanki bütün civar onların iniltileriyle dolmaktadır. Her cürme bir cezanın hak olduğunu söyleyerek kendi kendine muhasebe yapar ve işlediği en küçük bir kabahat için bile derin ızdıraplar

¹¹⁷ “Secdelerim”, Servet-i Fünun, nr. 410, 7 Kânun-i Sâni 1314, s. 306-307

¹¹⁸ “İbtîlâ-yı Hayat”, Servet-i Fünun, nr. 459, 16 Kânun-i Evvel 1315, s. 262

duyduğunu ifade eder. Bunun için mağfiret hissiyle duaya başlar. Ancak yokluk duygusu da içini kemirmektedir. Şiirin son dörtlüğü şâiri feraha ulaştırır:¹²⁰

“İçimde vesveseler, şüpheler bütün dağılır
Gibiydi. Duydum, uzak bir sadâ-yı rûhâni
Sükût-ı leyl arasından duyurdu: Ey fâni
Nedâmet etmek emîn ol ki afvolunmaktır.”

Şâirin ilahî duygularla yazdığı bu şiirler, onun, etrafını sorgulayan bir bakış açısıyla kainata baktığını ve kendisini kuruntulara sevk eden hallerden yine Allah’a sığınarak ve güvenerek kurtulduğunu bize göstermektedir.

Birçok şiirde ümitsiz ve kötümser bir tavır takınmaktadır. Daha doğrusu takınmaya çalışır. Ama hayat hakkındaki çırpınışlarını da her zaman sürdürür:

“Peyimde gençliğimin hâtırâtı giryandır;
Önümde zulmet dehşet-fezâ-yı nisyandır;”¹²¹

veya;

“Dolaşma sâha-i fikrimde ey hayâl-i memât,
Bu ızdırâb-ı dem-â-dem her dakika bana
Gebermeden beter işkenceler mukadderdir.”¹²²

Ölümün hayali bile şâire ızdırap vermektedir. Bu matem sahnesinden bıkan Fâik Âli, masum hatıralarına sığınmak istemektedir.¹²³

“Gezer hayâl-i memat ufk-ı ızdırâbımda,

...

Fakat kapanmalı artık bu sahne-i mâtem;

¹¹⁹ “Bu da Öyle”, Servet-i Fünun, nr. 524, 15 Mart 1317, s. 59

¹²⁰ “İhtiyâc-ı Mağfiret”, Servet-i Fünun, nr. 520, 15 Şubat 1316, s. 402

¹²¹ “Emel-i Mützehher”, Servet-i Fünun, nr. 372, 16 Nisan 1314, s. 115

¹²² “Teellüm”, Servet-i Fünun, nr. 387, 30 Temmuz 1314, s. 359

Koşun, gelin bana ey hâtîrât-ı mâsumem;”

Yirmi bir üçlükten oluşan, Süleyman Paşa'nın kızı Seniha için şâirin yazdığı manzume, ölüm konusunu işlediği en güzel şiiridir. Fâik Âli, burada ölümü sorgular ve bu gerçeği insana yakıştırmaz. Daha sonra ise ölümün büyük bir gerçek olduğunu, hayatın süslü, yalancı, geçici bir teselliden ibaret kaldığını, tek gerçeği kabirlerin dile getirdiğini, hissiz kitle diye nitelendirdiği bu kabirlerin gıda istediğini ve bu gıdanın da insan hayatı olduğunu belirtir:¹²⁴

“Evet, o kitle-i bî-his de bir gıdâ ister;

Onun gıdâsını teşkîl eder hayât-ı beşer,”

“Bir Kitâbe”¹²⁵ adlı şiir de ziyaretçilerin fatiha okuması için bir mezar taşına yazılan iki dörtlükten oluşur. Ölüm bu şiire de hakimdir.

Ölüm duygusu şâirde her zaman ızdırap hissini uyandırmaz. Bazen bu düşünce, ebedî hayattaki güzelliklere ulaşma adına onu mesut ve bahtiyar da eder. Ölen kişileri arkalarından matem tutulanlar yerine cennette dolaşan kabileler olarak da tahayyül etmektedir:¹²⁶

“Evet, ölsek de bir mâzi-yi medfûn,

Evet, ölsek de bir ferdâ-yı âfil,

Bu cûşîşler, bu ezhâr-ı semâ-gûn,

O mahlûkat cennetten kavâfil”

İsmail Habib'e göre enfüsi şiirlerinden en başarılı olanı, “İnfîlât-ı Marîzâne”dir. Bu şiir, aynı zamanda Fâni Teselliler'deki en başarılı şiiridir.¹²⁷

¹²³ “Geçmiş Bir Mâtemin Zill-i Ebed Pâyidârı”, Fâni Teselliler, Bursa, 1324, s. 173-174

¹²⁴ “Bir Merhûme İçin”, Servet-i Fünun, nr. 408, 17 Şubat 1315, s. 402

¹²⁵ “Bir Kitâbe”, Servet-i Fünun, nr. 524, 15 Mart 1317, s. 59

¹²⁶ “Ufûl Etmiş Mehâsin Karşısında”, nr. 533, 17 Mayıs 1317, s. 204

¹²⁷ İsmail Habib (Sevük), “Fâik Âli”, Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi, İstanbul, 1340, s. 547-549

Ulviyet duygusu kelimelerle birleştirilerek nağmeler oluşturulmuştur. Burada sadece kelimeler değil, muhayyile ile birleşmiş bir ruh da vardır.¹²⁸

“Elîm olur sonu her zevk ü şevkin anladığım;
Yeter yeter bu benim kahkahayla ağıladığım,
Yeter tulu’ ederek zulmet-i nigâhımda
...
Ukûle sâikalar yağdıran sehâbınla,
Seherinle, şehâbınla, mâhitâbınla
Koparma zelzele-i küfrü secdegâhımda”

Bu şiire çok benzemesine rağmen “İhtisâsât-ı Marîzâne”¹²⁹ şiiri, bu şiir kadar ses getirmemiştir. Bunun sebebi de kelimelerle şâirin hayallerinin bu şiir kadar kaynaşmamış olmasıdır.

Fâik Âli’nin kişisel duygulanmalarla yazdığı şiirlerinde şiir ve ölüm konusunun yanında kişisel duygu ve hayallerinin çağrışımıyla meydana gelen şiirler de mevcuttur. Bunları kelime kelime anlamaya çalışmaktan ziyade genel hatlarıyla kavrayıp, şiirsellik yönü üzerinde durmak yapılacak en doğru davranış olacaktır.

Şâirin bu şekilde yazdığı sekiz şiiri mevcuttur. Bunlardan “Mâziye Doğru” adlı şiir “Zâhir” takma adıyla yayımlanmış ve Tevfik Fikret’e ithaf edilmiştir.

Servet-i Fünun’daki şâirler Fikret’in birer taklitçisi olmaktan kendilerini kurtaramazken, Cenab ve Fâik Âli şahsiyetlerini ortaya koymuşlardır. Fikret’le aynı yaşta olan Cenab için bu tabir normal kabul edilse de, çok genç olan Fâik Âli için bu durum büyük bir başarıdır. O, Fikret’te kaybolmamıştır. Tevfik Fikret’i taklit değil ama takdir eden Fâik Âli, şiirlerinde onu anarak bu takdirini dile getirmiştir

¹²⁸ “İnfîâlât-ı Marîzâne”, Servet-i Fünun, nr. 445, 9 Eylül 1315, s. 35

¹²⁹ “İhtisâsât-ı Marîzâne”, Servet-i Fünun, nr. 421, 25 Mat 1315, s. 70

İşte Tevfik Fikret'e ithaf ettiği bu şiirde şâir, hayal âlemiyle dış dünyayı kaynaştırarak, hissettiklerini ifade etmiştir:

“Bana cânan bile nümâyandı
Bir hazân-ı hüzn-i mübhemiyetle o gün”¹³⁰

veya:

“Rûhum yüzüyor boşluğa said
Efkârımın âsüdeliğinde”¹³¹

veya:

“Bir bahr-ı tahassür,
Emvâcını hep rûhumun âfâkına çarpar”¹³²

veya:

“Soruyorlar ki...
...
Hangi yüksek hayâl-i müstesnâ
Fikr-i müstakbelinde hâkimedir ?”¹³³

veya:

“Duyarım bazı kere mâzinin
Mütebessim leb-i sükûtundan
Bir müfekkir-i terâne-i handan,
Bir uzak nağme, bir şi'r, bir enin”¹³⁴

veya:

“Her tecellî bırakır kalbimi işkencelere”¹³⁵

¹³⁰ Zâhir, “Mâziye Doğru”, nr. 452, 28 Teşrîn-i Evvel 1315, s. 147

¹³¹ “Rehâvet-i His”, Servet-i Fünun, nr. 477, 20 Nisan 1315, s. 130

¹³² “Enîn-i Tahassür”, Servet-i Fünun, nr. 517, 25 Kânun-i Sâni 1316, s. 354

¹³³ “Benliğimin Karanlıkları”, Servet-i Fünun, nr. 431,3 Haziran 1315, s. 231

Bu son manzume, kitapta “Bir Arkadaşa” başlığıyla yayımlanmıştır. Fakat Servet-i Fünun’daki başlık, “Şekip”tir. Buradaki Şekip’ten kasıt, Fâik Âli’nin yakın arkadaşlarından İzmirli şâir Tokâdizâde Şekip’tir.¹³⁶

Fâik Âli, elem ve feryatlarla kendini o kadar derin bir şekilde bütünleştiriyor ki, fikrine gelen istekleri, sevdaları, güzellikleri yaşatmak istemiyor. Bunların ebediyen dimağında uyumasını istiyor. Bu da şâirin ızdırap çekmekten memnun olduğunu ve hayatı bu şekilde kabul ettiğini gösterir.¹³⁷

“Siz ey çiçekli emeller, ziyâlı sevdâlar!”

Şâirin bu mısırada kullandığı sıfatlar, güzellikleri alaylı bir üslupla dile getirmiştir. Emel dediği şey, sevda denilen mefhum sadece çiçekli, ziyalı bir görüntüden ibarettir.

Fâik Âli’nin şiirlerini dinlemeden, anlamak niyetiyle okumayanlara da bir çift sözü var.¹³⁸

“Esniyorsun ve gözlerinde demin

Anlamak niyetiyle dinlemeyen

Bir bakış vardı; şüphesiz birden

“Yine muğlak!” dedin ve dinlemedin.”

Fâik Âli’nin Fâni Teselliler dönemine dair ele alacağımız son şiiri, kardeşinin çocuğu için yazdığı çocuk ve çocukluk devrine ait düşüncelerini dile getirdiği şiirdir. Çocuğu güzel bir yavru kuşa benzetir. Gözyaşlarının, çocuğun gözlerindeki gülen nuru sise boğduğunu, buna karşılık onun bir gülüşünün cennet busesine eşdeğer olduğunu,

¹³⁴ “Bir Mûsâmere-i Edebiyye Hâtırası”, Servet-i Fünun, nr. 478, 27 Nisan 1315, s. 146

¹³⁵ “Şekip”, Servet-i Fünun, nr. 441, 12 Ağustos 1315, s. 391

¹³⁶ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Dr. Sabahattin Çağın, Tokadizade Şekip, İzmir, 1998, 224 s.

¹³⁷ “Tenvîm-i Hissiyât”, Servet-i Fünun, nr. 366, 5 Mart 1314, s. 24

¹³⁸ “İbhâma Dâir”, Servet-i Fünun, nr. 515, 11 Kânun-i Sâni 1316, s. 333

çocukların insanlar için bir teselli kaynağı ve çocukluk döneminin de insan için en güzel nimet olduğunu ifade eder.

“Çocuklar bir tesellîdir, çocukluk en güzel ni’met,

Senin handenle rûhum zanneder bir bûse-i cennet”¹³⁹

Sonuç olarak, Fâni Teselliler, ele aldığı konular ve bunları dile getiriş tarzı bakımından Servet-i Fünun’un özelliklerini taşır.

Şâirin hemen hemen bütün şiirleri, duygu ağırlıklı olmaktan ziyade fikrî eserlerdir. Eser, Fâik Âli’nin Servet-i Fünun’daki şiirlerinin büyük kısmını içine almaktadır ve şâirin kitap şeklinde yayımlanan ilk eseridir. Bu yüzden basit, sıradan diye nitelendirilebilecek şiirleri de mevcuttur. Ancak bunlar Fâik Âli’nin bu eserinin taşıdığı değeri fazlaca sarsmamıştır. Fuat Köprülü, yayımlandığı dönemde Fâni Teselliler’i takdir edenler arasındadır.¹⁴⁰

“Sansür ve istibdad uygulamalarından dolayı güzelliğe müştak olanlar Rübâb-ı Şikeste’den başka şiir mecmuası görmemişti. İstibdattan, Jön Türklerden, hürriyetten bahseden, ama edebiyattan uzak binlerce eser içinde Fâni Teselliler bir çeşit tesellidir.”

Cenab Şehâbeddin’e göre ise eser, ticaret maksadıyla yazıldığı için içinde eskiliklere, nesir edasına ve taklitlere rastlanmaktadır. Ancak tüm bunlara rağmen Fâni Teselliler, bir eser-i nefisedir.¹⁴¹ Zaten Cenab Şehâbeddin, Fâik Âli’nin şiirlerini ilk defa okuduğunda ona: “Sizi tanıyınca şiirlerimden utandım.”¹⁴² demiştir. Burada Cenab Şahabeddin’in anlatmaya çalıştığı şey, Fâik Âli’nin çok gençken yazdığı şiirlerin çok yaşlı olmasıdır.

¹³⁹ “Kardeşimin Çocuğu İçin”, Servet-i Fünun, nr. 457, 2 Kânun-i Evvel 1315, s. 232

¹⁴⁰ Köprülüzâde Mehmed Fuad, “Fâni Teselliler”, Servet-i Fünun, nr. 920, 1 Kânun-i Sâni 1324, s. 154-156

¹⁴¹ Cenab Şehâbeddin, “Fâni Teselliler”, Âşîyan, nr. 14, 1908, s. 7-12

¹⁴² Midhat Cemâl Kuntay, “Edebiyatımızın Büyük Kaybı”, Son Posta, 3 Ekim 1950, s. 1,5

Fâik Âli, Fâni Teselliler'den sonra da birçok eser yazmıştır. Ancak hiçbiri bunun kadar ses getirmemiş ve uzun soluklu olmamıştır. O hala edebiyatımızda diğer eserleriyle değil, Fâni Teselliler şâiri olarak tanınmaya devam etmektedir. Bunun sebebi de eserin meydana getirildiği dönem ve çevrenin *Fâni Teselliler*'i edebiyatımızın tam mihenk noktasına oturtmasıdır. Yani *Fâni Teselliler*, Servet-i Fünun edebiyatının şiir anlayışını yayımlandığı tarih itibarıyla tam anlamıyla üzerinde taşımaktadır.

2) TEMÂSİL

1913'te basılan, ancak şâirin 1908 öncesi şiirlerinden müteşekkil bir eserdir. Behçet Yazar'a göre, Fâik Âli hakiki şahsiyetini bu eserle göstermiştir.¹⁴³

Eser, yüz yetmiş altı sayfa ve kırk beş manzumeden oluşur. Bunlardan on yedi tanesi Servet-i Fünun'da yayımlanmıştır.

Kitabın girişinde beş sayfalık manzum bir önsöz vardır. "Hasbihâl" adlı bu önsözde şâir sakin geceyi seyrederken, insanı çeşitli hayallere sürükleyen ufukların gizli nağmelerini birleştirmek ihtiyacıyla derin bir ızdırap hissi içini kapladığında birden denizin kendisine sinesini açtığına, sahilin de alışık olduğu gizlilikleri meydana çıkardığına şahit olur. İşte o zaman sonsuz bir huzur hissettiğini, bütün bunların sonunda şiirin ortaya çıktığını ifade eder.

Manzum olarak anlattığı bu kısımın şâir, şiir yazmaya kendisini hazırlayan sebepler üzerinde durmuştur. Ardından da şiirinin bazen ölüme ve sessizliğe, bazen de neşe ve sevdaya yakınlığını anlattığı sone tarzı yazılmış bir manzumeye önsözü sona erdirir.

Temâsil iki bölümden oluşmaktadır. "Mehâsin" adlı bölümde yirmi dört şiir, "Aşk ve Tabiat" adlı bölümde de yirmi bir şiir vardır.

Mehâsin'in girişinde Süleyman Paşazâde Sâmî'ye¹⁴⁴ teşekkür mahiyetinde bir yazı vardır. Burada Fâik Âli, Mehâsin'e konu olan güzelliklerin bir çoğunu birlikte temaşa edip düşündüklerini söyleyerek bu bölümün kendisi kadar Süleyman Paşazâde Sâmî'ye de ait olduğunu belirtir.

Sone tarzı yazılmış ilk şiirde şâir, gençliğinin meçhul bir doğuş olduğunu ve hep beklèmelerle geçtiğini söyler. Bu beklèmenin sebebi de hayaline bir iştîyak gelmesi içindir. Şiirin başlığı olan "Fecir" de, işte bu beklentinin gerçekleşmesini umduğu zamanı temsil etmektedir.

Fâik Âli: "Ve ukûl ü mantika hiç sığmayan hayâlâtım"¹⁴⁵ diyerek hayal dünyasının nasıl bir durum sergilediğini anlatmaya çalışmaktadır. Bu da, onun şiirlerinde hayal ve fikrin, birleşmekten ziyade ayrı ayrı çerçevelerde şekillendiklerini göstermektedir.

Fâik Âli, hayal dünyasını kişileştirdiği başka bir manzumesinde, hayali bir kadın olarak tasvir etmektedir ve şiirlerine ilham kaynağı olan şeylerin ilk olarak hayallerinde tecelli ettiğini ifade etmektedir:

"Bu şebistân-ı hâb u hülyâda

Müncelî heykel-i münevverîsin."¹⁴⁶

Fâik Âli, karamsar bir pencereden baktığı hayatına bir kurtarıcı hayal aramaktadır. Bunun adını da "kader arkadaşım" koymuştur. Bu hayalin sadece adını

¹⁴³ " Temâsil'le hakiki şahsiyetini iktisâb etmiştir. Hüsün serisi, Temâsil-i Mehâsin, Tulu', Safa, Bâdiyelerde en sanatkârane ve hayâli eserlerdendir." Mehmet Behçet Yazar, "Fâik Âli Ozansoy", Yedi Gün, nr. 388, 1940, C. 15, s. 11

¹⁴⁴ Süleyman Paşazâde Sâmî (1866-1917), Servet-i Fünun'da "Süleyman Nesib" takma adıyla şiirler yazan Sâmî Bey'dir. Şıpka Kahramanı diye bilinen asker, yazar, tarihçi Süleyman Paşa'nın oğludur.

¹⁴⁵ "Fecir", Temâsil, İstanbul, 1329, s. 11-12

¹⁴⁶ "Hayâl-i Müşahhas", İstanbul, Temâsil, 1329, s. 13-16

bildiği, ama onunla nasıl ve ne şekilde karşılaşacağını bilemediği için bu hayali müphem olarak değerlendirir:¹⁴⁷

“Şübhesiz ben de henüz bilmiyorum
Ki bu âvâre hayât-ı mahrum,
Hangi bir kalb-i tesellîkârın
İştirâk-ı darbeniyle yârın
Bir şifâ, bir şefkat, bir dârû,
Bir tesellî bulacak...”

Bazen de hayalinde şekillendirdiği bir kadını, sadece dilber ifâdesiyle de tanıtabilmektedir. “Ah, Ey Dilber-i Hayâl-endam”¹⁴⁸ böyle bir şiidir.

Kadın şâirlerimizden Abdülhak Mîhrünnisâ’yı anlattığı ve ona ithaf ettiği bir şiirde şâir, onun ünlü şiiri “Benimle İshak”tan bahsetmiş ve şiirlerini, asıl kadınlığı ifade etmesi açısından da övmüştür.¹⁴⁹

“Döküldü nağme-i şî’riyenizle rûhumuza
Kadın sürûdunun âheng-i sâf u muhtecibi”

Abdülhak Mîhrünnisa’dan başka eski dönemlerde Akdeniz civarında yaşamış, şâirliğiyle meşhur olmuş Safo adlı bir kadına da şiir yazmıştır. Onun hayatı hakkındaki düşüncelerini dile getirmiştir. Fâik Âli’nin bu Yunanlı şâirden “ata” olarak söz etmesi ilgi çekicidir:¹⁵⁰

“Ebed sâhife-i târihe çehre-i edebi
Şiirle resmolunan bir kadın hayâli gibi
Görmeden sevmiş olduğum bu ata,”

¹⁴⁷ “Refika-i Mukadderem”, İstanbul, Temâsil, 1329, s. 17-20

¹⁴⁸ “Ah, Ey Dilber-i Hayal-endam”, İstanbul, Temâsil, 1329, s. 67-68

¹⁴⁹ “Abdülhak Mîhrünnisâ”, Servet-i Fünun, nr. 542, 19 Temmuz 1317, s. 338

¹⁵⁰ “Safo”, Temâsil, İstanbul, 1329, s. 85-94

Fâik Âli, özellikle Fransız kadınlarına zaman zaman hayranlık duymuş ve onlar için şiirler kaleme almıştır. Bu şiirlere de Temâsil’de yer vermiştir. Bunlardan ilki Donna Ladovika Altyari’ye yazdığı şiirdir. Burada, aşkı hissettiğini ve aşkla tabiat öğelerini kaynaştırdığını görüyoruz.¹⁵¹

“Ooh! Rûhumda başlamış mutlak
Bu herc merc-i tahassüsle bir hayât-ı garâm,
...
Onun hayâli onun hüzn-i hâtrâtıyla
İçimde sevgilerin en duyulmamışları var;”

Dergide Hilmi Bey’e ithaf edilen ve başka bir “matmazel”e yazılan diğer bir manzumede şâir, yine tabiatla hayallerini süsleyerek vermiştir.¹⁵²

“Hep erguvanları düşmüştü eshâbın yamaca”

“Madam Rejan’e” manzumesinde aynı ismi taşıyan kadının ses sanatçısı olduğunu, sahnede şarkı söylediğini ve kendisini etkilediğini anlatmaktadır. Şâir, onun sesine ve sanatına hayrandır.¹⁵³

“Sadâ-yı dilberinizden ziyâde pür-lerziş
Değil menâtık-ı şarkın sürûd-ı eshârı;
Sizin tekellüm ederken de pür-terennüm imiş
Güzel sadânızın âheng-i şûh u sehârı.”

Bu dönem itibariyle sahnelerde Türklerden ziyade yabancılara rastlandığı ve kadının çekici ve şuh tarafı sergilendiği için şâir ve yazarlarımız bundan etkilenmişlerdir. Eserler de zaman zaman bu bağlamda dile getirilmiştir. Fransız

¹⁵¹ “Donna Ladovika Altyari’ye”, Servet-i Fünun, nr. 475, 6 Nisan 1315, s. 98

¹⁵² “Matmazel M. Ğ.’ye”, Servet-i Fünun, nr. 469, 24 Şubat 1315, s. 12

¹⁵³ “Madam Rejan’e”, Servet-i Fünun, nr. 559, 27 Kânun-i Evvel 1317, s. 201

hayranlığı sadece sanat ve fikir alanında değil, kadın ve aşk yönünden de bizleri etkisi altına almıştır, diyebiliriz.¹⁵⁴

“Zaman olur ki derim böyle kendi kendime ben;

Onun güzelliğinin şiiri bir terennümdür;

Zaman olur ki rücu’ eyleyip bu fikrimden

Derim ki: câzibe-i hüsnü bir tebessümdür.”

Dergide “Silviya’ya”, kitapta “Hemser-i Heves” adıyla yayımlanan manzume de diğerleriyle aynı doğrultudadır.¹⁵⁵

“Ben gerçi hayâtın bu riyâz-ı emelinde

Çok sînelerin nûkhet-i şûhuyla bayıldım,

Lâkin bugün, ey hâkime-i zevk-i hayâtım

Sinende gıdâ-yâb-ı emeldir hevesâtım.”

Fâik Âli, ses sanatçılarının, şarkıcıların yanında dans eden rakkasları da şiirlerinde ele almıştır. “Bir Sitâre-i Rakkâsa” şiiri böyledir.¹⁵⁶

Fâik Âli’nin kadını konu aldığı şiirlerinden biri okunduğunda, “işte gerçek aşkı buna duymuş” diye düşünülüyor. Ancak diğer manzumelerine bakıldığında aynı duyguları başka kadınlar için de hissettiği görülüyor. İşte o zaman anlıyoruz ki Fâik Âli’nin torununun da ifade ettiği gibi şâir, kadına ve aşka düşkündür. Her gördüğü ya da beğendiği güzel, onun için en mükemmelken bir başkasını tanıdığına, aynı şeyleri diğeri için de düşünebiliyor. Fâik Âli, aşka âşık bir şâir olduğundan ona bu kavramı çağrıştıran herkes şiirine ilham olabilmektedir.

Şâir, değişen ruh hallerine göre aynı kadını farklı farklı da algılayabilmektedir.¹⁵⁷

¹⁵⁴ “Lina Vandernot’a”, Temâsil, İstanbul, 1329, s. 71-72

¹⁵⁵ “Silviya’ya”, Servet-i Fünun, nr. 522, 1 Mart 1317, s. 23

“Ben sende her zaman görürüm başka bir kadın:

En gizli bir tağayyür ânıyla sen yine

Oldun yabancı bak, biraz evvelki hâline;

Dün başka, şimdi başka idin... Şüphesiz yarın”

Kadını işlemese de, bazı şiirlerde anlattıklarından yola çıkarak konuyu yine kadına getirebilmektedir. Fâik Âli, çiçekleri anlattığı bir şiirde, onların kendi üzerinde bıraktığı etkiyi şöyle ifade eder:¹⁵⁸

“O zaman dirseğim dizimde, çenem

Dest-i hârımda, gözlerim pür-nem

Fikrim endişe-i muhâle gider.”

Ancak şiirin sonunda birdenbire konuyu yine kadına getirir:

“Gülerek sattığın şükûfelerin

Sendin en dil-pesendi; en güzeli.”

Mehâsin bölümündeki en önemli şiirlerden birisi, kitabın özünün anlatıldığı, özet mahiyetindeki “Temâsil-i Mehâsin” adlı şiirdir. Bu manzume, şâirin kitaba aldığı güzelliklerin birer sûreti mahiyetindedir: Kadın, batı ile doğunun önde gelen edipleri ve tabiat. Şiirde batıdan Shakespeare, Edgar Allan Poe gibi isimler sayılırken doğuyu temsil eden isimler de şöyle belirtilir:¹⁵⁹

“Sizin de Hâmid’iniz... Şâir-i müebbediniz,

Ki bir dehâ-yı havârir-nümâyâ benzer

Sizin de Fikret’iniz var, Cenab’ınız vardır.”

¹⁵⁶ “Bir Sîtâre-i Rakkâsa”, Temâsil, İstanbul, 1329, s. 73-74

¹⁵⁷ “Hayâl-i Seyyal”, Servet-i Fünun, nr. 543, 26 Temmuz 1317, s. 354

¹⁵⁸ “Bir Yâd-ı Müzehher”, Temâsil, İstanbul, 1329, s. 79-84

¹⁵⁹ “Temâsil-i Mehâsin”, Temâsil, İstanbul, 1329, s. 35-39

Kitaptaki en başarılı şiiirlerden kabul edilen hüsün serisi, sekiz şiiirden oluşur; “Hüsni Nev-Tesettür”, “Hüsni Müstetir”, “Hüsni Mahzun”, “Hüsni Gâib”, “Hüsni Âfil”, “Hüsni Girîzan”, “Hüsni Münteşir”, “Hüsni Ma’sum”.

Bu şiiirlerde kadının güzelliği, masumlğu ve bu unsurlarla tabiatın kaynaşması anlatılmıştır.

“Hüsni Nev-Tesettür”, Servet-i Fünun’da “Bir Hüsni Nev-Tesettüre Karşı” adıyla yayımlanmıştır. Manzumede, daha dün çocukken bugün genç kızlığa adım atarak örtünmüş bir kız ve şâirin onun bu geçiş dönemiyle ilgili hissettikleri anlatılmaktadır.¹⁶⁰

“Çocuktunuz daha dün, şevk ü neş’eden masnu’;

Koşar, güler, şakırır; şimdi bir hanım kız ki

O her tesâdüf edildikçe yolda evvelki

Latifeler, şakalar, gülmeler bütün memnu’.”

“Hüsni Ma’sum” da yukarıdaki şiiir gibi genç kızlığa geçen bir güzeli anlatıyor.¹⁶¹

“Sîman o çocukluktan uzaklaştı; hayâlîme

Benzer gibi hâl ile, pür-şiiir ü nezâhat”

İki soneden oluşan bir diğeri hüsün şiiirinde, şâir beğendiği ve âşık olduğu bir güzelliği zihnine yerleştirmeye, onu tanımaya çalışmaktadır.¹⁶²

“Âti misin, girye-i sevdâ mısın, veya

Müstakbel-âşinâ mısın ey hüsni müstetir ?

Aşkınla düştü yâdıma bir sermedî ziyâ.”

¹⁶⁰ “Bir Hüsni Nev-Tesettüre Karşı”, Servet-i Fünun, nr. 444, 2 Eylül 1315, s. 23

¹⁶¹ “Hüsni Ma’sum”, Temâsil, İstanbul, 1329, s. 47-48

¹⁶² “Hüsni Müstetir”, Servet-i Fünun, nr. 405, 3 Kânun-i Evvel 1314, s. 229

Sone tarzında yazılmış iki bölümden oluşan “Hüsn-i Girîzan”da ise âşık olduğu güzelliğin onu terk ettiği günden beri şâirin onu aradığı ve özlediği ifade edilmektedir. Artık âşık, sevgilinin hayaliyle avunmaktadır.¹⁶³

“Bir nazra-i veda’ ile öptüm hayâlini

...

Hâlâ muhayyilemde o sevdâlı gözlerin”

Güzel ile kainatı kaynaştıran şâir, “Hüsn-i Münteşir” manzumesinde bu güzelliğin kainata yayılan hallerinden bahseder.¹⁶⁴

“... ve senin safvet-i cemâlinden

Bedîalarla müzeyyen bahâr-ı arz u semâ”

Üç soneden oluşan “Hüsn-i Mahzun” şiirinde de bir önceki gibi maşuk ile kainat özdeşleştirilir. Şiirin baş kısmında akşamla birlikte kainatta meydana gelen değişiklik anlatılırken, devamında maşukun hüznünün bütün eşyaya nüfuzundan bahsedilir. Son olarak da şâir, tüm bu hallerin kendisinde şiir söyleme iştiyakı doğurduğunu, ancak bu şiirlerin hepsinin hasta nitelikli olduğunu ifade eder.¹⁶⁵

“O zaman sanki rûh-ı eşyâya

Gözlerinden nüfuz eder hüznün;

...

Bende inşâd-ı şi’re bir meyelân

...

Hastadır yazdığım şiirler o gün.”

¹⁶³ “Hüsn-i Girîzan”, Servet-i Fünun, nr. 514, 4 Kânun-i Sâni 1316, s. 307

¹⁶⁴ “Hüsn-i Münteşir”, Rubab, nr. 4, 16 Şubat 1327, s. 25

¹⁶⁵ “Hüsn-i Mahzun”, Servet-i Fünun, nr. 445, 9 Eylül 1315, s. 35

Dergide “Bir Hüsni Gâibe” başlıklı “Hüsni Gâib” şiiri, “Hüsni Mahzun”a ilham olan güzele ithaf edilmiştir. Kaybolan, giden güzel için şâir, kalbinde ve ruhunda hissettiklerini anlatır:¹⁶⁶

“Rü’yâlarım da her gece, bir asr-ı ızdırab

...

Hülyâlarım leyâlî-i mâzide derbeder,

Âvâredir zalâm-ı tahayyürde günlerim.”

Hüsün serisinin son şiiri de aynı güzele ithaf edilmiştir. Bu şiir, Servet-i Fünun’da “Bir Hicran” adıyla kitapta ise “Hüsni Âfil” başlığıyla yayımlanmıştır. Şâir, mahzun olan o güzelin, kendisi için güzel bir ilham kaynağı olduğunu ifade eder:¹⁶⁷

“Düşünürdüm. Ve hüsni mahzûnun

Bana bir mülhim-i bedâyi’ di...”

Servet-i Fünun şiirini temsil eden, güzelliklere fanilik penceresinden bakıp karamsar bir ruhla yazılan “Fâni Güzellikler” şiiri, Fâni Teselliler’deki şiirlere çok benzemektedir. Sanki yanlışlıkla bu kitapta yer almış gibidir. Sone nazım şekliyle yazılan manzumede şâir, güzelliklerin üzerindeki belirsiz gölgelerin varlığından haber vererek bu gölgeleri fânilik olarak nitelendirmektedir:¹⁶⁸

“Mehâsinde mübhem birer gölge var.”

Netice olarak “Mehâsin” bölümündeki şiirlerde, güzel diye nitelendirilen kadın sıkça konu olarak işlenmiştir. Özellikle Fransız asıllı altı kadın şiirlere konu olmuştur. Bunun yanında iki şiirde de şâir kadınlar ele alınmıştır.

Fâik Âli, Temâsil’in “Aşk ve Tabiat” adlı ikinci bölümünü kardeşi Süleyman Nazif’e ithaf etmiştir.

¹⁶⁶ “Bir Hüsni Gâibe”, Servet-i Fünun, nr. 463, 13 Kânun-i Sâni 1315, s. 323

¹⁶⁷ “Bir Hicran”, Servet-i Fünun, nr. 493, 10 Ağustos 1316, s. 386

Baharın başlangıcı, fikirlerdeki sıkıntılara ve kahırlara bir teselli gibi gelmiştir. Fâik Âli, hayatın tecellilerinden uzak olduğu zamanlarda, tabiattaki bu yenilenmeyle kendisi de teselli bulur ve fikrine taze bir ruh gelir. Şâir, bu ruh halindeyken ilk olarak aklına menekşe toplama isteği gelir ve kendini bir çocuk gibi, bir kuş gibi hisseder. Ancak bu istekten vazgeçer. Çünkü menekşelerin incinmesinden, küsmesinden, solmasından korkmuştur ve menekşelere seslenir:¹⁶⁹

“Emel çiçekleri, hülyâ ve hande timsâli,
Siz, ey şiirlerimin hem-nasîbi, hem-hâli”

Fâik Âli için baharın simgesidir, menekşeler:

“Nedir onlar ?

- Biraz bahar... İşte”

Bu manzume aynı zamanda, 1908 tarihine kadar olan ilk dönem şiirleri içinde en uzun olan şiirdir.

Şâirin Temâsil’de tabiatı işlediği bir diğer şiiri “Fırtına ve Dalgalar”¹⁷⁰dir. İki soneden oluşur. Sevgili, fırtınalı bir gecede dalgaların hayallerine karanlık düşünceleri yüklemesinden ürkmüştür. Ancak şâir tam tersi bir ruh hali içerisinde. Sevgilisine yıldızların toprağa gülümsediğini söyler:

“- Çok kükremiş deniz, yine her dalga kalbime
Bir korku serpiyor; kaçalım... Eyliyor hücûm
Her dalgadan hayâlime ahvâl-i muzlîme.
- Yok sevdiğim nasıl gülüyor hâke bak nücûm.”

Her zaman tabiata, çevreye karamsar olarak bakan şâirin yerini burada sevgili almıştır.

¹⁶⁸ “Fâni Güzellikler”, Servet-i Fünun, nr. 415, 11 Şubat 1314, s. 9

¹⁶⁹ “Bir Menekşenin Mâtemi”, Temâsil, İstanbul, 1329, s. 97-111

Altı dörtlükten oluşan “Çamlar”¹⁷¹ manzumesine bir önceki manzumede olduğu gibi üç unsur hakimdir: Şâir, çamlar ve sevgili. Şiirde tabiatla bütünleşen bir aşkı sunan Fâik Âli, tabiattan aldığı her unsuru, sevgilinin bir özelliğiyle bağlantılı göstermiştir. Tabiattaki sesler, seherin şarkısı, şâir için sevgilisinin sesi gibi gizli bir mûsiki anlamına gelmektedir:

“Terâneler gibi bir mûsiki... Sürûd-ı seher,
Tabiatın yüreğinden kopup gelen sesler,
Senin sesin gibi bir mûsiki-i mübhem olur.”

Tabiat, şâir, sevgili üçgeninde gelişen bir diğer şiir de “Rüyâ-yı Mesâ”¹⁷² dir. Fâik Âli, bir akşam manzarasının kendisine sevgiliyi hatırlattığını, ruhu hüznün ve kederle uğraşırken sevgilinin hayalinin onu ziyaret ettiğini, bununla beraber ruhunda bir doğuşun başladığını, Mevlâ’ya dua etme isteğiyle dolduğunu, kainatın da buna iştirak ettiğini, bütün insanlığın saadetini kendi saadeti gibi kabul ettiğini, sevgili için Mevlâ’dan kötülüklerden uzak, saadet dolu bir yuvasının olmasını istediğini, bu rüya ile sabahladığını ve sevgilinin ona ilahî bir çehre gibi görüldüğünü anlatır.

Şâir, bu şiirde sevgilinin özelliklerini tabiatla birleştirerek vermiştir:

“Ve renginizden olur böyle her zaman peydâ
Beyaz ufuktaki şimşeklerin nihâyetsiz
Tenevvürüyle seherler...”

Gözler için de şiirler yazan şâir, bu bölümde üç renk göz için şiir yazmıştır. Elâ gözler onun için, karanlığın ardındaki umudu temsil etmektedir.¹⁷³

“Sermediyyetle bir cihân-ı zalâm

¹⁷⁰ “Fırtına ve Dalgalar”, Temâsil, İstanbul, 1329, s. 112-115

¹⁷¹ “Çamlar”, Temâsil, İstanbul, 1329, s. 116-117

¹⁷² “Rüyâ-yı Mesâ”, Temâsil, İstanbul, 1329, s. 139,149

¹⁷³ “Elâ Gözler”, Temâsil, İstanbul, 1329, s. 118-119

Hep o çeşmân-ı teselliyetkârın
Reng-i râzıyla titredikçe yârin
Ben mezarımda kimsesiz kalmam”

Yeşil gözler ise sadece şâirin ardından ağladığı zaman ümit ve ferahlık getirecektir.¹⁷⁴

“Bir sâniye ağlarsa, o, gözyaşları yalnız
Bir berk-i ilâhî olarak kabrin o müthiş
Deycurunu yırtar; ve mezarımda hazansız
Bir subh-ı bahârâne verir rûh-ı küşâyış”

Siyah gözler de şâiri en çok rahatlatan, ona aydınlığı, mutluluğu hatırlatan gözlerdir.¹⁷⁵

“Bakılsa zulümâta benzer fakat münevverdi.
...
Büyük, siyah iki elmas hande...Leyl-i emel...”

Sevgilinin gözleri aynı zamanda keder gözyaşları için de bir teselli yeridir.¹⁷⁶

“O güzel gözlerinde mazhardı
Girye-i gam da bir tesellîye.”

Sevgilinin gözlerinden birçok anlamlar çıkaran şâir, onun gözlerinin renginin titremesiyle, hatıralarla dolu hayatının ve şiirinin ruhunun sevgili olduğunu anladığını ifade eder.¹⁷⁷

“Ve sanki gözlerinin rengi titrer-

Oh o zaman

¹⁷⁴ “Yeşil Gözler”, Temâsil, İstanbul, 1329, s. 120-122

¹⁷⁵ “Siyah Gözler”, Temâsil, İstanbul, 1329, s. 123-124

¹⁷⁶ “Yine O”, Temâsil, İstanbul, 1329, s. 159

¹⁷⁷ “Tayf-ı Girizan’dan Bir Parça”, Şiir ve Tefekkür, nr. 2, 27 Ağustos 1325, s. 2-3

- Hayât-ı hâtırâmın rûh-ı şî'ri yalnız sen –”

Mehâsin bölümünde işlenen çiçek motifi burada da karşımıza çıkmaktadır. Aşkla bağlantılı olarak sevgilinin gözlerine ithaf ettiği “Menekşeler”¹⁷⁸ manzumesinde şâir, sevgilinin gözlerini hem renk hem de baygın olma bakımından menekşelere benzetmiştir:

“Baygın menekşeler, ki tebessümlerinde ben
Gördüm menekşe gözlerinin hüzn ü handeden”

Sevgilinin söylediği şarkılar ilahî nağmelerden daha çok kıymetli gelir, şâire:

“Gökten gelen terâne-i ilhâm u ihtişam
Yükseltemez hayâlimi bir nağmeniz kadar.”¹⁷⁹

Sevgilinin bulunduğu yerde gözyaşı, dert, gam, hatta insan bile yoktur. Fâik Âli için sevgilinin varlığı mutlu olmaya yetmektedir.¹⁸⁰

“Girye yok, derd ü gam yok, insan yok;

...

Ayrılık yok... Ve sâde sen varsın.”

Fâik Âli, aşktan önce ve sonra farklı ruh hallerine büründüğünü ifade eder. Âşık olmadan önce hayallerinin bir amacı yokken, aşkla birlikte kalbine doğan her şey değişir ve başkalaşır.¹⁸¹

“O zaman bende başka bir rûhun
Tahassüsât ü sünûhâtı var... Ve sanki yaşar”

¹⁷⁸ “Menekşeler”, Temâsil, İstanbul, 1329, s. 160-161

¹⁷⁹ “Sürûd-ı Hayâl”, Temâsil, İstanbul, 1329, s. 150-156

¹⁸⁰ “Temenni-i Bisûd”, Temâsil, İstanbul, 1329, s. 157-158

¹⁸¹ “Ruhlarım”, Temâsil, İstanbul, 1329, s. 125-126

Fâik Âli'ye aşk hayatının yaşı sorulduğunda; "Emin olun ki hayâtımdan çok daha yaşlıdır." der. Ay, yıl ve yaş gibi mefhumların maddî âlemle sınırlı olduğunu, ancak aşkın semalar üstünde yaşama özelliğine sahip olduğunu ifade eder.¹⁸²

Şâir için aşkı daha çok hayallerinde yaşamıştır, demiştik. Gerçekten de o, şiirlerinde sevgilinin bizzat kendisinden ziyade, hayalindeki halinden zevk almıştır:

"Zevk-i hayâliniz ne hoş etmişti intihâb."¹⁸³

veya:

"Sizi ben görmeden, hayâlimde

Daha vâzıh gibiydi sîmânız;"¹⁸⁴

Şâirin bu döneme rastlayan ancak kitabına girmeyen "Selâm-ı Âşinâyî" adlı şiirinde, yaşamayı, ruhu cezbeye getiren hayalin, mükemmeliyete koşması olarak tanımladığını görüyoruz.¹⁸⁵

"Yaşamak: Cezb-i ruh eden yüksek

Bir kemâl-i hayâle koşmaktır."

Esasında 1907 (1323) tarihinde yazılan ve ilk olarak 1909 (1325) tarihinde Musavver Hâle'de "Eski Bir Tarza Bir Libâs-ı Nevin" adıyla yayımlanan, sonra da 1917 yılında Edebiyât-ı Umûmiye Mecmuası'nda "Gazel" adıyla yayımlanan şiir bu döneme rastlar. On beyitten oluşan bu gazel, "sana" ve "seni" redifleriyle kaleme alınmıştır. Burada da kadın temasını işleyen şâir, şiirleriyle sevgiliyi övdüğünü ifade eder:¹⁸⁶

"Olsun fedâ, bu hislerim olsun hebâ sana,

Öpsün şiirlerim seni, sertab-pâ, seni."

¹⁸² "Hayât-ı Aşkım", Servet-i Fünun, nr. 538, 21 Haziran 1317, s. 280

¹⁸³ "Sürûd-ı Hayâl", Temâsil, İstanbul, 1329, s. 150-156

¹⁸⁴ "Teşevvüş-i Hayâl", Temâsil, İstanbul, 1329, s. 164-165

¹⁸⁵ "Selâm-ı Âşinâyî", Demet, İstanbul, nr. 3, 1 Teşrin-i Evvel 1324, s. 34

¹⁸⁶ "Eski Bir Tarza Bir Libâs-ı Nevin", Musavver Hâle, nr. 3, Şubat 1325, s. 7

Fâik Âli, kadını sadece aşk merkezli olarak algılamamıştır. Bazen kadın onun için bir öğretmen de olabirmiştir.¹⁸⁷

“Ey bizim ilk ve son muallimemiz

Hep sizindir ricâlin âsârı.”

Bu dönemde aşkla bağlantılı olarak ayrılık konusunu işlediği tek şiiri, “Nerdesin”dir.¹⁸⁸ Şâir birçok ayrılık yaşadığını, ancak bu kadar ızdırap verenini hatırlamadığını ifade eder. Şiirin sonunda da tekrar sevgiliye olan aşkını itiraf eder:

“Hayâtımın bu kadar gamlı kimsesizliğini

Tahattur etmiyorum...

...

Ben itiraf edeyim – fazla bir cesâretle-

Ki âşıkım sana pek başka bir muhabbetle.”

Fâik Âli, tabiatı sadece canlı manzaralar olarak şiirine sokmaz. Bazen bir tablo bile ona şiir yazdırabilmektedir. Yeter ki, şâirde çağrışımlar uyandırabilsin:

“Geçerken toplamış güyâ bu timsâl,

Şehirlerden, şafaklardan bedâyi’ ”¹⁸⁹

Temâsil’deki en başarılı şiirlerden kabul edilen “Tulû” ve “Gurub” manzumeleri de tabiat konusunu işler. “Tulû” dergide Ömer Senih’e ithaf edilmiştir. Şâir, bu şiiri, güneşin doğuşunu hayalindeki öğelerle birleştirerek bir manzara tasvir eder gibi yazmıştır:

“Öpüştü titreyerek bir dakîka nûr u zalâm;

...

¹⁸⁷ “Elinde Bir Sâhife-i Nâ-muharrir Tutan Bir Kadın Tasvîr-i Latifini Hâvi Bir Duvar Takvimi Kartonuna Yazılmıştı”, Temâsil, İstanbul, 1329, s. 166-167

¹⁸⁸ “Nerdesin”, Rubab, nr. 14, 19 Nisan 1328, s. 142

¹⁸⁹ “Samîmiyet-i Sevdâ”, Temâsil, İstanbul, 1329, s. 127-129

Ve zühre sahneye en son veda' eden dilber

Bir aktrist gibi mübhem bir ibtisâm-ı selâm

İtâre eyleyerek garib oldu: İşte tulû!"¹⁹⁰

"Gurub"¹⁹¹ şiiri, Servet-i Fünun'da Sâhir Bey'e ithaf edilmiştir. Fâik Âli, bu şiiri tabiata hakim bir nokta olan Çamlıca'da kaleme almıştır. Bir önceki şiirde olduğu gibi güneşin batışı hayal âlemiyle birlikte verilmiştir. Güneş batmaktadır, fakat bu durum şâirin fikrine doğuş olarak yansımaktadır:

"Fikrimin levha-i gurûbunda

En derin bir semâ tulû ediyor."

Temâsil'in uzun soluklu şiirlerinden biri de, Cenab Şehâbeddin'e ithaf edilen otuz dörtlükten oluşan "Bâdiyelerde"¹⁹² adlı şiirdir. Şâir burada, çölde yolculuğun zorluğunu, son anda rastlanılan bir köyü, bu köyün hazin halini, konakladıkları evin kızının güzelliğini, böyle bir mekânda yaşamanın talihsizliğini, burada neden yaşadıklarını sorduğunda kızın "çöllere ıssız kalmasın!" cevabını ve bu cevabın kendisi üzerindeki tesirini anlatmaktadır.

"Sâdâbad"¹⁹³ şiiri de gelecekte şâirin Nedim ve Lâle Devri'ni kaleme alacağını haber veren bir şiirdir. Girişte Fikret'in Nedim için söylediği bir mısraı vardır. Fâik Âli, bu şiirde o döneme ve Nedim'e olan hayranlığını anlatır. Sâdâbad'ın şerefli bir ziyaretçisi olmayı istediğini, gülen çehreli Nedim'in şiirinin kendi ruh ve his dünyasını her zaman süslediğini belirtir:

"Bir zâir-i mefâhiri olsam bu mevkiin,

Yalnız Nedim o çehre-i handan şiir ile

¹⁹⁰ "Tulû", Servet-i Fünun, nr. 531, 3 Mayıs 1317, s. 165

¹⁹¹ "Gurub", Servet-i Fünun, nr. 483, 1 Haziran 1316, .237

¹⁹² "Bâdiyelerde", Temâsil, İstanbul, 1329, s. 168-176

¹⁹³ "Sâdâbad", Temâsil, İstanbul, 1329, s. 136-138

Hep hâtırât-ı mâziyenin, hep bedâyiin

Fevkinde hiss ü yâdımı tezyîn eder durur.”

Şâir “fikrimin yurdu, hissimin vatanı” dediği İstanbul’un adını da ilk defa Temâsil’de anmıştır. Onu bir kadına benzetmiştir:

“İstanbul’un kadın gibi mübhem, kadın gibi

Hülyâ içinde şûh u girîzan ufukları,”¹⁹⁴

Netice olarak, Temâsil kitabı, Fâik Âli’nin 1908 tarihinden sonra bastırduğu bir eser olmakla birlikte toplumsal konulara yönelmekten ziyade, Servet-i Fünun döneminin şiir anlayışıyla kaleme alınmış ve çoğunluğu bu dergide yayımlanan şiirlerinden oluşan bir eser olduğu anlaşılmaktadır.

İlk dönem şiirlerinde şâir çiçek motifini sıkça kullanmıştır. Güzele ve güzel olan her şeye hayran olan şâir, güzelliğe ait her şeyin çiçeklerde toplandığını ifade etmektedir.¹⁹⁵

“Hüsne âid ne varsa dünyâda

Hepsi masnû imiş çiçeklerden”

İlk dönem şiirlerinin on beşinde çiçeğe yer veren şâir, bunlardan on üçünde menekşeyi zikretmiştir. Çiçeğe en çok Temâsil’de yer vererek, iki şiirin başlığında menekşe kelimesini kullanmaktadır: “Bir Menekşenin Mâtemi” ve “Menekşeler”. Bu şiirlerde menekşe daha ziyade rengiyle ön plandadır. Nitekim “Onun Gözleri” şiiri menekşelere, “Menekşeler” şiiri de sevgilinin gözlerine ithaf edilmiştir.

Menekşeden sonra gülü de sıkça kullanan şâir, bu çiçeği Dîvan şiirinde de görüldüğü gibi daha çok sevgilinin ağzına benzetmektedir.¹⁹⁶

“Ve fakat ravza-i ümîdimde

¹⁹⁴ “Sürûd-ı Hayâl”, Temâsil, İstanbul, 1329, s. 150-156

¹⁹⁵ “Ferîşte-i Ezhâra”, Servet-i Fünun, nr. 528, 12 Nisan 1317, s. 118

Açılan gül: Senin gül dehenin”

Gül altı şiirde (“Eylül”, “Ufûl Etmiş Mehâsin Karşısında”, “Hayâl-i Müşahhas”, “Abdülhak Mihrünnisa”, “Bir Yâd-ı Müzehher”, “Bağçede”), yasemin dört şiirde (“Hasbihâl”, “Ufukların”, “Felsefelerim”, “Bir Yâd-ı Müzehher”), leylak iki şiirde (“Ufukların”, “Ufûl Etmiş Mehâsin Karşısında”), zambak iki şiirde (“Felsefelerim”, “Ufûl Etmiş Mehâsin Karşısında”), nesrin bir şiirde (“Bir Yâd-ı Müzehher”) geçmektedir.

Çiçek kadar sıklıkta kullanmamakla birlikte hayvan motifine de yer veren şâir, cinsini belli etmeden ötüşü bakımından kuşu kullanmıştır (“Kış Manzaraları”, “O Yoldan Geçerken”). Köpeği de yine bu iki şiirde sesleri yönüyle ele almıştır. Bunun dışında balıkçıl kuşu “Balıkçıl”da, bülbül “Hayâl-i Müşahhas”ta, baykuş “Abdülhak Mihrünnisa” ve “Hüsn-i Mahzun”da, ishak kuşu ve hüdhdüd de “Abdülhak Mihrünnisa”da kullanılmıştır.

Fâik Âli'nin ilk dönem şiirlerini içine alan Fâni Teselliler ve Temâsil adlı kitapları, ferdî konuların dile getirildiği, özellikle kadın, aşk ve tabiat temalarının işlendiği şiirlerden oluşmaktadır. Bu döneme ait şâirin toplam 140 şiiri vardır.

Şâirin bu dönemde Servet-i Fünun dergisinde doksan dokuz adet şiiri yayımlanmıştır. İlk şiiri “Şiirler” 24 Temmuz 1313 (1897)'te yayımlanır. Son şiiri “Tegazzül” de 31 Kânun-i Sâni 1317 (1901)'de yayımlanır. Servet-i Fünun'da beş yıl süreyle eserleri yayımlanan Fâik Âli, bu yayınlardan hiç para almamıştır.¹⁹⁷

¹⁹⁶ “Bağçede”, “Kadın (İstanbul)”, İstanbul, nr. 4, 3 Mart 1328, s. 11

¹⁹⁷ “... Fikret bir aralık Servet-i Fünun'un kendi uhdesindeki edebî idaresini bana bırakmak istedi. Fakat henüz mektepte ve leyli bir şakird olduğum için kabul edemedim. O da başkasına tevdi etmeyerek işine devam etti. Bununla beraber yegane muavini bendim. Servet-i Fünun'a senelerce yazdığım yüzlerce manzumelerden para almış değilim...” Doç. Dr. M.Fatih Andi, “Fâik Âli Ozansoy'un Servet-i Fünun Edebiyatı ve Tevfik Fikret'e Dair Mîdhat Cemal Kuntay'a Yazdığı Mektuplar”, Doğu Akdeniz, Gazimağusa, nr. 1, 1998, s. 54

Fâik Âli'nin ilk dönem şiirlerine göz atıldığında, şekil ve muhteva bakımından bazı farklılıklara rağmen doğal olarak Servet-i Fünun şiirinin öze tesirinin hayli fazla olduğu görülmektedir. Şâirin hayal âleminin geniş olduğu söylenebilir. Şâir karamsardır ve bu ruh haliyle şiirlerini yazmıştır.

Şiirlerinin çoğunu edebî şahsiyetlere ithaf etmiştir. Bunlar arasında özellikle kendi edebî şahsiyetinin şekillenmesinde rol oynayan kişiler ön sırayı almaktadır. İşlediği temayla bağlantılı olarak bu şahsiyetlerin mısralarından örnekler vererek manzumelerine giriş yapmıştır.

Şekil ve vezin konusunu üslup çalışmasında incelemeyi uygun bulduk. Bu sebeple Fâik Âli'nin ilk dönem şiirlerine burada nokta koyarak, bundan sonra toplumsal ve millî konulara yöneldiği 1908 sonrası şiirlerini incelemeye çalışacağız.

B. 1908 SONRASI ŞİİRLERİ

Fâik Âli, 1908 sonrası şiirlerinde Servet-i Fünun döneminin karamsarlığından sıyrılmış, içinde bulunduğu şartların da etkisiyle topluma yönelmiştir. Kendini, toplumu uyandırmak ve bağımsızlık savaşını kazanmak için milletine adanmıştır.

Şâir bu dönemde vatan, millet ve bağımsızlık temini sıkça işlemiştir. Şâirin edebî eğilimindeki bu değişiklik, ilk defa 1908 tarihinde yayımlanan *Midhat Paşa*¹⁹⁸ adlı eserle kendini göstermiştir. Artık sadece kendini değil, yaşadığı toplumu da düşünmektedir.

Bilindiği gibi, İkinci Meşrutiyetin ilânından hemen sonra, 1909'da Fecr-i Âti topluluğu kurulmuştur. Bu topluluğa bir süre başkanlık eden şâir, toplumsal konulu şiirler yazarken aşk ve tabiat konusunu işlediği şiirler yazmaya da devam etmiştir. Fakat

¹⁹⁸ "Midhat Paşa", Bursa, 1324 (1908), 14 s.

bu tür şiirlerini kitaplaştırmamıştır. Bunları ya çeşitli dergilerde yayımlamış ya da sonradan bastırmayı düşündüğü bir kitap için biriktirmiştir.

Fâik Âli, 1908 sonrası edebî çalışmalarını, ilk dönem şiirlerinin çoğunu yayımladığı Servet-i Fünun dergisi gibi, tek bir dergide değil, birden fazla dergide ortaya koymuştur. Bunlar sırasıyla; Safahat-ı Şiir ve Fikir, Edebiyât-ı Umûmiye Mecmuası, Nedim, Süs, Kadın Yolu, Güneş, Türk Kadını, Marmara ve Hisar'dır.

Fâik Âli'nin 1908 tarihinden itibaren tespit edebildiğimiz şiirlerini ve kitaplarını -muhtevalarını gözönünde bulundurarak- şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

1. Millî ve Toplumsal Şiirler

a) Midhat Paşa

b) Elhân-ı Vatan

2. Aşk ve Tabiat Şiirleri

3. Şahıslar İçin Yazılmış Şiirler

a) Şâir-i Âzam'a Mektup

b) Oğlu İçin Yazdığı Şiirler

c) Edebî ve Siyasî Şahsiyetler

4. Diğer Şiirler

1) Millî ve Toplumsal Şiirler

Fâik Âli, millî ve toplumsal konulu şiirlerini yazdığı çeşitli kitaplarda toplamıştır. *Midhat Paşa* adlı eser, tek ve uzun bir manzumeden oluşur. *Elhân-ı Vatan* ise millî ve toplumsal konulu şiirleri içine almıştır. *Pâyitahtın Kapısında* da Çanakkale

Savaşı sırasında, bir gönül hikâyesi ile vatan sevgisini yan yana yürüten manzum bir tiyatro eseridir.

a) Midhat Paşa

*Midhat Paşa*¹⁹⁹ adlı eser, Fâik Âli'nin sanat hayatında ferdiyetçilikten ayrılma bakımından dönüm noktasını temsil etmektedir. Bursa vilâyet matbaasında 1324 (1908) yılında basılan eser, on dört sayfadan oluşan uzun bir manzumedir.

Esasında 1329 (1913) tarihli *Temâsil*, Midhat Paşa'dan sonra basılmıştır. Fakat *Temâsil*'i, şâirin ilk dönem şiirlerinden oluştuğu için ilk şiirlerine dahil ettik. Oysa Midhat Paşa manzumesi Fâik Âli'nin sosyal meselelere ve yurt konularına yönelip ferdiyetçilikten ve Servet-i Fünun ekolünden uzaklaştığı ilk eseridir.

Şâir, eserin başında ülkenin içinde bulunduğu ortamı ve milletin durumunu anlatmıştır. Bunu yaparken de karşılaştırmalardan yararlanmışır. Bir yanda zevk ve safâ, diğer yanda fakirlik ve sefalet, bir yanda israf ve zenginlik, diğer yanda da umumî felç.²⁰⁰

“Bir yanda bütün hâb-ı girân, fakr u sefâlet,

Bir felc-i umûmî ve ümmî, kahr-ı cehâlet...

...

Bir yanda safâ, ayş u tarab, zevk ü safâhat,

İsrâf u gınâ, hırs u heves, şevk-i refâhat...”

Fâik Âli, milleti zarar halinde ve sabretmesi gereken bir topluluk olarak anlatırken, hükümeti de eleştirel bir yaklaşımla kibirli ve zalim olarak tanıtmıştır.²⁰¹

“Bir yanda bu milletle vatan, hâsir ü sâbir

Bir yanda hükümet mütekebbir, mütecebbir...”

¹⁹⁹ “Midhat Paşa”, Bursa, 1324, 14 s.

²⁰⁰ a.g.e., s. 3

Vatan hem içten, hem de dıştan mahvedilmektedir. İçten mahvediş, zevk ve safa içinde milletin hakkına tecavüz ederek halkı aç ve sefil bırakmakla olmakta; dıştan mahvetme de özellikle Rusya gibi “hain” ülkelerin vatanı parçalama çalışmalarıyla gerçekleşmektedir.²⁰²

“Gurbet-zede, âfet-zede, bi-çâre vü hâsir

Yüz hâneye tahlis ile terfihe müsâid

Bir servet ü sâman –ki vatandaşlara âid-

...

Bir moskofa, bir hâine bir cizye-i meysîr

Hep feyz-i vatan böyle açıktan ya hafiyen

Pâmâl-i müsâvî olarak mahvedilirken,”

Şâir, eserin buraya kadarki giriş kısmında vatanın ve milletin içinde bulunduğu durumu anlattıktan sonra, sözü esas olarak anlatmak istediği yere getiriyor. Vatanı ve milleti bu olumsuz durumdan kurtaracak bir çehreyi bize tanıtıyor. O da, Abdülhamit döneminden önce adını duyurmaya başlayan, valilikler ve sadrazamlıklar yapan meşrutiyet yanlısı Midhat Paşa’dır.

Ağabeyi Süleyman Nazif’in ifadesine göre Fâik Âli, bu eseri Midhat Paşa’ya “bir neşîde-i tekrim” olsun diye yazmıştır.²⁰³ Fâik Âli, Midhat Paşa’ya duyduğu saygı ve hürmeti şiirleştirmiştir, diyebiliriz.²⁰⁴

“Bir nâsiye: Midhat Paşa, ulvî vü mükerrerem,

En muhterem insanlığa timsâl-i mücessem,

Vicdânı bütün adl ile, insâf ile mühtezz

²⁰¹ a.g.e., s. 3

²⁰² a.g.e., s. 4

²⁰³ Mehmet Behçet Yazar, “Fâik Âli Ozansoy”, Yedi Gün, C. 15, nr. 388, 1940, s. 11

²⁰⁴ a.g.e., s. 5

Zâlimler için gayz-ı mukaddesle mücehhez,”

Fâik Âli, eser boyunca “Ey!” nidâlarıyla hem Midhat Paşa’ya seslenmiş, hem onun vasıflarını dile getirmiş, hem de onu övmüştür.²⁰⁵

“Ey muhterem insan...

...

Ey mün’im-i feyyaz vü vatanperver-i âzam

...

Ey yâdı bütün millete bir kıble-i tahdîs,

Ey heykel-i vicdan ki esâtire katılmış,

Ey nâmı –mezâlimle otuz yıl kapatılmış-

...

Ey rûhu bütün kavme ebed hâmi-i müşfik”

Meşrutiyetin ve Kânun-i Esâsî’nin önde gelen isimlerinden olan Midhat Paşa, özellikle Abdülhamit döneminde birçok yere sürgün olarak gönderilmiştir. Kendisini vatanına ve milletine adanmış olmasına rağmen saraydan takdir görmemiştir. Aksine tehlikeli adam kabul edilerek sürgün edilmiş, sonunda da şüpheli bir şekilde öldürülmüştür. Fâik Âli, Midhat Paşa’nın hayatındaki bu gelişmeleri şiirinde şöyle ifade etmiştir.²⁰⁶

“Zâhirde o pâyan-ı şebistân-ı mesâib,

Heyhât, o tahavvül, bu büyük millete kâzib

Bir fecr-i ümîd oldu... Fakat Midhat’a efsun,

Bir devr-i kûsûf oldu uzun, kapkara, menhûs.

...

²⁰⁵ a.g.e., s. 6,12,13

²⁰⁶ a.g.e., s. 7,10

Ölmek: Bu da kânun-ı tabiat... Seni lâkin
Öldürdüler, eyvah evet öldürdüler... Amma
Zulüm, etti bugün sâde senin cismini
Târih ise bir mahfaza-i yâd-ı bülendin.”

Şâir, Midhat Paşa'nın hayatına bu şekilde değindikten sonra ölüm gerçeği üzerinde durarak, ölümün bazen ölümsüzlüğün başlangıcı da olabileceğini ifade eder:²⁰⁷

“Sen ölmedin asla... Bu büyük sahnede herkes
Bir hâtıra, bir yâd-ı nümâyân-ı nihandır;
...
Sen ölmedin asla...Koca bir kavm-i yetîmi
Bir mevt-i muhakkaktan alıp kurtaran ölmez;
Tâ arş-ı ilâhîye çıkan hâtıran ölmez.”

Eserin sonuna doğru Fâik Âli, Türk milletinin eninde sonunda Midhat Paşa'ya lâyık olduğu yeri vereceğini belirtir:²⁰⁸

“Câhilse de, makhûr-ı mezâlimse de millet
Hissiz değil, ölmüş değil... Ey nâşir-i ni'met
Nankör değil, alçak değil... Er geç sana lâik
Bir hey'et-i tâbında füyuzât olacaktır...”

Kânun-i Esâsî'ye de değinen şâir, bunun eksikleriyle, noksanlarıyla millet için yapılmış büyük bir iyilik ve yücelik olduğunu ifade eder. İstibdad döneminin baskıcı uygulamalarına karşılık bu kanun, millete kalemde, fikirde, vicdanda hürriyeti getirmiştir.²⁰⁹

“Kânun'un evet rahm-ı ilâhî-yi kaderden

²⁰⁷ a.g.e., s. 10

²⁰⁸ a.g.e., s. 13

Müstakbele bir hüccet-i ikbâl ü saâdet

Sathiyse de, nâkıssa da âfîdir esâsen;

...

Senden bize ihsan bütün esbâb-ı terakki:

Hürriyet-i vicdan ve masûniyet-i mesken

Hürriyet-i efkâr u kalem, feyz-i hakîki.”

Manzumenin sonunda şâir, tazim ve hürmetle saygısını sunar ve eseri, yine Midhat Paşa'yı övücü sözlerle bitirir.

“Rûhum, yüreğim şimdiden ey mefhâr-ı ahrar

Ey rûh-ı mebâhat-i vatan, arş-ı mekârim

Takbîl ile, takdîs-i müebbedle selâmlar.”²¹⁰

Sonuç olarak Midhat Paşa manzumesi, ele alınan konu bakımından şâirin hayatında bir ilktir. Dil ve şekilde oldukça muhafazakâr olan şâir bu hususta kendini yenilemese de muhtevada farklı arayışlara girmiş ve bunda da oldukça başarılı olmuştur.

b) Elhân-ı Vatan

Fâik Âli'nin 1915'te İstanbul'da yayımladığı “Elhân-ı Vatan”²¹¹, yetmiş bir sayfadan oluşmaktadır. Kitapta yirmi manzume vardır.

Fâik Âli, bu eserini oğulları Munis'le İbrahim Cehdi'ye ithaf etmiştir. Şâir, bu kitapta 1908-1915 yıllarına ait memleketin iç ve dış hadiselerine karşı düşüncelerini ve duygularını dile getirmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne, Trablusgarp Savaşı'na, Hamidiye ve Yavuz gemilerine, uçak şehitlerine, Hilâl-i Ahmer (Kızılay) teşkilatına, Birinci Dünya Savaşı'na temas eden bu manzumeler, o devrin zihniyetini gösteren birer vesika hükmündedir.

²⁰⁹ a.g.e., s. 13-14

²¹⁰ a.g.e., s. 14

Eserin ilk manzumesi, devrin genç şâirlerine bir sesleniştir. “Genç Şâirlere”²¹² adlı bu şiirde şâir, onları uyandırmak, memleket meselelerine duyarlı kılmak istemektedir. Vatan zor durumdayken şâirlerin kayıtsız kalıp sadece bu manzarayı seyretmelerine de şaşırılmaktadır:

“Al kanlar, âteşin yaralar cism-i nâzını
Ta’zib edip duran vatanın, kalb-i mâderin
Âlâm u ızdırâbını bî-kayd-ı gam, serin
Bir başla, taş yürekle ve bîgâne, giryesiz
Bilmem nasıl tahammül eder seyredersiniz?”

Fâik Âli, gençlere söylemek istediklerini soru yoluyla ifade eder. Bunu yaparak, düşüncelerinin şâirler tarafından tasdik görmesini istemektedir.

“Bir şi’re, bir neşîde-i şükrân ü minnete
Mevzû-ı ihtirâm ü celâl etmek niçin?
Âlemde hangi vak’a o harb-i hamiyete,
Dünyâda hangi levha bu levh-i müheyyicin
Sâmân ü ihtişâmına benzer, adîl olur?
San’at, sükûtunuzla melûl ü hacîl olur?”

Fâik Âli’nin genç şâirlerden istediği, vatanın içinde bulunduğu durumu şiirlerine, sanatlarına konu yapmalarınıdır. Şiirlerinde zaferleri anlattıkları gibi zulüm ve feryatları da anlatmalarınıdır.

Bu şiir, Fâik Âli’nin ilk dönem şiirlerindeki “sanat sanat içindir” anlayışının “sanat toplum içindir” anlayışına kaydığının da bir göstergesidir.

²¹¹ “Elhân-ı Vatan”, İstanbul, 1331 (1915), 71 s.

²¹² “Genç Şâirlere”, Elhân-ı Vatan, İstanbul, 1331, s. 7-10

Mehmed Ali Tevfik'e ithaf edilen "Demek ki..."²¹³ adlı şiir, adına uygun olarak mısra başlarında "Demek ki..." kelimesi kullanılarak yazılmıştır. Ülkenin işgâl edilmesi, çıkar ilişkisinden dolayı çeşitli oyunların düzenlenmesi Fâik Âli'yi rahatsız etmiştir. Bu sebeple şâir , dışarıdan algılanan birçok güzelliğin gerçekte yalan ya da aldatmaca olduğunu anladığını ifade etmeye çalışmaktadır:

"Demek ki hepsi erâcif imiş: Hukûk-ı milel
Mukâvelât-ı siyâset, taahhüdât-ı düvel...
Demek yalanmış o niyât-ı emn ü âsâyış,
Demek siyâset-i âlem bütün desîseymiş.
Demek ki hakk-ı beşer, adl-i âdemiyyet hiç
Demek ki Avrupa inkâr-ı asl eden bir piç"

Fâik Âli, "Anibal'ın Rûhuna" ithaf ettiği "Uçurumun Kenarında"²¹⁴ şiirinde, vatan toprağına güzel vasıflarla seslenmektedir:

"Ey hâkin en güzel yeri, ey mâder, ey vatan,
Ey adn-i sînesinde hep ecdâdımız yatan
...
Ey enbiyâ meşîmesi, me'vâsı, medfeni,
...
Ey kıt'a-i mukaddese, hâk-i mukaddesât,
Ey zât-ı kibriyâya nazar-gâh-ı iltifat,"

Vatanı övücü sözler söyledikten sonra şâir, vatan toprağını düşmandan kurtarma çaresi olarak, milletin samimi ittifakının yeterli olacağını ifade eder.

"Geçmiş değil zamân-ı tedâvisi illetin

²¹³ "Demek ki...", Elhân-ı Vatan, İstanbul, 1331, s. 11-12

²¹⁴ "Uçurumun Kenarında", Elhân-ı Vatan, İstanbul, 1331, s. 13-19

Kâfidir ittifâk-ı samîmîsi milletin.”

Osmanlı ordusu çok güçlüydü ve destanlar yazmıştı. Ya gazi ya da şehit olmayı aramıştı savaşlarda. Fâik Âli, bu şekilde Osmanlı ordusunun başarılarını ve özelliklerini sıraladıktan sonra milletin şimdiki savaş gibi bir savaşla hiçbir zaman karşılaşmadığını da belirtir. Şiirin başlığı işte burada anlam kazanmaktadır. Millet hiçbir zaman gelmediği bir yere gelmiştir: Uçurumun kenarına...

“Harb etti, yıktı, yaktı, fakat altı yüz sene

Osmanlı kavmi çatmadı harbin bu cinsine.”

On yedi dörtlükten oluşan “Düşman Donanması Adalar Denizinde”²¹⁵ manzumesi, şâirin Çanakkale Savaşı esnasında düşman gemilerini ilk defa Ege denizinde gördüğünde hissettiği duyguları anlatmaktadır. Bu duygular ümitsizlik ve korku duyguları değil, aksine güven ve korkusuzluk hisleridir. Şâir, düşmanın sesinin ve toplarının görüntüsünün millete kuvvet verdiğini, kalpleri korkusuz hale getirdiğini ifade etmektedir:

“Hasmın sadâ vü sadme-i topuyla kalbimiz

Kuvvet bulur, çelik kesilir, korku bilmeyiz.”

Milletin Allah’ın adaletiyle o donanmayı mahvedeceğini, şimdiye kadar bu vatanın böyle bir zulüm ve vahşetle karşı karşıya kalmadığını, düşmana haydut, şaki sıfatlarının bile verilemeyeceğini, çünkü onların bile, yol kesip eşkiyalık yaptıkları halde kadın ve çocuklara bir şey yapmadıklarını anlatır:

“Haydûd şakî demem sana...Zîra cebel veya

Çöllerde yol ve baş kesen eşhâs u eşkiyâ

Nisvâna ihtiram eder; etfâle yol verir.”

²¹⁵ “Düşman Donanması Adalar Denizinde”, Elhân-ı Vatan, İstanbul, 1331, s. 20-24

Tüm olumsuzluklara rağmen bu memleket yüce bir gayretle tekrar şahlanacak, daha çok çok uzun zamanlar yaşayacaktır:

“Bir gayret-i bülend ile sarsan bu memleket
Elbet yaşar...Ve ömrü uzundur, uzun, uzun.”

Şâir, şiir boyunca olumsuz durumları anlatmış olsa da, vatana ve millete olan güveninden dolayı hiçbir zaman ümitsizliğe düşmemektedir.

Fâik Âli, ülkenin içinde bulunduğu duruma karşılık millete destek değil de köstek olan basın hayatını da eleştirmektedir. Kitap ve gazetelerin hür ve serbest düşünce adı altında kötü niyetlerle bu milletin başına bela olduklarını ifade emektedir:

“Ve mahz-ı feyz olan âzâde-gî-i matbûât,
Bu elzemiyet-i kat’iyye, sû-i niyetle
Başında memleketin âdetâ belâ oldu...”²¹⁶

Ayrıca şâir, bu bozuk gidişatın, bu güzel vatani mahvedeceği tehlikesini de gözler önüne seriyor. Şâir, içteki bu düşmana seslenerek insaf etmelerini, biraz daha düşünmelerini istiyor:

“Bu seyl-i müfsetet, Allah esirgesin, birgün
Yıkıp harab edecektir bu muhterem yurdu.
Yazık bu millete; insâf edin, biraz düşünün.”

“Ey!” ve “İşte” ünlemleriyle mısraları başlayan “Ey Bu Âlemde En Büyük Mazlum”²¹⁷ adlı şiirde başlık şiirin son mısrası olarak kullanılmış ve mazlum ifadesiyle de vatan kastedilmiştir.

Fâik Âli, şiir boyunca meşrutiyetin ilânına telmihlerde bulunarak vatan ve milletin bir çeşit kurtuluşa erdiğini ifade etmektedir:

²¹⁶ “Matbûât-ı Hâzıra Karşısında”, Elhân-ı Vatan, İstanbul, 1331, s. 25-26

²¹⁷ “Ey Bu Âlemde En Büyük Mazlum”, Elhân-ı Vatan, İstanbul, 1331, s. 27-29

“İşte hürriyet, işte matbûât,
İşte ma’sum için mâsûniyet,
İşte hep hâkimiyet-i millet,
İşte insanlık, işte zevk-i hayat...”

Ancak şâir, bu gelişmeyi tam bir kurtuluş olarak değerlendirmez. Şiirin sonunda zulümün daha uzun zaman devam edeceğini belirtir ve asla tam bir ferahlığa çıkamayan vatan için “büyük mazlum” ifadesini kullanır:

“Daha pek çok zaman, zavallı vatan
Hâk-i pâk-i mukadderâtında
Nice yıllar –dikenli, lâşe gıdâ-
...
Zıll-i meş’ûmu ber-devam olacak,
Daha birçok zaman cerîhaların
Kanayıp, sızlayıp devâ-yı mahrûm,
Çâre nâyâb-ı iltiyâm olacak.
Ey bu âlemde en büyük mazlum.”

Merhum Manyasizâde Refik Bey’in mezar taşına yazılacak olan “Kitâbe”²¹⁸ adlı manzumede, vatan ve milletin kurtuluşu için mücadele veren insanların asla ölmeyeceği belirtiliyor:

“Cehd edenler, cihad eden ruhlar
Rihlet etmekle mülk-i dünyâdan
Unutulmaz, fenâ bulup gitmez.
...

²¹⁸ “Kitâbe”, Elhân-ı Vatan, İstanbul, 1331, s. 30-31

Milletin kalb-i hürmetinde yaşar...”

Şâirin bu ifadeleri Midhat Paşa manzumesindeki Midhat Paşa'nın öldürülmesi üzerine söylenen mısralarla benzerlik göstermektedir. Bazı ruhlar ölümlle ölümsüzlüğe ulaşırlar.

Aynı şekilde Fâik Âli, Manastır Dârü'l-Muallimîn (Manastır Erkek Öğretmen Okulu)'i için yazdığı üç dörtlükten oluşan “Bir Marş”²¹⁹ şiirinde de vatan ve millet için ölenlerin ebedî olarak milletin kalbinde yaşayacağını ifade etmiştir:

“Hiç fenâ bulmaz ölenler vatan ve millet için

Vatan uğrunda ölen sîne-i millette yaşar.”

İsmail Habib'e göre Fâik Âli, enfüsî olmaktan ziyade âfâkî bir şâiridir. Etrafındaki her bir önemli hadise, onu şiir söylemeye itmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti meşrutiyeti ilân ettiği zaman onları hem takdir eden, hem de onlara nasihatta bulunan bir edayla şiirini söylemiştir.²²⁰ Bu şiir “İttihat ve Terakki Cemiyet-i Muhteremesine”²²¹ adını taşımaktadır:

“Ey siz ki mesâîsinin âvâze-i saytı

Bir nefha-i takdîr ile peyveste-i âti

Olmak gibi bir ni'met-i mümtâziye mazhar

Bir fırka-i feyyâzesiniz. Pâk u muvakkar,

Efrât ile dikkat ki bugün ya yârın, aslâ

Bir zerre küçüklükle o bî- misl ü muallâ

Âsâr-ı ebed-i şâşâanın yâd-ı berfîni

Hiç etmesin enzâr-ı hamiyette tedennî.”

²¹⁹ “Bir Marş”, Elhân-ı Vatan, İstanbul, 1331, s. 35-36

²²⁰ İsmail Habib (Sevük), “Fâik Âli”, Edebî Yeniliğimiz 2, İstanbul, 1932, s. 189-193

²²¹ “İttihat ve Terakki Cemiyet-i Muhteremesine”, Elhân-ı Vatan, İstanbul, 1331, s. 32-34

Fâik Âli, çocukları içinde en çok Munis'e düşkündür. Ona diğerlerinden ayrı bir ihtimam ve ilgi gösterir. Diğer hiçbir çocuğu için bizzat şiir yazmamışken her fırsatta Munis için şiirler yazmıştır. Bunlardan biri de "Oğlum Munis'e"²²² başlığını taşımaktadır. Şâir, vatan ve millet meselelerini işlediği kitapta, oğluna seslenerek yazdığı bu şiirde, onun vatana hizmetçi olmasını arzuladığını ifade etmektedir:

"Rûhum sana baktıkça, olur umkunu zâir
Şahsımdan uzak, başka temennîler, emeller
Gönlüm seni mâder-i vatanın hâdimi ister..."

Bu isteklerini dualarında da dile getiren şâir, oğlunun ataları gibi mazlumlara ve ümitsizlere karşı duyarlı olmasını da istemektedir:

"Allah'tan ümîdim ve duâlarla niyâzım,
Senden de benim müntazir-i dûr u dirâzım
En çok ve en evvel bu ki: Ceddin gibi, oğlum,
Her nevha-i me'yûse ve her nâliş-i mazlum
Kalbinde birer ma'kes-i bî-şâibe bulsun."

Fâik Âli, "Tevfik Fikret Bey'le Hasbihâl"²²³ adlı şiirde de Tevfik Fikret'in "Doksan Beşe Doğru" adlı şiirine telmih yapmaktadır:

"Ey milletimin "şâir-i şâyeste gurûru"
Ey kör değil, en ince sesin çıkmadı, heyhât!
...
Vicdânına sor, hangisi doksan beşe doğru?
"Ey bir dem-i rü'yâ gibi geçmiş kara günler!"
Yok, bir dem-i rü'yâ değil onlar... Kara, müthiş

²²² "Oğlum Munis'e", Elhân-ı Vatan, İstanbul, 1331, s. 37-39

²²³ "Tevfik Fikret Bey'le Hasbihâl", Elhân-ı Vatan, İstanbul, 1331, s. 40-42

Yıllardır ki tâ kalbimizin umkuna girmiş

Âlâmını hâlâ kanayan rûhumuz inler.”

Hakkı Süha Gezgin’e göre Elhân-ı Vatan’da üstünde durulmaya lâayık şiirler vardır. Balkan harbinde uğradığımız felâket, edebiyatımızda lâzım geldiği kadar derin, büyük heyecanlar uyandırmamıştı. Ona göre bu vatan musibetine tek başına ağlayan Mehmet Âkif’in yanında yalnız Fâik Âli olmuştur.²²⁴

“Zeyl”²²⁵ şiiri de Fâik Âli’nin, Balkan harbinde, içinde bulunduğumuz durumu anlatan bir diğer manzumesidir. Şâir, burada vatanın içinde bulunduğu felâketler zinciri karşısında devleti pasif olarak nitelendirmektedir:

“Çok bekledik...Ne ses, ne sadâ... Dâimâ sükût!

Devlette hep sükût... Velâyenkat’ sükût.”

Şâir, devletten değil, ama mucizevî bir elden, milletten ümitlidir:

“Elbette biter bu hâile... Bir dest-i nûr u nâr

Birgün bu kanlı maskeyi yırtar ve parçalar...”

Fâik Âli, vatana ihanet edenlerin zalim ve cahillerden oluşan bir topluluk olduğunu da belirtmektedir:

“-Herkes desin ne derse- mühîn, hâin-i vatan

Bir zümre-i zulüm ü cehûl...”

Şâir, kitaptaki çoğu şiirinde yaptığı gibi şiirin sonuna kadar vatan ve milletin içinde bulunduğu felâketi anlatıp, şiirin sonunda da milletin bu durumdan kurtulacağı ümidini vermektedir:

“Millet sorar (ve hak ile adlin kitâbını

Yırtmaksızın) bu zulm-i azîmin hesâbını.”

²²⁴ Hakkı Süha Gezgin, “Fâik Âli”, Edebî Portreler, İstanbul, 1997, s. 99

²²⁵ “Zeyl”, Elhân-ı Vatan, İstanbul, 1331, s. 43-48

Bazen de şâir, kurtuluşun ardından tekrar zulüm ve savaşın başlayacağı korkusunu da içinde hisseder:

“Bu muzdarib vatanın kalbi şüphesiz şimdi
Sevinç ve belki biraz tesliyetle darbândır...
Fakat bu haz ve tesellî heman söner, kararır.”²²⁶

“Hamidiye Süvârisi Kahraman Rauf Bey’e”²²⁷ adlı manzumede Fâik Âli, “Ey!” nidâlarıyla Rauf Bey’i över ve onun üstün niteliklerini ifade eder.

“Ey Barbaros’la Turgut’a şâyeste bir halef,
Ey münhasif hilâle bugün hâle-i şeref,
Sultan Selîm-i Evvelin evlâd-ı himmeti,
Ey hâl-i pür-fütûrun ümîd-i selâmeti,”

Şiir boyunca Rauf Bey’in denizlerdeki başarılarını anlatan şâirin, şiirin devamında ondan bir isteği vardır:

“Ey nâ-hüdâ-yı muhterem, ey rûh-ı bî-hirâs,
İlk önce git Midilli’yi düşmandan et halâs. ..”

Fâik Âli’nin Elhân-ı Vatan’daki şiirlerinde, şâirin dua dolu mısralarına sıkça rastlamaktayız. Bundan da şâirin milletin gayreti yanında Allah’ın himmetine de ihtiyaç hissettiğini ve fırsat buldukça da bunu dile getirdiğini anlamaktayız.

“Açsın başında feyz ü zafer dâimâ cenâh;
Olsun muîn, cihâdına mevlâ-yı intikam”²²⁸

veya:

“Taktîs eder bugün sizi ervâh-ı enbiyâ,
Mevlâ-yı Kibriyâ bile tekrîm eder size”²²⁹

²²⁶ “Biraz Tesellî”, Elhân-ı Vatan, İstanbul, 1331, s. 61

²²⁷ “Hamidiye Süvârisi Kahraman Rauf Bey’e”, Elhân-ı Vatan, İstanbul, 1331, s. 49-53

veya:

“Tezallüm et ve niyâz et cenâb-ı rahmâna;
Cihan bilir ki düşürmez hazîz-i hüsrâna
Senin niyâz-ı semâvîni kâziye'l-hacâta.
Yeter bu hâile... Versin müvahhidîne necât.”²³⁰

Fâik Âli, Elhân-ı Vatan'daki şiirlerde vatanın ümîdi olarak milleti gösterdiği gibi orduyu da ön sıralarda anmıştır. Şâir, orduyu hem övmüş, hem de güzel vasıflarını dile getirmiştir. Şiirlerde, ordunun savaşımlara bir düğüne gider gibi gittiğini, savaşıma katılmayı Allah adına cihat yapmak olarak benimsediğini, ordunun vatan sevgisi, millet aşkı ve din hissiyle dolu olduğunu, orduya mensup bir nefer olmanın en büyük mükâfat olduğunu anlatmaktadır. Ayrıca Fâik Âli, orduya nasihatta da bulunmaktadır ki, ondan önündeki hiçbir engele takılmadan daima ileri gitmesini istemektedir:

“Geçit manevra ve harb: İşte askerın ve bütün
Kanıyla asker olan Türk'ün en büyük düğünü...”²³¹

veya:

“Cihâdullâha me'mûr olduğundandır ki vicdânı
Muhât-ı kibriyâ, olmuş muhît aksâ-yı ummâni.
Hasîs endişelerden rûhu yüksek, kalbi âlîdir;
Vatan sevdâsı, millet aşkı, din hissiyle mâlîdir.
Şu Balkan mekteb-i harbinde tahsîl etti, öğrendi
Ki en ulvî mükâfat işte ancak kendidir, kendi.”²³²

veya:

²²⁸ “Yine Hamidiye Nâ-hüdâ-yı Hüdâpesendîye”, Elhân-ı Vatan, İstanbul, 1331, s. 54-55

²²⁹ “Âbide-i Hürriyet”, Elhân-ı Vatan, İstanbul, 1331, s. 56-57

²³⁰ “Mi'raç”, Elhân-ı Vatan, İstanbul, 1331, s. 67-68

²³¹ “Hürriyet-i Ebediyye Tepesinde”, Elhân-ı Vatan, İstanbul, 1331, s. 58

“Şitâb-ı azmine mâni’ ne varsa çiğne, devir;

Ve dâimâ yürü... Menzil, o adn-i zâyi’dir.”²³³

Kitapta yayımlanmayan ama Elhân-ı Vatan’daki şiirlerle aynı doğrultuda olan “Kal’a-yı Sultâniye Müdâffilerine”²³⁴ şiirinde de şâir, Sultan Kalesi’ni koruyan askerlere övgüler yağdırmaktadır:

“Ey guzât, ey şühedâ-yı zinde

Vatanın minnet ü şükrânına yoktur pâyân;

Lâl olur medh ü senânızda esâlîb-i beyân...”

1918 tarihinde yayımlanan “Yine Sen Her Zamanda, Her Yerde”²³⁵ adlı manzume, şâirin vatana toprak parçası olarak bile ne kadar kıymet verdiğini göstermektedir. Fâik Âli, toprağı aşkının mabedi olarak gördüğünü, ezelden beri ona bağlı olduğunu ve şafağın vatan kokusunu ruhuna taşıdığını anlatmaya çalışmaktadır:

“O benim ma’bed-i aşkım, vatan-ı hissimdi

Pây-i nermînine yüz sürmüş olan topraklar.

...

Pây-i gülgününü öpmekte olan toprağa ben

Bağlıyım, âşık u müştâkım ezelden kalben.

...

Sanki bir kûşe-i mînâdır o me’vâ-yı şafak

Neşreder rûhuma bir bûy-ı dilâviz-i vatan”

²³² “Ordu”, Elhân-ı Vatan, İstanbul, 1331, s. 64

²³³ “Ordu Edirne Yollarında”, Elhân-ı Vatan, İstanbul, 1331, s. 69

²³⁴ Kenan Akyüz, “Fâik Âli Ozansoy”, Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, İstanbul, 1986, s. 424-425

²³⁵ “Yine Sen Her Zamanda, Her Yerde”, Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 3, nr. 56, 23 Şubat 1918, s. 483-484

Yavuz zırlı gemisi Heybeliada'da geçit resmi yapınca Fâik Âli, "Yavuz Karşısında"²³⁶ şiirini söylemiştir. Burada padişah Yavuz Sultan Selim'in korkusuzluğunu anlatan şâir, gemiye seslenerek ona, bu adı almakla onur duyması gerektiğini ifade etmektedir:

"Kader, celâdeti raksân-ı vecd eden bu adı,
Ne mutlusun ki nasîb etti ey sefine sana."

Fâik Âli, İstanbul işgal altındayken ve ağabeyi Süleyman Nazif de Malta'da sürgündeyken "Kardeşimle Hasbihâl"²³⁷ şiirini yazmıştır. Şâir, şiir boyunca vatanın içinde bulunduğu zor durumu anlatmaya çalışmıştır:

"Dâr ü diyârımız, vatan-ı târumârımız,
Gel gör ne hâle geldi diyâr-ı bahârımız"

Bu şiirin bir diğer özelliği de, şâirin işgal altındaki İstanbul'u şuh, güzel, aynı zamanda da zavallı bir kıza benzetmesidir.

"İstanbul, Akdeniz'le semânın bu en güzel
En şûh u bî-bedel kıızı, dünyâ melîkesi,
Dünyânın en zavallısı, mazlûmu, bîkesi!"

Ayrıca sebebini açıklamadığı halde İsmail Habib'e göre bu şiir, Fâik Âli'nin âfâki şiirleri içinde en iyi olan şiiridir.²³⁸

Fâik Âli, "Bu da Türkün Türküsü"²³⁹ adını verdiği şiirini 1936 tarihinde yazmıştır. Bu şiir, hem dilinin çok sade olması, hem de şâirin ileri tarihlerde vatan temasını işlediği tek şiir olması dolayısıyla dikkate değerdir.

²³⁶ İsmail Habib (Sevük), "Fâik Âli", Edebî Yeniliğimiz II, İstanbul, 1932, s. 189-193

²³⁷ a.g.e.

²³⁸ a.g.e.

²³⁹ Fâik Âli Ozansoy, "Bu da Türkün Türküsü", Marmara, Y.1, nr. 2, 15 Mayıs 1936, s. 36

Üç dörtlükten oluşan şiirde, dördüncü mısralar “Cennettir Anadolu” ifadesiyle aynen tekrarlanmaktadır. Şâir, şiir boyunca Anadolu’nun her şeyiyle bir güzellik âbidesi olduğunu anlatmaktadır.

“Ey Türk, ey güneş oğlu,
Yurdun güzellik dolu,
Toprağı gül kokulu,
Cennettir Anadolu.”

Genel itibariyle Elhân-ı Vatan’daki şiirler Fâik Âli’nin memleket meselelerine bakışını sergiler. Celâl Sahir’e göre Elhân-ı Vatan, “memleketin elem ve felâketlerine ağlayan, aynı zamanda ögünülecek durumları da dile getiren şiirlerden derlenmiş bir mecmuadır. Ancak ne yazık ki herkesin ağladığı ve güldüğü sevgili dil ile yazılmadıkları için bu şiirlerin hitap ettiği kulaklar milletin küçük bir kısmını teşkil ediyor.”²⁴⁰

Abdullah Cevdet de Elhân-ı Vatan’daki Fâik Âli’yi şâir Alfiery’ye benzetir.²⁴¹ “Alfiery, vatanın içinde bulunduğu durum karşısında kaleme kılıç gibi sarılıyor ve “Ah ey hürriyet! Bu kitabı sana, ancak sana ithaf ediyorum. Kitabımı sen himâye et!...” diyordu. Ancak Fâik Âli’de bu kadar şiddet ve hiddet göremiyoruz. O, nazenin terâneler okumaktadır.”

Netice olarak Elhân-ı Vatan, Fâik Âli’nin yurt meselelerine bakış açısını sergilediği ve milleti duyarlı hale getirme gayretiyle kaleme aldığı başarılı eserlerinden biridir.

²⁴⁰ Celâl Sahir, “Edebî Yıl”, Türk Yurdu, C. 6, nr. 1, 1330, s. 2034-2041

²⁴¹ Abdullah Cevdet, “İki Kitap”, İctihad, nr. 73, 25 Temmuz 1329, s. 1613-1616

2) Aşk ve Tabiat Şiirleri

Fâik Âli, 1908 sonrasında aşk ve tabiat temalı şiirler yazmaya devam etmiştir. Bunlar toplam kırk bir tanedir. Tabiat yedi şiirde, aşk otuz üç şiirde, aşk ve tabiat da birlikte bir şiirde tema olarak işlenmiştir.

Fâik Âli, bu dönemde sonenin yanında eski nazım şekillerinden gazel ve şarkı şeklini de şiirlerinde kullanmıştır. Ayrıca tabiat şiirlerinde mekân olarak ilk dönem şiirlerinde sıkça rastlanılan Diyarbakır ve çevresinin yerini İstanbul ve çevresi almıştır.

Bu şiirlerde, şâirin ilk dönemine göre değişmeyen tek unsur dildir. Dilde muhafazakar olan şâir, sadeleşme yolunda bir gayret sarf etmemiştir. Ancak zaman zaman istisna da olsa dilde sadeliğe yaklaştığı da görülür.

Fâik Âli'nin bu dönemdeki aşk ve tabiat konulu şiirleri kitaplarına girmemiştir. Şâir, şayet vefat etmeseydi “Şehirler Şehriyârı” adı altında bunları da kitaplaştırmayı düşünüyordu.

Aşk şiirlerinden ilki, altı beyitten oluşan mesnevî tarzı kafiyelenmiş “Tegazzül”²⁴² adlı manzumedir. Şiirde şâir, hislerindeki değişiklikleri farklı benzetmelerle dile getirmektedir:

“Kalb-i şitâma gözlerin etmekle in’itâf

Yer yer menekşe açtı türâb-ı tahassüsümde.”

Burada duygularını toprağa benzeten şâir, sevgilinin gözlerinin kalbine meyletmesini, bu toprakta menekşelerin açmasına sebep olarak göstermiştir.

Fâik Âli, Dîvan edebiyatında kullanılan şâirin adının ya da mahlasının son beyitte geçmesi geleneğine de uymaktadır:

“Râz-ı âşinâ-yı rûhum olanlar da bilmez ah

²⁴² “Tegazzül”, Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 2, nr. 41, 10 Teşrin-i Sâni 1917, s. 246

Fâik, nasıl, ne rütbe harâb-ı tahassüsüm”

“Bu da Bir Kasîde”²⁴³ şiirinde de son beyitte şâirin adı geçmektedir:

“Fâik, kulun ve şâirin olmakla serfirâz,
Sultân-ı kalb ü rûhunla olsun kasîde sâz.”

Fâik Âli, “Kalbim”²⁴⁴ şiirinde kalbi, sırlar dünyasındaki gizli bir malikaneye benzetir. Hayal mekânını süsleyen sarayların her bölmesinde güzelliğe ait bir aşk tahtı vardır:

“Kalbim, evet, cihân-ı serâirde muhtefî
Bir mâlikânedir ki zemîn-i hayâlini
Tezyîn eden serayların âsûde, nerm ü hâr
Her hücrelerinde bir güzellik taht-ı aşkı var.”

Bir önceki şiirde kalp bir toprakken burada bir saray olmuştur.

Şâir, Dîvan edebiyatı nazmına benzer eserler vücuda getirdiği gibi yeni edebiyatın nazım şekillerini de sıkça kullanmaya devam etmiştir. Sone nazım şekliyle yazılan “Güft u Gûlar”²⁴⁵ manzumesi bunlardan biridir. “Dediler” redifiyle yazılan bu şiirde, sevgilinin gözleri ve saçları için yapılan dedikodular anlatılır ve şiirin sonunda da sevgilinin dünyada bir benzeri olmadığı, gönülleri kendine çeken bir güzel olduğu ifade edilir:

“Saçların bir küme hâlinde iken
Ona şâh-ı efser-i dünyâ dediler
...
Hilkatin şi’ri olan gözlerine
Edibâ mahşer-i mânâ dediler...

²⁴³ “Bu da Bir Kasîde”, Güneş, nr. 4, 15 Şubat 1927, s. 12

²⁴⁴ “Kalbim”, Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 3, nr. 74, 29 Haziran 1918, s. 819-820

...

Sana vel-hâsıl ey en şuh güzel

Misli yok dilber-i hüsnâ dediler.”

Fâik Âli, bazen de aşkı felsefî bir düşünce tarzıyla açıklamaya çalışır. “Gözlerinden Mülhem”²⁴⁶ adlı şiirde tabiata yönelmesine sebep olarak sevgilinin gözlerinin kendisine ilham olduğunu belirtir ve ruhun ancak güzellikleri idrak ederek ebedî hayata kavuşacağını düşünür:

“Karşımda bir âsûde ve pâkize tabiat,

Hep meşgalem ondan sana, senden ona koşmak...

Gökten değil, ama bu hakikat, bu kanaat

Çeşminden edilmiş bana ilhâm ü hediye:

Şâyeste olur, mazhar olur rûhumuz ancak

İdrâk-i mehâsinle hayât-ı ebedîye.”

Yine aynı doğrultudaki bir başka şiir de “İntibah”²⁴⁷’tır. Fâik Âli, hayatı boyunca şu kanaatleri edindiğini ifade eder: İnsan hayatta şevk ve huzur arıyorsa bunu dünyevî ihtişamda ya da zenginlikte değil, içinde güzel bir kadının bulunduğu bir evde bulabilir. İnsan için sultanlık tahtı da bundan başka bir şey değildir:

“Evet, bugün bu kanaatteyim ki şevk ü huzûr

Değil hayâtın o dârât u ihtişamında,

İçinde penbe güzel bir kadın yatan bir oda

Serîr-i şan da budur, taht-ı saltanat da budur.”

²⁴⁵ “Güft u Gülar”, Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 4, nr. 89, 12 Teşrin-i Evvel 1918, s. 1057

²⁴⁶ “Gözlerinden Mülhem”, Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 4, nr. 86, 21 Eylül 1918, s. 1009-1010

²⁴⁷ “İntibah”, Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 3, nr. 57, 2 Mart 1918, s. 501

Şâir, şiirlerinde zaman zaman sevgili ile şiiri de bütünleştirmektedir. Sevgilinin sesi şiirin vatanından şâirin ruhuna süzüldüğü gibi, sevgili şâir olup tebessümün gizli, sihirli şiirini de bulup okuyabilmektedir:

“Rûha şiirin vatanından geliyor sanki sesin.”²⁴⁸

veya:

“Billâhi sizde şi’r-i nihân-ı tebessümün
Sihir-i beyâmı var, esâlib-i hande var.”²⁴⁹

“Perişan Nağmeler”²⁵⁰de de sevgilinin gözlerinin şiirle, sihirle dolu olduğunu ifade eder ve onu bizzat sihirin şiiri olarak nitelendirir:

“Ey gözleri hep şi’r ile hep sihir ile meşhûn

...

Sen reng-i şafak, râz-ı kamer, şi’r-i sihirsin.”

Fâik Âli, Diyarbakır’da bulunduğu dönemde Dicle nehrinin kenarında hülyalara dalmışken nehrin kenarından deve üstünde iki güzel kız geçer. İşte bu manzara karşısında şâir, yine sevda duygularıyla dolup taşar. “Dicle Kenârında”²⁵¹ şiirinde bu duygularını dile getirir. Güzellerden birini şâir haliyle, diğerini de sesinin âhengi ve şiirselliğiyle algılar:

“İki âhu bakışlı kız, şâdan,

Deve üstünde geçtiler yoldan;

...

Yürüdüm izlerinde bir müddet.

Birinin şiirî ve mûsikiydi sesi,

²⁴⁸ “İki Mısrâ-i Berceste”, Türk Kadını, nr. 4, İstanbul, 4 Temmuz 1334, s. 57

²⁴⁹ “O Ma’bûde-yi Handeye”, Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 3, nr. 71, 8 Haziran 1918, s. 760

²⁵⁰ “Perişan Nağmeler”, Sûs, nr. 10, İstanbul, 18 Ağustos 1339, s. 7

²⁵¹ “Dicle Kenârında”, Kadın Yolu, nr. 2, İstanbul, 23 Temmuz 1341, s. 28

Şâir idi hâli diğerinin.”

Şâir, bazen psikolojisine göre değışken duygular içine de girmektedir. “Gerçek Ne Güzelmişsin”²⁵² şiirinde cazibeli çehre diye nitelendirdiğı sevgiliyi “bana gülme” diyerek ikaz ederken “Hep Gül”²⁵³ şiirinde de sevgilinin daima gülen çehresiyle kendisine gülmesini, asla mahzun olmamasını ister:

“Ey çehre-i câzib, beni terk et, bana gülme,

Yok tákâtim artık yeni bir aşk-ı azîme...”

“Güldün... Ne için olursa olsun...

Geçtikçe ben elverir ki hep gül;

Maksatla veyâ bilâ-sebeb gül;

Yalnız yetişir ki durma mahzun.”

Fâik Âli'nin 1908 sonrası şiirlerinde dört tane şarkı tespit ettik. Bunlardan ilki “...olmasın” rediflidir. Şâir, sevgiliyle vuslatı yaşamak istemektedir. Ancak sevgilinin bu birlikteliğı bozmasından, pişmanlık duymasından da korkmaktadır.²⁵⁴

“Benden ey mâşukam, enzârın girîzan olmasın,

...

Va'd-ı vuslattan eman gönlün peşîman olmasın;”

Bir diğerk şarkıda ise sevgiliyi aya benzeten şâir, yine “...olmasın” redifini kullanmıştır. Sevgilinin simasının yorgun görünmesini istememektedir.²⁵⁵

“Doğmadan gün, benzin ey mah öyle bîtab olmasın.”

²⁵² “Gerçek Ne Güzelmişsin”, Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 3, nr. 53, 2 Şubat 1918, s. 434-435

²⁵³ “Hep Gül”, Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 3, nr. 67, 11 Mayıs 1918, s. 668

²⁵⁴ “Şarkı”, Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 4, nr. 80, 1 Ağustos 1918, s. 915-916

²⁵⁵ Fâik Âli Ozansoy, “Şarkı”, Marmara, Y.2, nr. 8-9, Kasım-Aralık 1937, s. 56

Sevgiliyi hayat kaynağı olarak gören şâir, bir diğer şarkıda da onu tapılacak ilâh olarak nitelendirir ve Leylâ ile Mecnun hikâyesine telmihte bulunarak kendisini Mecnun'un yerine koyar.²⁵⁶

“Âşık, duâda sanma ki mevlâya yalvarır,
Mecnûn-ı sermedîdir o, Leylâ'ya yalvarır.”

Fâik Âli'nin neşredilmemiş şiirlerinden olan bir diğer şarkıda da gönül halleri bir içki meclisine benzetilir.²⁵⁷

“Şimdi peymâne gelir, neş'e gelir, hande gelir;
Bir perî zümresi hânende ve sâzende gelir.
Her gönül aşk ile cûş eyleyerek vecde gelir;
Sîneler, bûse-i mestâneye âmâde gelir.”

Bu şarkı aynı zamanda Dîvan şâirlerinden Nedim'in mısralarını da çağrıştırmaktadır. Nedim'in “...gelir” redifli gazeli bu şarkıyla benzerlik göstermektedir.²⁵⁸

“Nâz u işveyle ki âgûşuma cânâne gelir
Sîne-yi kalbi delip tâ harene-i cânê gelir.
O bütün hânemi teşrîfini gûş etti meğer
Şevk-i şûrideyi gördüm gelir ammâ ne gelir.”

Halit Fahri Ozansoy, Nedim dergisini çıkardığında Fâik Âli'den şiir ister. Fâik Âli de Beyoğlu mutasarrıfı iken “O Bir Şi'r-i Kudrettir”²⁵⁹ manzumesini yazar ve bu dergiye yollar. Bu şiirde şâir, sevgiliyi yani kadını kudretin şiiri olarak nitelendirir.

²⁵⁶ Fâik Âli Ozansoy, “Şarkı”, Marmara, Y.2, nr. 8-9, Kasım-Aralık 1937, s. 56

²⁵⁷ B.K., “Fâik Âli Hatıralarını ve Edebiyatımız Hakkında Düşüncelerini Anlatıyor – Şarkı”, Vakit-Yeni Gazete, 2 Ekim 1948, s. 3

²⁵⁸ Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu, “Nedim'in Dîvan Şiirine Getirdiği Yenilik”, Ankara, 1992, s. 72

²⁵⁹ “O Bir Şi'r-i Kudrettir”, Nedim, nr. 1, 16 Kânun-i Evvel 1919, s. 8

Kendisi için “aşkın çılgın bülbülü olmuş” diyenlere de sevgiliyi hilkatın harikası olarak anlatmaya çalışır:

“Bazen de latîfeyle:- Bugünlerde seni böyle
Bir bülbül-i şeydâ-yı garam etmiş olan kim?
Târife nasıl kâdir olur hâme-i âciz
Bir hârîka-i hilkati birkaç kelimeyle
...
Mecmua-i hilkate o bir şi'r-i kudrettir.”

Fâik Âli, bazen sevgiliye olan aşkını ibadet olarak nitelendirir. Bazen aşkının masum ve muhterem kalması için Allah’a dua eder, bazen de aşkı ve kadını bizzat ilâhe olarak kabul eder:

“Bana aşkın bu hâk-i mihnette
Kaderin lütfudur, inâyetidir;
Bu, muhabbet değil alelâde,
Fikr ü vicdânımın ibâdetidir.”²⁶⁰

veya:

“Hayâl ü rûhumu terk etmesin, yeter ki bu his
Mine’l-ezel müteâlî, ile’l-ebed mûnis,
Bu aşk ve hâtıra mâsum ve muhterem kalsın.”²⁶¹

veya:

“Yüz kavm-i pür-tehevvüre diz çöktürür sesin
Sultan değil, melîke değil, bir ilâhesin...”²⁶²

²⁶⁰ “Seni Görmek”, Sûs, nr. 6, İstanbul, 21 Temmuz 1339, s. 6

²⁶¹ “Tayf-ı Girizan’dan”, Sûs, nr. 19, 20 Teşrîn-i Evvel 1339, s. 6

²⁶² “Biraz Tarih”, Sûs, nr. 15, 23 Eylül 1339, s. 5

“İlk İtiraf”²⁶³ şiirinde de şâir, sevgilisine aşkını ilan etmektedir. Onun yanaklarına, gözlerine, sözlerine hayranlığını anlatır ve onu ruhunun hakimi, şiirlerinin ilhamı ve ilâhî bir kadın olarak nitelendirir:

“Gülşen-i hilkat-i hüsn olmuş olan
O yanaklarla, o bir savtından
Şi’r-i âti duyulan sözlerine,
Ah o engin, o derin gözlerine,
Öyle hayran perestîşkârım.
Sen benim mülheme-i eş’ârım.
Sen benim hâkime-i rûhumsun;
Ey ilâhî kadın, ey hüsn-i füsun!”

Aşkı idealize ederek yaşayan şâir, sevgilinin giydiği bir kıyafeti dahi dünyada eşi, benzeri görülmeyen letafat sahnesi olarak tanıtmaktadır. Onunla gezdiği zaman kendini göklerde hisseder ve toprakla sevgilinin vücudu arasında yakınlık kurmak istemez.²⁶⁴

“Cihanda kimse vermemiş ve vermek ihtimâli yok
Basit bir kıyâfete o a’zamî letâfeti
...
Sizinle gezdiğim zaman gönül sanır semâdayım
Vücûdunuzla çünkü yok bu hâkin işte nisbeti.”

Fâik Âli için sevgilinin en çok gözleri etki alanı oluşturmaktadır. Bu gözlere dair çokça şiirler söyleyen şâir, “Gözlerinin Rengi”²⁶⁵ şiirinde de sevgiliye deniz gözlü, ufuk gözlü, sema gözlü diyerek tabiatla bu gözleri bütünleştirmiştir. Bu gözler şâiri

²⁶³ “İlk İtiraf”, Güneş, nr. 5, 1 Mart 1927, s. 8

²⁶⁴ “Hep O Sevdâ, O İştîyak, O Emel”, Güneş, nr. 6, 15 Mart 1927, s. 11

bağlamıştır, ancak şâir on senedir hayranlıkla âşık olduğu bu gözlerin hala daha asıl rengini keşfedememiştir:

“Ey deniz gözlü, ufuk gözlü, semâ gözlü melek
İşte tam on senedir hep sana âşık, hayran
Yaşadım başka güzel, başka emel bilmeyerek
Gözlerin hüzn ile karşımda dururken her an
Eylemişken sana ben vakf-ı hayâl on senedir
Bilmedim gözlerinin rengi, asıl rengi nedir?”

Şâir, aşkı her zaman mutluluk kanadında yaşamamaktadır. Ayrılıklar da şâiri çokça üzmektedir. Bu şekilde ızdırap yüklü şiirlerde kullanılan kelimeler de şiirin muhtevasıyla bağlantılı olmaktadır:

“Senin ben *derd-i hicrânımla* her ân
Perîşânım, perîşânım, perîşân.
...
Cüdâ düşmekle senden bilsen ey dost
Ne *giryânım*, ne *giryânım*, ne *giryân.*
...
Acırsın bilsen ey rûh-ı revânım,
Ne *vîrânım*, ne *vîrânım*, ne *vîrân.*”²⁶⁵

veya:

“Ayrı düştük... Bende artık *zevk-i dünyâ kalmadı*
Kapkaranlıktır hayâlim, *şevk-i hülyâ kalmadı*;
...

²⁶⁵ Fâik Âli Ozansoy, “Gözlerinin Rengi”, Marmara, Y.2, nr. 10, Ocak-Şubat 1938, s. 102

Bî-vefâ dünyâda sensiz kaldığım günden beri

Bir çölün seyyâhıyım, *şaşkın, perişan, serserî.*²⁶⁷

veya:

“Çünkü en yakın yakınlık da

Bir uzaklık değil midir, heyhat!

Yere batsın bütün mesâfe, cihat.”²⁶⁸

Fâik Âli'nin neşredilmemiş şiirleri arasında üç tane gazel tespit ettik. Bunlardan beş beyitten oluşan ilk gazelde şâir, kendi şiir dilinden bahsedip bu dünyanın şiirinin tahtına melek yüzlü yarini oturtur.²⁶⁹

“Eskimez, eski bir lisânım var,

...

Yeni neslin yabancı olduğu bir

Başka, îcaz-eser beyânım var.

Bu cihânın serîr-i şiirinde

Bir melek yüzlü yâr-ı cânım var.”

İkinci gazel yedi beyitten oluşup “...etmişim” rediflidir. Sevgili uğrunda canını vermeye hazır olduğunu söyleyen şâir, son beyitte yine adını kullanır ve Dîvan edebiyatı şâiri Fuzûlî'den etkilendiğini dile getirir.²⁷⁰

“Yâr-ı can uğrunda kurban olmak âsandır, heman

Elverir cânan desin, ben böyle fermân etmişim.

...

²⁶⁶ Kenan Akyüz, “Fâik Âli Ozansoy- Nûr-ı Aynım Gel de Bir Bak Ben Neyim?”, Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, İstanbul, 1986, s. 431

²⁶⁷ Kenan Akyüz, “Fâik Âli Ozansoy- Çöl”, Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, İstanbul, 1986, s. 430-431

²⁶⁸ İzzet Melih Devrim, “Fâik Âli Ozansoy-(başlıksız)”, Zafer, 3 aralık 1950, s. 5

²⁶⁹ “Fâik Âli Ozansoy’u Saygıyla Anıyoruz- Gazel”, Hisar, Y.14, nr. 82, Ekim 1970,s. 18

Feyz alıp rāh-ı Fuzûlî'den bugün Fâik yine
Katre-i şî'rinde bak, izhâr-ı ummân etmişim.”

Beş beyitten oluşan sonuncu gazelde de Fâik Âli, sevgiliye âşık olmasını kadınlığın bir hilesi olarak değerlendirir ve onun dudakları, yüzü, vücudu için güzel sözler söyler. Sevgilinin saçları toplu iken taca benzer, çözüken de büyüğü bir şelaleye:²⁷¹

“Apansızın beni âşık ve bahtiyar etmek
Güzel kadınlığının bir sevimli hîlesidir.

...

Başında toplu iken saçların ziyadan tac,
Çözüken altın akan bir fûsun şelâlesidir.”

Fâik Âli, aşk üzerine değişik düşünceler ortaya koymaktadır. Ona göre, aşk doğuştan gelir ve aşkın zamanı yoktur. Aşk, insanın ruhuna şekil veren unsurdur ve aşkın kişiye verdiği ilham asla tükenmez:

“Âşık doğan gönüller için yok zemâni aşk
Onlar yaşar heremde de her dem civânı aşk”²⁷²

veya:

“İşte sîmâ-yı rûhumun ezeli
Ve müebbed hutût-ı eşkâli”²⁷³

veya:

“Bir hakikat mi, yoksa rüyâ mı?
Cennet ettin bir anda dünyâmı...”

²⁷⁰ “Fâik Âli Ozansoy’u Saygıyla Anıyoruz-Gazel”, Hisar, Y.14, nr. 82, Ekim 1970, s. 19

²⁷¹ “Fâik Âli’nin Neşredilmemiş Şiirleri- Gazel”, Hisar, C. 1, nr. 7, 1 Kasım 1950, s. 10

²⁷² İbnülemin Mahmud Kemal İnal, “Fâik Âli Bey- Her Lahza Bir Terâne veya Bir Figân-ı Aşk”, Son Asır Türk Şiirleri, İstanbul, 1969, s. 361

Ömrümün bitti gitti âlâmı;
Bitmez asla bu aşkın ilhâmı.”²⁷⁴

Aşk şiirlerinden sonuncusu olan “Ne Güzel Şey”²⁷⁵ adlı manzume yedi beyitten oluşur. Talat Sait Halman’a göre, Fâik Âli’nin ölümünden az önce yazdığı bu şiir, dilinin eskiliğine rağmen en cana yakın, en olumlu ve kıvrak şiirlerden biridir.²⁷⁶

“Fâni ve adâvetlere mahşer bu cihanda
Bir bitmeyecek aşk u muhabbet ne güzel şey
Dünyada senin âşıkın olmak ne saadet
Allah ile -hâşâ- bu rekâbet ne güzel şey.”

Fâik Âli’nin bizzat aşkı işlediği şiirlerinden sonra “Edebî Bir Gece”²⁷⁷ manzumesi şâirin sıkça kullandığı gece vakti ile idealize edilmiş bir aşkı yan yana anlatmaktadır. Şâir, gece ile sevgilisini bütünleştirir ve gece ilerledikçe sevgilinin hayali de ruh kazanarak gerçek olmaya başlar:

“Yine bir leylî ilâhî... Yine bir muhayyel garam
...
Sevdiğim geçse de rü’yâ gibi -heyhât, eyvâh-
Yâd-ı âzâd-ı fenâdır, ebedîdir bu gece
En küçük hâtran aslâ unutulmaz billah
Yine bir hârika, bir mu’cizesin sen bu gece
Büsbütün ruh oluyorsun güzelim gittikçe.”

²⁷³ Saadeddin Nüzhet Ergun, “Fâik Âli- Sîmâ-yı Rûhum”, Türk Şâirleri, C. 3, s. 1392

²⁷⁴ “Fâik Âli Ozansoy’u Saygıyla Anıyoruz- Bitmiş veya Bitmemiş Bir Senfoni”, Hisar, Y.14, nr. 82, Ekim 1970, s. 18

²⁷⁵ Kenan Akyüz, “Fâik Âli Ozansoy- Ne Güzel Şey”, Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, İstanbul, 1986, s. 431

²⁷⁶ Talat Sait Halman, “Fâik Âli’den Kalan”, Hisar, nr. 144, Aralık 1975, s. 12-13

²⁷⁷ “Edebî Bir Gece”, Sûs, nr. 9, İstanbul, 11 Ağustos 1339, s. 6

Şâirin 1908 sonrası şiirlerinde tabiatı tema olarak işlediği yedi şiiri vardır. Bunlardan “Bülbül”²⁷⁸ adlı şiirde vakit yine akşam vaktidir. Şâir, akşam vaktiyle birlikte her şeyin uykuya dalmaya başladığını ve sadece bülbülün feryat dolu nağmelerinin tabiattaki bu sessizliği bozduğunu anlatmaktadır:

“Akşam... Âsude bir akşam... Lekesiz cevvi-kebud.

...

Nağme-i aşkı pür-eşvâkı olan feryâdın

Aksi teccim ediyor velvele-i hicrânı”

Dîvan edebiyatındaki gül ile bülbül mazmununu yeni edebiyata taşıyan şâir, bülbüle gülden ayrılış sebebini sorar. Böylece soru yoluyla bülbülü eleştirir, fakat aynı zamanda da ona acır:

“O senin mâbed-i aşkın, vatan-ı hissin iken

Niçin ayrıldın onun bû-yı samîmisinden?”

Yine vakit olarak geceyi kullanan şâir, “Biraz Mûsiki”²⁷⁹ adlı şiirde de tabiattaki musikiyi anlatır. Gece vakti esen rüzgarın ruhlara hayalin kokusunu yaydığını, kulağa gelen her sesin vuslat şarkısını söylediğini ifade etmektedir:

“İşte estikçe bak nesîm-i leyâl,

Serpiyor rûha bir şemîm-i hayâl;

Her sadâ şimdi bir sürûd-ı visâl

Çırpınır kalb-i kâinat anda.”

Abdülhak Şinâsi’ye ithaf edilen “Bir Ağaç”²⁸⁰ manzumesinde şâir, baharla birlikte çiçek açmış bir erguvan ağacını seyre daldığında zihninde çeşitli çağrışımların

²⁷⁸ Murat Uraz, “Fâik Âli Ozansoy –Bülbül”, Edebiyat Antolojisi I, İstanbul, 1938, s. 140-143

²⁷⁹ “Biraz Mûsiki”, Sûs, nr. 4, İstanbul, 7 Temmuz 1339, s. 5

²⁸⁰ Fâik Âli Ozansoy, “Bir Ağaç”, Marmara, Y.1, nr. 5, Aralık 1936, s. 141

meydana geldiğini, bu halden çok memnuluk duyduğunu ve şayet kendisinin olsaydı o ağacı bir şehre bile değişmeyeceğini anlatmaktadır:

“Çiçek açmış bir ergavan ağacı,
...
Hilkatin penbe bir bedîasıdır.
...
Orda siz bilseniz neler sezdim?!
Benim olsaydı gördüğüm şehkâr
Onu bir şehre ben değişmezdim.”

Fâik Âli, tabiatta hayallerini canlandıran, onda değişik çağrışımlar uyandıran her ögeyi şiirine konu olarak almıştır. Bu bazen bir ağaç olabildiği gibi bazen de bir kotra olabilmektedir. Denizde güneşin doğuşundaki görüntü, her şeyin pembe renkli algılanışı, dalgaların köpüğündeki şampanya rengi cümbüş sadece şâire kotrada görüldüğü için şâir “Kotramda”²⁸¹ şiirini kaleme almıştır ve bu şiiri Midhat Ömer Karakoyun’a ithaf etmiştir:

“Karşımda gurûbun yine îcaz ile zinde,
Bakmakla doyulmaz ne tecellîleri vardır?
Mestim yine... Her dalganın altın köpüğünde
Şampanyaların neş’e veren cevheri vardır.
Hep penbe... deniz, dağlar, ufuklar neye baksan...”

Şâir ilk dönem şiirlerinde Diyarbakır ve çevresini şiirlerine taşımıştı. 1908 sonrasında da yaşamının büyük çoğunluğunu geçirdiği İstanbul’u ve Marmara denizini şiirlerine konu olarak almıştır.

²⁸¹ Fâik Âli Ozansoy, “Kotramda”, Marmara, Y.1, nr. 6, Ocak 1937, s. 169

İstanbul'u Çamlıcasıyla, Kanlıcasıyla, Marmarasıyla bir rüya şehri olarak anlattığı gibi güneşin doğuşuyla birlikte İstanbul'un aldığı görüntüyü de bir hayal âlemi olarak ifade etmeye çalışmıştır:

“ Bir misli ancak
Allâhımızın gördüğü bir Çamlıca varmış;
Ressamları hayran,
Şâirleri velhan,

En hissizi pür-vecd eden âfâka bakarmış
Bir Kanlıca varmış ki ağaçlıklı koyundan

...

Bin kalbi çekermiş, düşürürmüş halecâna...

...

Gökler gibi mînayı ezelden müteşekkil
Bir Marmara varmış,²⁸²

veya:

“Mâi bir cû, câ-be-câ rûşen,
Mâh-ı mahmûre bir mesîre-i nâz.
Sû-be-sû mültemî bir ufk-ı semen,
Bir hayâlî muhît-i hülyâ-sâz...”²⁸³

Fâik Âli, Ankara'dayken “Marmara'ya”²⁸⁴ şiirini yazar. Onu ne kadar özlediğini, onsuz geçen yıllarını inziva hayatına benzettiğini ifade etmektedir. Zaman

²⁸² Fâik Âli Ozansoy, “Sanki Bir Rüya”, Marmara, Y.1, nr. 1, 15 Nisan 1936, s. 3-4

²⁸³ Şemsettin Kutlu, “Fâik Âli Ozansoy –Fecirden Evvel İstanbul”, Servet-i Fünun Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi, İstanbul, 1972, s. 309-310

²⁸⁴ Fâik Âli Ozansoy, “Marmara'ya”, Marmara, Y.1, nr. 3, Haziran 1936, s. 68-69

zaman İstanbul için yaptığı kadın benzetmesini şâir, bu şiirde Marmara denizi için yapmıştır:

“Ah ey deniz, güzel deniz, ey nazlı Marmara,
Bilsen ne hasretim var o mahmur ufuklara,
Bilsen ne özledim seni?! Hicrinde kaç sene
Bir münzevî hayâtı geçirmekteyim yine.
...
Sevdâlı bir kadın gibisin, hisle dopdolu.”²⁸⁵

Netice olarak şâir aşk ve tabiat şiirlerinde, ilk dönem şiirlerinden farklı olarak fazla bir değişiklik göstermemiştir. Konuyu işleyişi, dili farklı olmamakla birlikte gazel ve şarkılar da yazarak divan edebiyatına da yönelmiştir. Bu durum, edebiyatta yenilik anlayışı yaygınlaştıkça şâirin eskiyi muhafaza etme arzusunun daha da kuvvetlendiğini bize göstermektedir.

3) Şahıslar İçin Yazılmış Şiirler

Fâik Âli, Nedim ve Abdülhak Hâmid için kitap niteliğinde birer şiir yazmıştır. Bunlardan Hâmid adına yazdığı kitap, uzun bir manzumeden oluşan, on beş sayfalık bir eserdir. Nedim adına yazdığı eser ise, manzum bir tiyatrodur.

Kitap tarzındaki eserlerden başka Fâik Âli'nin, oğlu Munis Fâik için yazdığı üç şiiri, Celâl Nûri Bey'e, Atatürk'e, Yahya Kemâl'e ve Fuzûlî'ye dair yazdığı birer şiiri bulunmaktadır.

²⁸⁵ Torunu Ayşe Erkmenoğlu vasıtasıyla bu şiirin şâirin kendi el yazısıyla yazılmış olan orijinal nüshasına ulaştık. Dergideki şiirle yaptığımız karşılaştırmada bazı mısralarda kelime değişikliği yapıldığını tespit ettik. Bu da şâirin Servet-i Fünun'la Fâni Teselliler ve Temâsil'de yaptığı değiştirme işlemine hayatının son demlerinde de devam ettiğini bize göstermektedir.

a) Şâir-i Âzam'a Mektup

Meclis-i Âyan'ın fesh edilmesi üzerine açıkta kalan Abdülhak Hâmid, Viyana'da sefalet içinde günler geçirmektedir. İşte bu dönemde, 1922 tarihinde "Süleyman Nazif'in Şâir-i Âzâmı"²⁸⁶ adlı bir şiir yazar.

Fâik Âli de yokluk ve sefalet içinde kalan Hâmid'i savunan ve ona olan eski hayranlığını yeniden ifade eden "Şâir-i Âzam'a Mektup"²⁸⁷ manzumesini yazar. Fâik Âli, bu eseri 1922 tarihinde yazar ve 1923 tarihinde de neşreder.

Eser on beş sayfadan oluşmaktadır. Kitabın giriş bölümünde Hâmid'in "Süleyman Nazif'in Şâir-i Âzâmı" adlı şiiri vardır. Hâmid, bu şiirde Viyana'daki sefaletini anlatmaktadır:

"Cepler delik az çok...

Lâkin ne zarar var ki delikten düşecek yok.

...

Lastikleri bir başkasınıdır ki yürürken,

Durmaz ayağından kaçır ekser."²⁸⁸

Bu şiirde Hâmid, kendisini anlatmasına rağmen sanki başka birinden bahsediyormuş gibi ifadeler kullanmaktadır. Şiirin sonunda bu sefil kişinin Hâmid olduğunu Süleyman Nazif'in ifadesinden öğrenmekteyiz. İnsanlar kahkahayla, alaylı bakışlarla bu kişinin kim olduğunu birbirlerine sorarlarken Süleyman Nazif cevap verir ve "Şâir-i Âzam" der.

²⁸⁶ "Süleyman Nazif'in Şâir-i Âzâmı-Âbdülhak Hâmid", Şâir-i Âzam'a Mektup, İstanbul, 1339 (1923), s. 3-4

²⁸⁷ "Şâir-i Âzam'a Mektup", İstanbul, 1339 (1923), 15 s.

²⁸⁸ a.g.e., s. 3

İşte Fâik Âli, bu şiire karşılık Hâmid'e olan hayranlığını tekrar ifade etmek için “Şâir-i Âzam” başlıklı manzumeyi yazar. Bu manzume kitapta Hâmid'in şiirinden sonra gelmektedir.

Şiir halinde yazılan bu mektuba Fâik Âli, “üstâd-ı celîlim” hitabıyla başlamaktadır. Manzumenin girişinde Fâik Âli, Hâmid'in içinde bulunduğu durum karşısında çok üzüldüğünü ifade etmektedir. Ardından ülkenin başındaki halifeye, millet meclisine ve millete mesaj yüklü sözler söylemektedir:

“Bundan, bu kadardan bile en başta halife,
Pek şanlı reisiyle bütün meclis-i millî
Müstağrik-i âlâm u hicâb olmalı... Elbet
En en büyük evlâdı perîşân-ı zarûret!!
Bir millete îcâb-ı hicâb eyleyecek şey.”²⁸⁹

Bu ifadelerde hem alay, hem nasihat, hem de övgü birlikte bulunmaktadır. “pek şanlı reisiyle” ifadesinde alay, millet meclisi ile halifenin bu durum karşısında kederli ve utanır bir vaziyette olması gerektiğine dair ifadede nasihat, milletin “en en büyük evlâdı” ifadesinde de Hâmid'e övgü vardır.

Fâik Âli, Hâmid'e on iki yaşından beri hayrandır. İlk dönem şiirlerinde Hâmid'in tesiri oldukça yüksektir. Ancak şahsiyetini bulduktan sonra bu tesirden söz etmek mümkün değildir. Öyle ki, bu eser Fâik Âli için bir uyanış gibidir. Şâir, eskiden hayran olduğu ve takdir ettiği bir şâirin bugünkü sefil yaşantısını öğrenince manevî bir borç kabul ettiği bu eseri vücuda getirmiştir.

²⁸⁹ a.g.e., s. 6

Şâir, manzumenin devamında, şayet çalıp çırpan, Türk milletine düşman olan bir devletin hizmetinde bulunan biri olsaydı, Hâmid'in asla böyle bir yokluk içerisine girmeyeceğini beyan etmektedir:

“Kavminle muhâsım ve muhârib
Bir devlete hizmetle maaş, ücret alaydın,
Mestûre ya mekşûfe ne buldunsa çalaydın
Bir lahza düşer miydin o gıyâb-ı kesâde?”²⁹⁰

Bu ifadeler aynı zamanda devleti ve yönetimi de eleştirel niteliktedir.

Manzumenin devamında Fâik Âli, ironik bir dille Hâmid'i suçlar gibi sözler söyleyip esasında onun meziyetlerini dile getirmeye çalışmaktadır:

“Hep kendi cezâ-yı amelindir:
Oldun neye eflâk-i semâviyede tâir?
İçtin neye çeşme-i ilhâm-ı Hüdâ'dan?
Fânilere, hâkîlere envâr-ı bekâdan
Bir lem'a çalıp bahş u hediye,
Bir cürm idi, şâyeste cezâ-yı ebedîye.”²⁹¹

Yapılan güzellikler karşısında ceza hükmünde durumlarla karşılaşan Hâmid'e şâir, sanki iyilikte ve faydalı işlerde bulunanların takdir değil de fenalık gördüklerini anlatmaya çalışmaktadır.

Fâik Âli, devam eden mısralarda da bu durumun tam tersi yaşananları dile getirmektedir. Başlangıçta cezalarını çekmeleri için hapse atılsalar da devletin, milletin başına bela olan şahsiyetlerin, er geç aflu tekrar yerlerine döndüklerini, efendi konumuna yükseldiklerini ve mahkûm iken yine hâkim olduklarını ifade etmektedir:

²⁹⁰ a.g.e., s. 8

²⁹¹ a.g.e., s. 9-10

“Er geç yine bir afv-ı umûmî, yine avdet,
Birgün yine ihrâz-ı nezâret,
Birgün yine devletlü efendi,
Mahkûm-ı mahâkim yine hâkim, yine hâkim.”²⁹²

Manzumenin sonuna gelindiğinde şâir, tekrar Hâmid’e döner. Kılık kıyafetle, makam mevkiyle sultanlığın olmadığını, Hâmid’in hiçbir kuvvetin onun elinden alamayacağı bir saltanatının bulunduğunu ifade eder ve ona yüklediği güzel sıfatlarla manzumeyi bitirir:

“Sen hangi kıyafetle, ne mevkîde bulunsan
Sultansın evet, hem de nasıl sâhib-i şevket;
Yoktur seni bir lahza bugün saltanatından
Hal’ eyleyecek kuvvet ü kudret.
Sensin, evet ey şâir-i dâhi,
Sultân-ı hakîki ve şehinşâh-ı ilâhi.”²⁹³

Şiirin genelinde devlet ve yönetimin eleştirildiğini, Abdülhak Hâmid’in övüldüğünü görmek mümkündür. Bunlardan Hâmid, şiirin başına ve sonuna hâkim bir konu iken devlet ve yönetim konusu da şiirin ortasında ağırlıkta ele alınan bir unsurdur.

Şiirin sonuna Büyükkada 26 Kânun-i Evvel (Aralık) 1922 tarihi konulmuştur.

Bu manzumeye karşılık Abdülhak Hâmid de Fâik Âli’ye bir mektup göndermiştir.²⁹⁴ Mektupta manzumeyi bir arkadaşının aldığını, ama geri getirmediğini anlatan Hâmid, İstanbul’a döndüğünde bir tane daha vermesi için Fâik Ali’ye istekte bulunur ve böyle bir eserden dolayı ona teşekkürlerini ifade eder:

²⁹² a.g.e., s. 13

²⁹³ a.g.e., s. 15

²⁹⁴ “Abdülhak Hâmid’in Fâik Âli’ye Yazılmış bir Mektubu”, Hisar, C. 1, nr. 3, 7 Mayıs 1950, s. 11

“...Bu matbu ve manzum lütufnâmenizi aldığım gün ehibbâdan birisi bir sûretini almak üzere elimden kapmış olduğundan ve ertesi gün îade edeceğini vaad eylediği halde getirmediğinden hiddet ediyorum. İnşallah İstanbul’a avdetimde bana bir nüsha daha ihdâ edersiniz. Şimdilik şükranımı tekrar takdîm ve nâsiye-i irfânınızı teslim ile iktifâ ederim büyük ve sevgili şâirimiz efendim.”

b) Oğlu İçin Yazdığı Şiirler

Fâik Âli, çocukları içinde en çok Munis Fâik’e düşkündür. Bunun sebebi oğlunun da kendisi gibi şiire ve edebiyata olan ilgisidir.

Şâirin hayatı hakkında bilgimiz olmasa ve sadece eserlerini incelemiş olsak biz de şunu diyebilirdik ki Fâik Âli’nin bir tane çocuğu bulunmaktadır. Çünkü şâir, eserlerinde çeşitli vesilelerle ya oğlunun bizzat adını zikretmiş ya şiirin başlığına onun adını vermiş ya da şiirini ona ithaf etmiştir.²⁹⁵

Fâik Âli’nin oğlu Munis Fâik için dört şiir kaleme aldığını tespit ettik. Bunlardan biri, şâirin Elhân-ı Vatan adlı şiir kitabında yayımlanmıştır.²⁹⁶ Bu şiirde Fâik Âli, oğluna seslenir ve kitabın içeriğine uygun olarak onun vatan için hizmet etmesini ve daima vatanı için çalışmasını arzu ettiğini ifade etmektedir.

Bir diğer şiir de Munis Fâik Ozansoy’un “Büyük Mabedin Eşiğinde” adlı şiir kitabında bulunmaktadır.²⁹⁷ Şiirin sonundaki ifadelerle göre şâir bu şiiri 1933 tarihinde Ankara’da kaleme almıştır.

Şiirde Fâik Âli, oğluna seslenerek onun şiirle meşgul olmasından dolayı ne kadar mesut olduğunu anlatmaktadır. Şiir mabedinde birçok cedit de sesini

²⁹⁵ Şâirin torunu Ayşe Erkmenoğlu’nun ifadelerine göre, Fâik Âli’nin Munis’e olan düşkünlüğünü diğer çocuklar da farketmiştir ve kardeşler arasında kıskançlık oluşmuştur. Ayşe Hanım buna dedesinin neden olduğunu ifade etmektedir. Çünkü Fâik Âli, çalışma odasına bile Munis dışındakileri sokmamıştır ve bir dönem bu odaya girmek diğer çocukların en büyük ideali olmuştur.

²⁹⁶ “Oğlum Munis’e”, Elhân-ı Vatan, İstanbul, 1331 (1915), s. 37-39

duyurmuştur. Şâir bununla ağabeyinin, babasının, hatta dedesinin de şiirle meşgul olduğuna dair telmihte bulunmaktadır.²⁹⁸

“Mabed-i şiirin âsitanında
Sen de birgün görünce oğlunu da
O zaman seyredersin, anlarsın
Bu nasıl hazz-ı câvidânîdir.
...
Kaç ve kaç ceddinin bu mâbedde
Muzdarib, müstekî ya âsûde
Yükselip nağme-i münâcâtı
Çınlamış sânihât-ı îmânı,
Lahn-ı âlâmı, lahn-ı şükrânı.”

Şiir, Allah’ın kendilerine vermiş olduğu bu ihsandan dolayı daima dua etmeleri gerektiğini belirten mısralarla sona erer.

Şâirin oğluna yazdığı bir diğer manzume de Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası’nda yayımlanan bir dördlüktür.²⁹⁹ Fâik Âli, bu manzumede oğluna nasihatta bulunur ve edebiyatla meşgul olduğu müddetçe lügat kullanması gerektiğini ifade eder:

“Bir gün çocuğum sen de yazarsan, bunu bil ki
Bir lâzimedir ma’na gibi dikkat;
Şâkird-i müdam-ı lugat evvel... Çünkü müebbed
Tilmiz-i lügattir hep esâtiz-i belâgat.”

²⁹⁷ Munis Fâik Ozansoy, “Oğlum Munis Fâik’a - Fâik Âli Ozansoy”, Büyük Mabedin Eşiğinde, İstanbul, 1938, s. 5-6

²⁹⁸ a.g.e., s. 6

²⁹⁹ “Oğlum Munis’e”, Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 2, nr. 43, 24 Teşrin-i Sâni 1917, s. 276

Fâik Âli'nin oğlu adına yazdığı son manzume ise 1927 tarihinde Güneş dergisinde yayımlanmıştır.³⁰⁰ Şiirde Fâik Âli, oğluna hitap ederek Marmara'nın ve onunla birlikte İstanbul'un kendisi ve şiiri için öneminden bahseder. Buraları seyretmekle hayatın elemelerine dayanma kuvveti bulduğunu ve bu yerlere hizmet etmenin ibadet sayılacağını ifade eder:

“Bir lahza huzurunda bunun fikr ile hülya
Bin tâb-ı tahammül verir âlâm- hayâta,
Oğlum, bu mukaddes ve güzel beldeye hizmet
Bir hürmet olur hilkate yani bir ibâdet.”

Manzumenin sonunda şâir, ölümün kendisine bu manzarayı temaşa ederken gelmesini dileğini belirtir ve cismi bu yerleri terk etse de ruhunun her zaman Marmara'yı aynı aşk ve hayranlıkla anacağını ifade eder:

“Son hâbına cismim olurken sana nâzır
Ervâhın uçup gittiği pür-rahmet ü gufran
İklîm-i ziyâdan yine âşık, yine hayran
Rûhum seni takdîs ile her bâr anacaktır.”

Manzumeler dışında Fâik Âli, Nedim ve Lâle Devri ile Elhân-ı Vatan'ını da oğlu Munis'e ithaf etmiştir.

Netice olarak şâir, çeşitli konuları aracı kılarak oğlu Munis Fâik Ozansoy'a şiirlerinde yer vermiştir. Bunun altında yatan sebep de oğlunun şiirle ve edebiyatla meşgul olmasıdır.

³⁰⁰ “Marmara'ya Karşı Oğlum Munis'le Hasbihal”, Güneş, nr. 1, 1 Kânûn-i Sâni 1927, s. 10-11

c) Edebî ve Siyasî Şahsiyetler

Fâik Âli, edebî ve siyasî yönü ağır basan bir şahsiyet olması bakımından bu yöndeki şahsiyetlere de çeşitli vesilelerle eserlerinde yer vermiştir. Bu şahsiyetlere ya ithafta bulunmuş, ya tahmis yapmış, ya o kişiye seslenerek hasbihalde bulunmuş, ya da o şahsiyetin kendi üzerindeki tesirini dile getirmiştir.

Abdülhak Hâmid, şâirin küçüklükten itibaren hayranlık beslediği bir şahsiyettir. Hatta Fâik Âli, Şâir-i Âzam'a Mektup adlı eserinde bizzat ona olan sevgi ve saygısını dile getirmiştir.

İlk eseri olan Fâni Teselliler'de de Hâmid tesirinde manzumelere rastlamak mümkündür. Zaten bu kitabını da ona ithaf etmiştir.

Fâik Âli son olarak, 1937 tarihli bir şiirini de Hâmid'in ölümü üzerine kaleme almıştır.³⁰¹ Bu şiirde kullanılan nida ifadeleri, şâirin Hâmid'e olan sevgisini bir defa daha dile getirmektedir:

“Ey büyük dostum, ey tek üstâdım,

...

Bir cihandın sen, ölmedin, göçtün.”

Fâik Âli, manzumenin sonunda, Hâmid'in cismi ölse de ruhunun sonsuzlukta gezindiğini belirtmektedir:

“Uçacak lâyemut olan ruhun

Ebediyette burcdan burca”

Fâik Âli, Hâmid dışında Servet-i Fünun çatısı altındaki birçok şahsiyete de şiirlerinde yer vermiştir. Özellikle Fâni Teselliler kitabında art arda bu şahsiyetlere ithaf edilen şiirlere rastlamaktayız. Bu şahsiyetlerden bazıları şunlardır: Süleyman Nesib,

³⁰¹ Fâik Âli Ozansoy, “başlıksız”, Marmara, Y.2, nr. 2, Ekim 1937, s. 6

Cenab Şehabeddin, Tevfik Fikret, Halit Ziya, Recaizade Mahmut Ekrem, Hamdullah Suphi, Hüseyin Cahit...

Celal Nuri'ye yazdığı bir şiirinde Celal Nuri'nin kendisine "âşık" demesi üzerine açıklamalarda bulunmaktadır.³⁰²

"Ben, evet, dîn-i aşka mûtekîdim;

Tâ küçükten ve dâima sevdim

...

Yaşar insan cihanda sevdikçe;

Ve benim fikr-i âcizânemce

Yaşamak hep muhabbet etmektir."

Fâik Âli, divan edebiyatından da Fuzûlî'nin, Nedim'in tesirinde kalmıştır. Nedim için bir tiyatro eseri kaleme alırken Fuzûlî için de "Fuzûlî'nin Şehrâh-ı Tahassüsünde"³⁰³ adlı manzumeyi yazmıştır.

Bu manzume esasında Fuzûlî'nin bir gazeline tahmistir. Şâir, gazel tarzındaki bu şiiri yazarak bir anlamda Fuzûlî'ye olan hayranlığını dile getirmeye çalışmıştır:

"Feyz-i sevdâdır bu hâki ömre en ulvî nasîb;

Mihr-i aşk olmazsa can muzlim kalır, insan garîb

Haklıdır pîrim ve üstâdım Fuzûlî-i edîb:

Aşk derdiyle hoşem el çek ilâcımdan tabîb

Kılma derman kim helâküm zehri dermânındadır."

Şâirin bir de Yahya Kemal'in bir gazeline tahmisi vardır. Fâik Âli, ömrünün son zamanlarında kaleme aldığı bu manzumeyi maalesef yayımlayamamıştır.³⁰⁴

³⁰² "Muhibb-i Celilim Celal Nûri'ye", Edebiyât-ı Umûmiye Mecmuası, C. 3, nr. 63, 13 Nisan 1918, s. 603-605

³⁰³ "Fuzûlî'nin Şehrâh-ı Tahassüsünde", Sûs, İstanbul, nr. 42, 29 Mart 1340, s. 3

“Seven gönüller için canlı, dillidir her şey,
Bu hây u hûlar olur bir terâne-i heyhey;
İçer, gezer, yazarız bin neşîde pey-der-pey...
Bilâ-tereddüt inandık ki sendedir, ey mey
Ne varsa derde devâ, çâre-i felâha kadar”

“Kadar” redifli bu gazele yapılan tahmiste şâir, zevk ve safa içinde bulduklarını anlatmaktadır ve ardından da Yahya Kemal’in içkiyi dertlere deva olarak gördüğünü ifade ederek manzumeyi bitirir.

Fâik Âli Temâsil’de iki kadın şâire yer vermiştir. Bunlardan ilki Safo adlı Yunanlı bir kadın şâir, diğeri de Abdülhak Mihrûnnisâ’dır. Şâir, bu kadın şâirlerin hayatlarını ve şiirlerini takdir edici ifadeler kullanarak anlatmıştır.

Fâik Âli, siyasî şahsiyet olarak Mustafa Kemal Atatürk’ü ve sadrazam Midhat Paşa’yı takdir edici ve onları destekleyici ifadelerle şiirlerinde işlemiştir. Midhat Paşa için uzun bir manzume kaleme alan şâir, bunu kitaplaştırmıştır.

Marmara dergisinde yayımlanan, Atatürk için yazılan şiirlerden biri zaferden evvel yazılmış, diğeri de zaferden sonra. “Büyük Baş’a”³⁰⁵ şiirinde milletin onun arkasında olduğunu ve onu önder kabul ettiğini anlatmaktadır:

“Atatürk arkana hiç bakmayarak sür yine, git
Kaç zaferler tanımış, zinde , küheylan atını;
Atatürk arkana bak, hepsi yiğit oğlu yiğit”

“Büyük Atatürk’e”³⁰⁶ şiirinde de şâir, zaferden sonra ona teşekkürlerini sunmaya çalışmaktadır:

³⁰⁴ “Fâik Âli Ozansoy’u Saygıyla Anıyoruz – Yahya Kemal’in Bir Gazeline Tahmis”, Hisar, Y.4, nr. 82, Ekim 1970, s. 19

³⁰⁵ Fâik Âli Ozansoy, “Büyük Baş’a”, Marmara, Y.1, nr. 6, Ocak 1937, s. 170

³⁰⁶ Fâik Âli Ozansoy, “Büyük Atatürk’e”, Marmara, Y.1, nr. 6, Ocak 1937, s. 171

“En büyük nîmeti, hürriyeti, istiklâli
Hatay evlâdına en sonra müyesser kıldın;
Başka bir şey daha yaptın ki her işten âli:
Harbi mağlup ederek sulhu muzaffer kıldın.”

Bu bölümde evvelki bölümlerde üzerinde durduğumuz şiirleri tekrar ele almadık. Konu bütünlüğünü korumak amacıyla sadece isimlerini zikretmekle yetindik.

Netice olarak Fâik Âli, edebî hayatı boyunca özellikle hayranlık beslediği ve kendisinden bir şeyler aldığına inandığı şahsiyetlere manzumelerinde yer vermiştir. Bu manzumelerini hem kitaplarına hem de dergilerdeki yayımlarına dahil etmiştir.

4) Diğer şiirleri

Fâik Âli, vatan, aşk, tabiat ve şahıslar için yazdığı şiirler dışında kişisel duygulanmalarını dile getirdiği şiirler de kaleme almıştır. Bu manzumeler, şâirin bakışını dış dünyadan uzaklaştırıp iç dünyasına yönlendirdiği zamanlarda meydana gelmiştir.

Bu bölümdeki şiirlerin sayısı on üçtür. Bunların on iki tanesi kişisel duygulanmaları, uhrevî hisleri konu olarak işlerken, bir tanesi de aruz için yazılmış bir kasidedir

Uhrevî duygularla yazılan şiirlerden ilki “Ebedî Nur”³⁰⁷ adını taşımaktadır. Şâir, ebedî nur ifadesiyle Allah’a olan imanını anlatmaya çalışmaktadır. Bu iman nuruyla çevresindeki varlıklara daha anlamlı olarak baktığını belirtmektedir:

“Ben sade bu nurun samedî vasıtasıyla
Yükselmedeyim hiç yetişilmez o hayâle...
Muzlim gecenin sırrını, mehtâbı, gurûbu,

³⁰⁷ Fâik Âli Ozansoy, “Ebedî Nur”, Marmara, Y.1, nr. 2, 15 Mayıs 1936, s. 44

Ruhumda bütün hilkatin ahengini billûr

Bir beste yapan, bir koku, bir nağme yapan nur.”

“Semâvîler”³⁰⁸ manzumesinde de Fâik Âli, semâvî varlıklardan olan meleklerin özellikleri üzerinde durmaktadır:

“Uyumazlar, yemezler, uçmazlar...

Ne cidâl ü muhasemât-ı hayat,

Ne tahakküm, ne levs-i maddiyat,

Ebed âzad ızdırâb ü keder.”

Onların keder ve ızdıraptan uzak olduklarını, ne kavgayla, ne hükmetmeyle, ne de maddi hayatın pisliklerine bulaşmak gibi bir problemle karşı karşıya bulunmadıklarını ifade eder.

Şiirin sonuna doğru insanoğluna seslenen şâir, insanla meleğin karşılaştırmasını yapar. İnsanın kaderinde hayatın çamurlarında çırpınıp durmak yazılı olduğunu söyleyerek teslimiyetçi bir anlayışla kadere rıza gösterdiğini ifade eder:

“Handezâd-ı semâ olan hissin

Bu çamurlarda çırpınıp duracak

Bu çamurlarda çırpınıp durmak:

Muktezâ-yı mukadderâtın bu...”

Fâik Âli, hayat mücadelesinden usandığı, sıkıntı ve dertlerin sona ermesini istediği bir zamanda “Niyaz”³⁰⁹ şiirini kaleme alır ve Allah’a dua etmeye başlar:

“Çırpındığım, harâb ü tebâh olduğum yeter.

Rabbim, biraz da neş’e ve ârâm-ı ruh ile...”

³⁰⁸ “Semâvîler”, Gıneş, nr. 2, 15 Kânun-i Sâni 1927, s. 2

³⁰⁹ Saadettin Nüzhet Ergün, “Fâik Âli”, Türk Şâirleri, C. 3, s. 1392

İşte tam neşe ve ferahlık ister ki bundan da hemen vazgeçer, şâir. Allah'tan, hiçbir şey düşünmeksizin avare, bomboş gözlerle kainatı seyretmeyi diler:

“Bir şey düşünmemek, bu cibâl ü sevâhile

...

Âvâre bir nigâh ile bî-kayd-ı râz ü his

Bir nazra-i cemâd ile bomboş ve mutmain.”

Şâir sanki çirkinlikleri yaratan da Allah değilmiş gibi karşılaştırmalar yaparak güzellikleri insanlara bahşettiği için Allah'a şükran hislerini sunar. Fâik Âli, “Tahmid”³¹⁰ şiirinde ifade etmeye çalıştığı bu hislerle Allah'a hamdetmektedir:

“Muazzez olsun o kudret ki hâk-i hicrânı

Menekşelerle ve güllerle dâima süsler

Mükerrerrem olsun o fitrat ki ufk-ı hüsrânı

Derin ve penbe seherlerle âşinâ eyler.”

Şâirin çocuklarına ithaf ettiği bir manzumede Fâik Âli, yuvalardaki kuşlarla ailedeki çocuklar arasında benzetme yapar ve yuvanın içinde kuş olmazsa o yuvanın hüznü olacağını söyler. Böylece ailenin çocuklarla bir anlam kazandığını da belirtmiş olur.³¹¹

“Dallar üstünde şimdi sessizce

Bekleyen sanki boş, hazin yuvalar,

Sonra bin türlü nağmelerle dolar...

Her dal üstünde bir kuş öttükçe.”

³¹⁰ Saadettin Nüzhet Ergün, “Fâik Âli”, Türk Şâirleri, C. 3, s. 1392

³¹¹ “Fâik Âli Ozansoy'u Saygıyla Anıyoruz”, Hisar, Y.14, nr. 82, Ekim 1970, s. 19

Ancak şâir, bu şiirde çocukları ve onların getirdiği mutluluğu anlatsa da gerçekte onların yuvadan uçmasıyla içinde meydana gelen hüznün bu şiiri ona yazdırmıştır. Yani hayatın geçiciliği, fânîlik hissi şâiri rahatsız etmektedir.

Fâik Âli, “Kendi Kendime”³¹² adlı manzumesinde fânîlikten korktuğunu bizzat itiraf etmektedir. Her şeyin ebedî olmasını isterken şiirin sonunda bu isteğinden vazgeçer. Çünkü ebedî de olsa bu hayat sonuçta bir rüyadan, dertler yumağından ibarettir. Öyle olunca da sonsuz olmasının bir anlamı olmamaktadır:

“Biz, ilâhi ne yapardık, heyhât
Zevki rüya gibi, derdiyse hudutsuz bu hayat
Ebedî olsaydı?”

Şâir, kişisel duygulanmalarla kaleme aldığı “Ruhumla Başbaşa”³¹³ şiirinde ruhuna seslenir ve Allah’a yönelmesini tavsiye eder. Ancak bu şekilde huzura ereceğine inanmaktadır:

“Bir başka çare görmüyorum hiç ifâkate
Ey ruhum iltica et ilâhî tabiate
Ondan deva, şifa ara, ondan sükun ara.”

1950 yılında yazdığı “Yine Ruhumla Başbaşa”³¹⁴ adlı manzume de bir öncekinin devamı mahiyetindedir. Ruhu yine sıkıntılıdır şâirin:

“Sarmış senin semâni bütün sis, bütün duman...
Derdin büyüktür, ey benim artık garîb olan,
Artık, dilek ne bilmeyen âvâre rûhum, âh!”

³¹² Fâik Âli Ozansoy, “Kendi Kendime”, Marmara, Y.1, nr. 1, 15 Nisan 1936, s. 23

³¹³ Fâik Âli Ozansoy, “Ruhumla Başbaşa”, Marmara, Y.1, nr. 4, Ağustos 1936, s. 99-100

³¹⁴ Kenan Akyüz, “Yine Ruhumla Başbaşa-Fâik Âli Ozansoy”, Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, İstanbul, 1986, s. 429-430

Ancak bu defa şâir, ümitli sözlerle ruhunu teskin etmeye çalışmaktadır.
Mutluluğun ve huzurun Allah'a yönelmekle olacağını ifade eder:

“Birçok yarınlar... Onlara yalnız o hükmeder,
Birden döner, umulmadık anlarda hayra şer.
Bilmez misin ki her gecenin bir sabahı var,
Bin bir güzelliğiyle kışın zeylidir bahar.”

Fâik Âli, yaşının ilerlemesiyle birlikte geçmişin muhasebesini hem kendi içinde hem de şiirlerinde yapmaya başlamıştır. Yaşlılıkla birlikte kış mevsimini ve karı kendisiyle özdeşleştirmektedir.³¹⁵

“Benzemiş kutba hayâlim, hissım,
Şimdi bunlarda da tek bir mevsim,
Sade bir kış ve beyaz bir kış var.
Yerde, göklerde sükûnet çağlar...
Yorganım kar, döşeğim kar, hep kar...
Başımın yastığı buzdan dağlar.”

Yaşlılıkla birlikte gençliğin de elden gittiğini gören şâir, gençliği vefasız olarak nitelendirmektedir.³¹⁶

“Gençlik... Eyvah o güzel saltanat-ı pür-revnağ
O da mahrum-ı vefâ... Hepsi ve her şey fâni.
Ben de bilmem ki benim hangi emel dolduracak
Kalbimin nâmütenâhiliğini?”

³¹⁵ Fâik Âli Ozansoy, “Nerde O Demler”, Hisar, nr. 2, Nisan 1950, s. 4

³¹⁶ “Hep Hiç”, Safâhat-ı Şiir ve Tefekkür, nr. 2, 20 Mart 1330, s. 18

Fâniliği zaten şiirlerinde işleyen şâir, yaşının ilerlemesiyle birlikte bu duyguyu daha fazla hissetmeye başlamıştır. Geçen ömrünün muhasebesini yaptığı bir şiirinde yine ön planda bu duygu vardır. Duygularla, şiirle geçirdiği yıllarını o kadar kısa olarak algılamaktadır ki zaman olarak yılı bile gün cinsine çevirerek ifade etmektedir.³¹⁷

“Bu muazzam cebîn-i hilkatte
Bir derin çîn-i infiâl oldum.
Hep tahassüsle, hep şiirle dolu
Yirmi üç bin günün hülâsası bu.”

Fâik Âli, yaşlılığı sadece bedeninde, düşüncelerinde değil kalbinde de hissetmektedir. Artık onun kalbi eskisi gibi sevdıyla mamur olmak yerine hicranla viraneye dönmektedir.³¹⁸

“Sarsar-ı hicrinle dönmüş şimdi bir vîraneye
Kalbim artık bildiğim mâmure-yi sevda değil...”

Fâik Âli, kişisel duygulanmalar ve uhrevî hislerle yazdığı bu şiirler dışında son olarak bir de çok sevdiği ve ömrü boyunca ona sadakatten bir an olsun ayrılmadığı aruz vezni için bir kaside yazmıştır.³¹⁹ Bu, onun ilk ve tek kasîdesidir.

Kasideye aruza seslenerek başlıyor, şâir:

“Ey âlemin melîke-yi âhengi, ey aruz,
...
Yıldızların terâne-i envârı sendedir;
Zulmetlerin de refref-i esrârı sendedir.”

³¹⁷ Kenan Akyüz, “Ömrümün Sade Bir Muhasebesi- Fâik Âli Ozansoy”, Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, İstanbul, 1986, s. 429-430

³¹⁸ “Senelerden Sonra-Fâik Âli”, Hisar, Y.4, nr. 42, 1 Ekim 1953, s. 11

³¹⁹ “Aruza Kasîde”, Edebiyât-ı Umumiye Mecmuası, C. 3, nr. 66, 4 Mayıs 1918, s. 662-663

Aruz sayesinde basit bir söz bile musikiye dönüşmektedir. Aruz, geçmişe hâkim olduğu gibi şimdiye ve geleceğe de hâkim olacaktır, sesini duyuracaktır:

“Nefhanla sâde bir söze bir mûsikî gelir.

...

Mâzi kadar da hal ile müstakbelin sesi

Sensin yegâne sâhib-i sâ mân-ı nağmesi.”

Görüldüğü gibi, Fâik Âli şiir yelpazesini tabiata, aşka, topluma, kişilere yönlendirdiği gibi kendine de çevirmektedir. Bu manzumelerde en çok dikkati çeken fânilik hissini her şiirde baskın rol oynamasıdır.

C. MANZUM TİYATROLARI

1) Pâyitahtın Kapısında

1336 (1918) tarihinde İstanbul’da yayımlanan Fâik Âli’nin ilk manzum piyesidir. Piyes iki perdelik olup toplam yetmiş yedi sayfadır.

Fâik Âli, iki tiyatro eseri yazmıştır. Bunların ikisi de manzumdur. Edebiyat araştırmacıları ve eleştirmenleri, bu manzum piyesleri teknik bakımdan başarılı saymışlar, ancak sahneye aktarılmalarının oldukça zor olduğunu kabul etmişlerdir.³²⁰

Eserin konusu, Çanakkale Savaşı zamanında geçmektedir. Fâik Âli de bu eseri, giriş kısmında Çanakkale Savaşı’nın gazi ve şehitlerine hürmet ve minnetle takdim ettiğini ifade etmektedir.

Eserin başında belirtilen şahıs kadrosu altı kişiden oluşmaktadır. Bunlar; otuz beş yaşında bir şâir olan Sezâ Bey, yirmi beş yaşında hem şâir hem de zâbit olan Zâhir Bey, Sezâ Bey’in annesi Fitnat Hanım, Sezâ Bey’in kızkardeşi ve Zâhir Bey’in nişanlısı

³²⁰ Kenan Akyüz, “Fâik Âli Ozansoy”, Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, İstanbul, 1986, s. 414-431. “Fâik Âli Ozansoy”, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. 7, İstanbul, 1970, s. 164-166

olan on dokuz yaşındaki Hirâman Hanım, hizmetçi kız Dilârâ ve askeriyeye mensup kişilerdir.

*Pâyitahtın Kapısında*³²¹, Çanakkale Savaşı sırasında bir gönül hikâyesi ile vatan sevgisini yan yana yürüten ve yer yer şiirleşen bir eserdir.

Birinci perdede on beş meclis vardır. Kitapta on birinci meclis başlığı iki kere tekrar edildiği için on dört meclis gibi görünmektedir.

Bu perdede, Sezâ adlı şâirin evinde, kızkardeşi Hirâman Hanım'ın Çanakkale cephesinden bir vazife ile gelen nişanlısı Zâhir Bey'le olan görüşmeleri anlatılmaktadır.

Sezâ Bey, kızkardeşinin nişanlısıyla olan durumuna üzülmemektedir. Çünkü Zâhir Bey cephededir ve uzun süredir kendisinden haber alınamamaktadır:

“Güzel, temiz iki rûh-ı muâşık... Ey hilkât
Birinci emir var eden muhabbet ü şefkât...
Bu emre tâbî olanlar zemîn-i hasrete âh
Düşer kalırsa yazıktır, tebâh olursa günâh...”³²²

O gün Hirâman Hanım'a Zâhir Bey'den bir mektup gelir. Mektubun ifade edildiği kısım, eserin şiirsel yönünün en açık olarak ortaya çıktığı kısımdır:

“Ekser bana peygûle-i hasretle hayâlin
Mehtâbın o hüzn-i ezelsiyle gülümser;
...
Bir sâniye âfâk-ı ümîd ü emelimden
Endîşe-i imkân-ı gurûbun beni kalben
Rûhen ve hayâlen ebedî acz ile ye'sin
Bâzîce-i ezlâmı eder... Sen güneşimsin.”³²³

³²¹ “Pâyitahtın Kapısında”, İstanbul, 1336 (1918), 77 s.

³²² a.g.e., s. 13

Ardından Zâhir Bey, birkaç saatlik izinle nişanlısını görmek için Sezâ Bey'in evine gelir. Eserde aşk ile vatan duygusu yan yana yürütüldüğü için Zâhir Bey, odada nişanlısını beklerken duvardaki haritayı farkedince vatan ile ilgili hisleri dile gelir:

“Kahraman müvellidi, aslan yurdu
Nerde olsam yine fikrim, yâdım
Seni takdîs edecek...”³²⁴

Ayrıca Zâhir Bey, nişanlısıyla görüşmeleri sırasında da vatan toprağının içinde bulunduğu durumu kendi kişisel duygularıyla birleştirerek anlatmaya çalışmaktadır:

“Biz hazırlıklı değildik...Türkün
Nûr-ı îman dolu göğsünde yanan
Nâr-ı gayretle bu sevdâ-yı vatan
Düşmanın savlet-i mel'ûnesine
Karşı bir sedd-i sedîd oldu yine.
Belki hâin yeni bir tecrübeye
Bulunur, lâkin ezelden ebede
Kadar ısrar ile tekrar etse
Geçemez, geçmeyecek... Bir kimse.”³²⁵

Bu sırada Hırâman Hanım, Hilâl-i Ahmer (Kızılay) hizmetinde bulunmak istediğini nişanlısına söyler. Zâhir Bey buna çok sevinir. Hırâman'dan kendisi için piyanoda bir parça çalıp söylemesini ister. O da “İstemem saltanât-ı dehri yetersin bana sen” nakaratlı bir şarkıyı seslendirir. Ardından da Zâhir Bey, ayrılmak için müsaade ister. Hırâman da mahzun bakışlarla nişanlısını uğurlar. Böylece birinci perde sona erer.

³²³ a.g.e., s. 19

³²⁴ a.g.e., s. 23-24

³²⁵ a.g.e., s. 28-29

İkinci perdede sekiz meclis vardır. Genel itibariyle bu perdede, Çanakkale cephesini ziyaret eden Sezâ Bey'in, düşmanın çekilmesini müteakip bir Hilâl-i Ahmer çadırında yaralı Zâhir Bey'le konuşmaları anlatılmaktadır.

İkinci perdede aşk çok daha az yer tutar. Hatta Mehmet Behçet Yazar'ın esere ideolojik olan yaklaşımı burada kabul görmektedir.³²⁶ “Bu eserde Fâik Âli, ideoloji bakımından Tanzimat devrinin hürriyetperver, içtimâî ve siyasî kültürünün ve kanaatlerinin tekâmül ettirilmiş unsurları ile ve hususiyetleri ile mücehhez bulunduğunu göstermektedir.”

Zâhir Bey'e göre vatan sevgisi aşktan daha üstündür. Hayatta sevmeye değer her şey vatanın bir parçası hükmündedir:

“Hayâl ü rûhumun üssü'l-esâs-ı aşkı, bütün
Zemîn-i hürmetim, eflâk-ı hiss-i takdîsim
Bu muzdarib vatandır... “Vatan”, bu sâde isim
Bütün cihân-ı perestîş ki sînesinde yatan
Babam, anam, yaşayan hep hısımlarım, yaşatan
Emellerim ve nişanlım, hülâsa i'zâza
Değer, sevmeye şâyan ve ihtirâma sezâ
Ne varsa hepsi bu külliyyet-i mukaddesenin
Hep ayrı ayrı birer cüz'üdür, azîz ü güzîn.”³²⁷

Sezâ Bey, yalnız kaldığında vatanın kurtuluşu için Allah'a dua eder:

“İnâyet eyle ilâhi, bu seyl-i hûn dinsic.
Bu ihtirâsa nihâyet, bu kîne pâyan ver;

...

³²⁶ Mehmet Behçet Yazar, “Fâik Âli Ozansoy”, Yedi Gün, C. 15, nr. 388, 1940, s. 11

³²⁷ “Pâyitahtın Kapisında”, İstanbul, 1336 (1918), s. 49

Bu kanlı sahneye sen, perde-i hitâm indir.

Bugün cihânı bu tûfan-ı hûn u ateşten

Çekip halâs edecek sensin, işte yalnız sen.”³²⁸

Şâir, halkın duygu ve düşüncelerini de sergileyebilmek için doktor ve hastabakıcıyı da zaman zaman konuşur. Onlar da, vatan için canlarını ortaya koyduklarını ifade ederler. Hastabakıcının düşünceleri bu bağlamda dikkate değerdir:

“..... Bu yanda erkekler

Yazın, kışın çalışır, uykusuz siper bekler,

Sakat kalır, vatan uğrunda can verirlerken

Bizim yorulduğumuz çok mudur? Vatan denilen

Bu muhterem ana bizden de hizmet ummaz mı?

Bizim de aldığımız hisse-i naîm az mı?”³²⁹

Bu sırada askerler düşmanı püskürtür. Düşman geri çekilmek zorunda kalır. Türk askerleri arasında yaralılar vardır. Bunlardan biri de kolundan hafif yaralanmış olan Zâhir Bey’dir. Hırâman da bu sırada kızılây kıyafetiyle yanlarına gelir.

Eserin sonundaki konuşma yine Zâhir Bey’e aittir. Zâhir Bey, Hırâman Hanım’a ve Sezâ Bey’e hitâben vatan hakkındaki duygu ve düşüncelerini dile getirir:

“..... Ki cümlemiz fâni

Birer misâfiriz; ancak vatan, müebbed olan

Beşik bu... Dâye bu... Me’vâ, gıdâ bu... Hep bu vatan.

Zeminde cennet-i âlâ budur... Ve sonra bütün

Mücâdâlât-ı hayâtın hitâma erdiği gün

Bir âşiyân-ı sükun va’ d u bahşeden bu, yine

³²⁸ a.g.e., s. 57-58

³²⁹ a.g.e., s. 61

Vatan, bu mâder-i kudsî... Kusûru efsâne.”³³⁰

Netice olarak eserin teknik bakımdan tiyatroyla ilgisi tartışılmıştır.³³¹ Çünkü Fâik Âli, manzum tiyatroları, oynanmasından çok okunması için, kendi zevki için kaleme almıştır ve belli bir amaç doğrultusunda yazdığı için de sanata hizmetten ziyade topluma ve kendine hizmeti gaye edinmiştir.

Eserin sahneye aktarılması zordur. Çünkü eserde vak’a ve diyaloglar oldukça azdır. Eserde daha çok nutuk ve hitap havası vardır. Oynanmak için değil okunmak için yazılmıştır, diyebiliriz.

2) Nedim ve Lâle Devri

Nedim ve Lâle Devri,³³² Fâik Âli’nin matbu eserleri arasında en sonuncusudur. Latin harfleriyle yazılmış tek eseridir. Eser, 1950 tarihinde Ankara’da Millî Eğitim Bakanlığı tarafından basılmıştır ve seksen beş sayfadan oluşmaktadır.

Manzum bir tiyatro eseri olan Nedim ve Lâle Devri, altı perdeden oluşmaktadır. İlk dört perdeyi 1916 yılında kaleme alan şâir, son iki perdeyi ise 1945 yılında yazarak eseri tamamlamıştır.

Eser, adından da anlaşılacağı gibi Dîvan edebiyatının büyük şâiri Nedim’i ve onun yaşadığı Lâle devrini canlandıran manzum bir tiyatro eseridir. Süleyman Nazif’e göre bu eser Fâik Âli’nin en iyi eseridir.³³³

Eserin girişinde beş sayfadan oluşan ve şâirin oğlu Munis Fâik’e hitaben yazdığı, 4 Nisan 1945 tarihli önsöz tarzında bir yazı bulunmaktadır. Bu yazıda, eserle ilgili birçok bilgiyi tespit etmek mümkündür. Fâik Âli burada, Nedim ve Lâle Devri’ni basılmak ya da oynatılmak gayesiyle değil kendi zevki için ve Birinci Dünya Savaşı

³³⁰ a.g.e., s. 77

³³¹ “Fâik Âli Ozansoy”, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. 7, İstanbul, 1970, s. 164-166

³³² Fâik Âli Ozansoy, “Nedim ve Lâle Devri”, Ankara, Millî Eğitim Basımevi, 1950, 85 s.

³³³ Mehmet Behçet Yazar, “Fâik Âli Ozansoy”, Yedi Gün, C. 15, nr. 388, 1940, s. 11

sırasında kendisine dış âlemi unuttursun diye yazdığını ifade etmektedir. Eseri ilk etapta tamamlayamamasının sebebini ise kendisinin bile hatırlamadığını söyler. Tembelliğinin buna sebep olabileceğini ifade eden şâir, oğlunun ısrarının eseri bitirmesine tesir ettiğini bildirir ve bu yüzden de eseri oğluna ithaf eder.

Fâik Âli, Abdülhak Hâmid'in "Eşber" adlı tiyatro eserinin önsözünde bu esere değindiğini de belirterek bundan duyduğu memnuniyeti de dile getirir.³³⁴

Fâik Âli, eserin dili hususunda da şunları söylemektedir.³³⁵ "Şahısları pek sade bir dille konuşturabilirdim. Fakat bu, tarihi tahrif olurdu. Kitabın bir kısmı hayâlî ise de en mühim cihetlerinin esası tarihe müstenit ve tarihî bir devri musavvirdir... Onlar sahneye frak, smokin, jaket atay, silindir, mölon, fötr gibi üst baş kıyafetleriyle nasıl çıkarılmazsa büsbütün bugünkü dille de konuşturulamaz."

Şâir bunları söyledikten sonra daha fazla açıklama yapma gereği duymaz ve "Yazdıklarımın istikbalde anlaşılıp anlaşılmayacağı beni hiçbir zaman meşgul etmemiştir... Eserlerimin çok yaşayamayacaklarına ise en evvel ve en ziyade ben kaani olduğum için ilk şiirler mecmuama *Fâni Teselliler* adını verdim." der ve önsözü tarihçi ve şâir Ahmet Refik'i hürmetle yâd ederek bitirir.

Eserin şahıs kadrosunda birçok cariye ve harem ağasının dışında, temel olarak on altı şahıs bulunmaktadır. Bunlar Sultan Üçüncü Ahmed, Hadice Sultan, Sadrazam İbrahim Paşa, Nedim, Hâmi, Yeniçeri Ağası, Kaptan Abdi Paşa, Mehmed Paşa, Mustafa Paşa, Müftü Efendi, İspirizâde Mehmed Efendi, Arnavut, Arz Ağası, Başkalfa, Dilsitân ve Mehpeyker'dir.

³³⁴ Abdülhak Hâmid Eşber'in önsözünde şöyle söylemektedir: "...Aruz vezni tercih edenler tiyatro şiirinde o veznin tannâniyetini hissettirmemeli, Fâik Âli gibi yazabilmelidirler. Biraz daha tenkih ile diyeceğim ki aruz vezninde olsa da, manzum bir tiyatro mensur okunabilmelidir; o büyük sanatkârın Nedim tiyatrosunda olduğu gibi..."

³³⁵ Fâik Âli Ozansoy, "Nedim ve Lâle Devri", Ankara, Millî Eğitim Basımevi, 1950, s. 4

Birinci perde dört meclisten oluşmaktadır. Bu perdede Sadrazam İbrahim Paşa'nın Beşiktaş'taki Ferâhâbat kasrının bahçesinde yapılan bir çırağan sefası anlatılmaktadır.

Dilsitân, yirmi beş yaşında İbrahim Paşa'nın çerkes cariyelerinden biridir ve Nedim ile birbirlerine aşkıtlılar. Nedim, fırsat buldukça Dilsitân'la görüşmek için cariyelerin yanına gitmektedir. Cariyelerle Nedim bahçede sohbet ederlerken cariyeler Nedim'den şarkı okumasını isterler. O da “feilâtün feilâtün feilâtün feilün” vezinli şarkısını okur.

Bu perdede Nedim'e ait bir şarkının yanında bir beyit³³⁶ ve bir de kasîde³³⁷ vardır. Kasîde de şarkıyla aynı vezin kalıbında kaleme alınmıştır.

İkinci perde bir meclisten oluşur. Bu perdede Nedim'in gizli gizli seviştiği Dilsitân ile Ferâhâbat'ın تنها bir köşesinde buluşması ve birbirlerine olan sevgilerini güzel sözler ve ince buluşlarla dile getirmeleri anlatılmaktadır.³³⁸

Nedim: “Semâ bu aşkımızın hacle-i mükevkebidir;
Nücûm-ı zâhire sen her tebessüm ettikçe
Benim fezâ-i hayâlimde titriyor gibidir.”

Dilsitân: “Bütün bu debdebeler, neş'eler, bu her türlü
Refah içinde ben öksüz, garîb iken, şimdi
Bu hâk-i mihnetin en bahtiyar olan ferdi
Benim, bu câriyedir... Bir garîb esîre iken
Mahabbetin bana bir taht-ı saltanat verdi.”

³³⁶ a.g.e., s. 21

“Dilimle uğradığım derde ben bu âlemde
Ne bülbül uğradı, ne tûti-i şeker güftâr.”

³³⁷ a.g.e., s. 23-25

³³⁸ a.g.e., s. 27,29

Bu perde kitapta sadece dört buçuk sayfalık bir yer işgal etmektedir. Bundan dolayı Fâik Âli, sayfa altına koyduğu dipnotta, eğer piyes oynanacak olursa bu perdenin bir tablo halinde gösterilmesinin uygun olacağını belirtmektedir.³³⁹

Ayrıca bu perdede Fâik Âli yine Nedim'e ait bir beyite yer vermiştir.³⁴⁰

Üçüncü perde de bir önceki perde gibi bir meclisten oluşmaktadır. Padişah Üçüncü Ahmed'in de katılımıyla İbrahim Paşa'nın kasrındaki eğlence oldukça canlı bir hâl almıştır. Özellikle bu perdede, Lâle devrinin canlılığı gözler önüne serilmiş ve padişah, sadrazam ve Nedim arasındaki sohbet hayli geniş yer tutmuştur.³⁴¹

Sultan Ahmed: "O hasbihâle Nedîmâ, ne der bu mehrûlar?"

İbrahim Paşa: "Netîce belki varır sonra güft ü gûya kadar."

Nedim (latîfegûyâne edâ ile): "Nedîm-i zâr u nizârın cihanda kârı heman

Ya cüst ü cûy-ı zemindir, ya güft ü gûy-i zaman"

Dördüncü perde Nedim'in Dilsitân'la evlenmesine ayrılmış ve altı meclisten oluşmuştur. Dilsitân ile Nedim'in birbirlerine âşık olduklarını anlayan İbrahim Paşa Dilsitân'ı azat eder ve onları evlendireceğini kendilerine bildirir.

Bu perdede ortaya çıkan yeni bir şahsiyet vardır. O da bir müddet için İstanbul'a gelmiş olan Diyarbakırlı şâir Hâmî'dir. Hâmî, Fâik Âli'nin anne tarafından büyük dedesi olmaktadır.³⁴²

Hâmî, İbrahim Paşa'yı ziyaret eder, İbrahim Paşa ve Nedim'le çeşitli konularda sohbet ederler. Sohbet konuları şiir, tarih ve siyasettir.³⁴³

³³⁹ a.g.e., s. 27

"Bu perdeyi kısa bulacaklara söyleyeceğim şudur. Manzar şeklinde gösterilmesini münâsip ve iki kişi arasındaki bir sahenin daha ziyâde uzatılmasını muvâfık bulmadım. Bununla beraber piyes bir gün temsil edilirse iki şekilden birini isâbetle tercih edecek tabii ki rejisördür."

³⁴⁰ a.g.e., s. 31

"Geçme, ey rûh-ı revân, ömr-i şitâbânım gibi
Sînede bir lahza ârâm eyle gel cânım gibi."

³⁴¹ a.g.e., s. 35

³⁴² Mehmet Çınarlı, "Nedim ve Lâle Devri", Hisar, C. 1, nr. 7, 1 Kasım 1950, s. 15

İbrahim Paşa: “Bu milletin kanı pek çok döküldü... Biz şimdi

Cılız ve kansızız... Edvâr-ı îtilâ geçti...

Ve artık ülkeyi tevsi’ için çalışmaktan

Ziyâde memleketin sînesinde saklı duran

Bütün menâbi-i sâmandan istifâde ile

Refâhı, serveti az çok umûma teşmîle,

Ve bâhusus o terakkîye sed çeken cehli

İzâle etmeye ikdâm ü gayret eylemeli.”

Hâmî: “Gurûra, kibre veya za’fa, acze, meskenete

Mukârin olmayacak bir vekar ü hilm ü sükûn

Ve zulme varmayacak şiddet: işte bir kanun”

Bu perdede, Hâmî’nin Yavuz Sultan Selim’in büyüklüğü, insâniyeti, fetihleri üzerine uzun ve terkiplerle dolu bir tiradı vardır. Bu tirad kitapta iki buçuk sayfa sürmektedir. Fâik Âli, eğer eser oynanırsa bu kısmın dinleyenleri sıkacağı düşüncesiyle dipnotta, bu bölümün okunmasının zorunlu olmadığını ifade etmektedir.³⁴⁴

İbrahim Paşa, bu perdenin sonunda Hâmî’nin Yavuz Sultan Selim için söylediği övücü sözlere karşılık ona kıymetli bir hil’at hediye eder ve perde bu şekilde kapanır.

Fâik Âli bu perdenin sonuna 1916 (1332) tarihini düşmüştür ki şâir, bir süre eseri bu şekilde yarım bırakacaktır. Ayrıca bu perdede Fuzûlî’ye ve Hâmî’ye ait birer beyit de bulunmaktadır.³⁴⁵

Beşinci perdeye geldiğimizde Patrona Halil İsyanı’nın çıktığını görmekteyiz. Bu perde de on bir meclisten oluşmaktadır. Beşinci perde, eserin en başarılı

³⁴³ Fâik Âli Ozansoy, “Nedim ve Lâle Devri”, Ankara, Millî Eğitim Basımevi, 1950, s. 49-59

³⁴⁴ a.g.e., s. 55

kısımlarından biridir. Artık o eski zevk ve safalardan, neşe ve eğlencelerden eser kalmamıştır. İsyancılar naralarla sokaklarda dolaşmaktadır.³⁴⁶

“Ne iyş ü nûşu, ne zevk ü safâyı istemezük,
Vezîri istemezük, kethüdâyı istemezük.”

Padişahın kızkardeşi Hadice Sultan’ın sözleri, hükûmeti eleştirel nitelik taşımaktadır.³⁴⁷

“Müzâkereyle, tereddütle hayli kıymetli
Zaman yazık ki ziyân oldu... Kimse ahvâli
Teferrüs etmedi. Hiç şüphesiz hükûmet çok
Kusurludur, bunu te’vile bence imkân yok.
Olanlar oldu ve artık söz eşkiyânındır.”

Asilerin isteği üzerine padişah, şanlı veziri ve damadı İbrahim Paşa’yı göz yaşları içinde onlara teslim eder ve perde kapanırken söylediği sözler de bu perdenin en kuvvetli mısralarını oluşturmaktadır.³⁴⁸

“Ne dert imiş, koca Sultan, ne zehr imiş ömrün?
Elinle dul kalıyor, Fatma ah o nazlı kızın...
Sabah olunca, güneş kıpkızıl doğunca yarın,
Halife yurdu ceset, Şah otağı kan dolacak,
Bu kan hayâtına bir fidye-i necât olacak.”

Son perde sekiz meclisten oluşur. Nedim’le Dilsitân’ın birbirlerine söyledikleri güzel sözlerle başlayan bu perde Nedim’in öldürülmesiyle son bulur.

³⁴⁵ a.g.e., s. 48

³⁴⁶ a.g.e., s. 69

³⁴⁷ a.g.e., s. 71

³⁴⁸ a.g.e., s. 72

Nedim, aşk sözleri söylerken Dilsitân'a yazdığı bir şiiri ona okur ve aşk sözleri içinde Nefî'ye ait mısralar da kullanır.³⁴⁹

Nedim, vezirin, kethüdanın ve daha birçok devlet adamının kanını dökmekle doymayan asilerin yeniden ayaklandıkları bir sırada, tehlikeden kurtulmak için Beşiktaş'tan Üsküdar'a kaçarken düşer ve ölür. Saraya mensup bir harem ağası bu haberi getirdiği sırada Nedim'in evinde Dilsitân, Mehpeyker ve şâir Hâmî bulunmaktadır. İşte piyesin son perdesi, Nedim'in ölümü karşısında şâir Hâmî'nin Dilsitân'a söylediği şu sözlerle kapanmaktadır.³⁵⁰

"Nedim'in işte hakîki mezarı, âbidesi
Ölümlle susmayacak tatlı, hisli, canlı sesi
Ufuktan ufka asırlar boyunca çağlayacak...
Benim de kalbim uzaktan sizinle ağlayacak."

Eserin özellikle birinci ve üçüncü perdeleri çok renkli ve hareketlidir. Mehmet Çınarlı'ya göre eser sahnelendiği takdirde bu perdeler seyirciyi memnun edecektir. Fakat eserin aruz veznine ve eski kelimelere az çok vakıf olan sanatkârlarca oynanması ve seyirci kitlesinin de olgun ve kültürlü olması şarttır.³⁵¹

Netice olarak bu eser, Fâik Âli'nin uzun yıllar sonunda tamamladığı başarılı eserlerinden biridir. Fâik Âli, eser sahnelenecekmiş gibi düşünerek sahnelenme

³⁴⁹ a.g.e., s. 74

"Râhsun, râhatfezâ-i hâtur-ı mestânesin.
Ruhsun, nakd-i revân-ı âşık-ı dîvânesin
Âbsun mânîde ammâ âb-ı âteşpâresin
Lâalsin sûrette, reng ü buy ile ammâ nesin
Benzemez bir keyfe hiç, keyfinde âlem var senin
Ruhsun elkıssa râh olmanda şübhem var senin."

³⁵⁰ a.g.e., s. 83

³⁵¹ Mehmet Çınarlı, "Nedim ve Lâle Devri", Hisar, C. 1, nr. 7, 1 Kasım 1950, s. 15

esnasında yapılması gerekenleri de dipnotlarda dile getirmiştir.³⁵² Ayrıca şâir, eser boyunca Fuzûlî, Hâmî, Nedim ve Nef'î'nin mısralarına da yer vermiştir.³⁵³

D. ÜSLUP

Edebî manada üslup, yazar ya da şâirin dili kendine özgü bir söyleyiş tarzıyla kullanmasıdır. Sanatçının bundaki amacı, söze kuvvet ve farklılık getirmektir.

Üslup, bir edebî eserin en etkili ve en dikkate değer tarafı olduğu gibi edebî eserin üslup çalışmasını yapmak da bir o kadar zordur. Hatta içerik çalışması yapmaktan daha zordur.

Edebî eserin üslubunda ilk dikkati çeken onun ses yanıdır. Servet-i Fünuncular, daha çok sözcüklerin yansıttığı dış görüntülerle, onların ses değerleriyle oynamışlardır. Ses tekrarlarına yer vererek şiiri görüntüdeki durukluktan kurtarmışlardır. Fâik Âli de şiirlerinde ses tekrarlarına sıkça yer vererek âhenkli bir söyleyiş yakalamaya çalışmıştır. Bir şiirinde üslubundaki amacı şöyle ifade etmektedir.³⁵⁴

“Ben başka bir lisân ile, tarz-ı beyân ile

Elhân-ı kâinatı, hafayâ-yı hilkati

Âheng-i rûha mezc ederek yazmak isterim.”

Aşağıdaki dörtlükte r ve s seslerinin şiirde âhenk yarattığını görüyoruz. Ancak bunun yanında içerikle de bağlantılı olarak ruhun çarpınışları (r sesiyle), sevdaya ulaşınca dinmiş ve ruh huzura ermiştir (s sesiyle).

“Râz-ı rûhuyla rûh-ı râzında

Hep meâlî-i şî'r uçar gibidir;

Müstakill bir semâ olan sevdâ

³⁵² Fâik Âli Ozansoy, “Nedim ve Lâle Devri”, Ankara, Millî Eğitim Basımevi, 1950, s. 27, 55

³⁵³ a.g.e., s. 21, 24, 31, 48, 58

O sesin ma'kes-i mükevkebidir”

(Onun Âvâz-ı Teselliyetsâzı)

Fâik Âli, şiirlerde bir iki sesle âhengi yakalamak yerine birçok sesi âhenk unsuru olarak kullanmıştır. Bu sesler; m, s, r, z, n, l, k, t, a,e gibi seslerdir:

“Esrâr-ı mehâsinle gülümserken ufuklar

Âtimi sarar nazra-i esrâr-muhâtın”

(O Meçhûleye)

“Hurşid, kamer, bahr ü ber, ecrâm-ı ziyâdar,

Sahra, dere, orman, o hazîn refref-i eşcâr.

(Şiirler)

“Girerek kalbimin derinliğine

Sensin, îkaz eden bu hissi yine”

(Eylül)

“Ukûle sâikalar yağdıran şehâbınla,

Seherinle, şehâbınla, mâhitâbınla.”

(İnfiâlât-ı Marîzâne)

“O zaman dirseğim dizimde, çenem

Dest-i hârımda, gözlerim pür-nem”

“Bir Yâd-ı Müzehher)

“Sizin de Hâmid’iniz... Şâir-i müebbediniz

Sizin de Fikret’iniz var Cenab’ınız vardır.”

(Temâsil-i Mehâsin)

“Şu Balkan mekteb-i harbinde tahsîl etti, öğrendi

³⁵⁴ “Semâya Karşı”, Servet-i Fünun, nr. 412, 12 Kânun-ı Sâni 1314, s. 342-343

Ki en ulvî mükâfat işte ancak kendidir, kendi”

(Ordu)

“Sultansın evet, hem de nasıl sâhib-i şevket;

Yoktur seni bir lahza bugün saltanatından

Hal’ eyleyecek kuvvet ü kudret.”

(Şâir-i Âzam’a Mektup)

“Çünkü, ah! En yakın yakınlık da

Bir uzaklık değil midir? Heyhat!”

(Hicran Korkusu)

Birer örnekle yetindiğimiz bu ses tekrarlarına şâir sıkça başvurmuştur. Bunlarla hem âhenk yakalanmaya çalışılmış, hem de mana daha da vurgulanmıştır. Mesela; son örnekte a sesi, âhengin yanında hayıflanma, yakınma anlamını da üzerinde taşımaktadır.

Şiirlerde görülen âhenk unsurlarından biri de kelime tekrarlarıdır. Fâik Âli bunu, ses tekrarlarından daha çok yapmıştır, dersek abartmış olmayız.

Kelime tekrarlarının büyük bir kısmını mısra başındaki kelimeler oluşturur. Bunların bazıları açıklama mahiyetindedir:

“**O bûselerle** melekler gezerdi rü’yâmı

O bûselerle der-âğuş ederdi ilhâmı”

(O Bûseler)

“**Sen benim** mülheme-i eş’ârım

Sen benim hâkime-i rûhumsun”

(İlk İtiraf)

Bazı mısra başındaki kelime tekrarları ise özlem anlamını taşımaktadır:

“**Bilsen ne** hasretim var o mahmur ufuklara,

Bilsen ne özledim seni?!.. Hicrinde kaç sene”

(Marmara’ya)

Bazılarında ise kelime tekrarı bir nesneyi ya da kavramı işaret eder:

**“İşte hürriyet, işte matbûat,
İşte ma’sum için mâsûniyyet,
İşte hep hâkimiyet-i millet,
İşte insanlık, işte zevk-i hayat”**

(Ey Bu Âlemde En Büyük Mazlum)

Mısra başındaki tekrarların bazıları ise tasdik etme, pekiştirmè görevini yüklenmektedir:

**“Evet, ölsek de bir mâzi-yi medfûn,
Evet, ölsek de bir ferdâ-yı âfil”**

(Ufûl Etmîş Mehâsin Karşısında)

**“Demek ki halk-ı beşer, adl-i âdemiyet hiç
Demek ki Avrupa inkâr-ı asl eden bir piç”**

(Demek ki...)

Kelime tekrarlarının bazıları da karşılaştırma vazifesi görmektedir:

**“Bir yanda bu milletle vatan, hâsir ü sâbir
Bir yanda hükümet-i mütekebbir, mütecebbir”**

(Midhat Paşa)

**“Bir gün yine ihrâz-ı nezâret,
Bir gün yine devletlü efendi.”**

(Şâir-i Âzam’a Mektup)

Daha önce de belirttiğimiz gibi Fâik Âli Ozansoy'un şahıslar için yazdığı birçok şiiri vardır. Bu şiirlerin en bariz özelliklerinden biri de, şiirlerde "ey" nidasının kullanılması ve şiirin çeşitli yerlerinde bu nidanın tekrar edilmesidir:

"Ey yâdı bütün millete bir kible-i tahdîs,
Ey heykel-i vicdan ki esâtire katılmış,
Ey nâmı –mezâlîme otuz yıl kapatılmış–"

(Midhat Paşa)

"Ey milletimin "şâir-i şâyeste gurûru"
Ey kör değil, en ince sesin çıkmadı, heyhât!"

(Tevfik Fikret Bey'le Hasbihal)

"Ey Barbaros'la Turgut'a şâyeste bir halef
Ey münhasif hilâle bugün hâle-i şeref."

(Hamidiye Suvârisi Kahraman Rauf Bey'e)

Fâik Âli, şahıslara olduğu gibi cansız varlıklara da aynı edatla seslenmiştir:

"Ey âlemin melîke-yi âhengi, ey aruz"

(Aruza Kasîde)

"Ey hâkin en güzel yeri, ey mâder, ey vatan,
Ey adn-i sînesinde hep ecdâdımız yatan"

(Uçurumun Kenarında)

Bunlara karşılık mısra içindeki kelime tekrarları çok az görülmektedir:

"Cüdâ düşmekle senden bilsen ey dost
Ne giryânım, ne giryânım, ne giryân."

(Nûr-ı Aynım Gel de Bir Bak Ben Neyim?)

Fâik Âli şiirlerini aruz vezniyle yazmıştır. Çünkü aruza âşık bir şâirdir. Öyle ki Tevfik Fikret'in heceyle yazdığı bir eserini bile ona yakıştıramaz ve onun için şöyleder:³⁵⁵

“Şermin'i eski harflerle bile okumamıştım. Geçen gün yeni harflerle basılmış bir nüshasını -Munis'in bir arkadaşına âid olacak- evde bir masanın üstünde buldum. Ve ne dersin, bu tebâver-i uyun kitabı kâmilen okudum. Sıhhatinin tamir kabul etmez derecede bozulduğu ve zekasının biraz inhitata uğradığı bir sırada yazdığı bu çocukça şeyleri, en rebâbi şâirlerimizden olan “rebâb-ı şikeste” şâirine yakıştıradım. Zaten ben hece vezniyle yazılmış şeyleri Rıza Tevfik'te sever ve Hâmid'in Bâlâdan Bir Ses'i ile o muazzam dâhinin iki en büyük eserinden olan Garâm-ı Cünun'unda beğenirim.”

Fâik Âli'yi her zaman olumsuz yönde eleştiren İsmail Habib bile onun şiirlerinde bir şahsiyet olduğunu inkâr etmez. Ona göre bir şiirin imzası olmasa da Fâik Âli'ye ait olduğunu anlaşılabilir. Çünkü mısralar birbirine girift olur ve manzumelerin parçaları bazen tek cümle halinde kıvrıla kıvrıla uzar. Fâik Âli, bunu aruzun bütün âhengini muhafaza ederek başarmıştır. O, vezne ve mısralara kolaylıkla hâkimdir ve ağabeyi Süleyman Nazif'in nazmı gibi kesinlikle acemilik hissettirmez.³⁵⁶

Fâik Âli kendisiyle yapılan bir ropörtajda aruz hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirir:³⁵⁷

“Şükranâ şâyan olan bir şey varsa o da Türk şiirinin hakiki özüne doğru dönmekte olmasıdır. “Aruz öldü!” diyorlardı. Halbuki ölmemiş ve esasen ölmez de. Otuz sene önce kaleme alınmış “Aruza Kasîde” isimli bir manzumem mevcuttur. Hece vezniyle küçük mikyasta şiirler yazılabilir. Fakat büyük eserlerin yazılamayacağı

³⁵⁵ Midhat Cemal Kuntay, “Tevfik Fikret ve Fâik Âli”, Son Posta, 5 Ekim 1950, s. 5-6

³⁵⁶ İsmail Habib (Sevük), “Fâik Âli”, Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi, İstanbul, 1340, s. 547-549

³⁵⁷ B.K., “Fâik Âli Hatıralarını ve Edebiyatımız Hakkında Düşüncelerini Anlatıyor”, Vakıf-Yeni Gazete, 2 ekim 1948, s. 3

bedahet gibi sabit olmuştur. En kudretli edip ve şâirimiz Abdülhak Hâmid bile bunda muvaffak olmadıktan sonra, hecenin ilerde hâkim bir mevki alacağını zannetmiyorum.”

Aruz vezniyle yazılan şiirlerde şâirin özellikle ve çok sık olarak kullandığı birkaç kalıp mevcuttur:

me fâ i lün / fe i lâ tün / me fâ i lün / fe i lâ tün

ve;

mef û lü / fâ i lâ tû / me fâ i lü / fe û lün

ve;

fe i lâ tün / me fâ i lün / fe i lün

Fâik Âli'nin şiirlerinde kafiye kulak içindir. Redifi sıkça kullanmayan şâirin şiirleri incelendiğinde tam ve zengin kafiyenin ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Şiirleri kullanılan kelimeler bakımından incelersek muhtevayla bağlantılı olarak sıfatların çoklukla kullanıldığını görmekteyiz:

“Bu şevkler, bu neşveler, bu hây hûy-ı bî-hisâb

Güzel cemâline bir ihtirâmıdır muhabbetin.”

(Muhabbet)

“Erişti gûşuma pek ince, pek küçük bir ses:

O karlar üstüne düşmüştü bir zavallı melek

Morarmış ağzı ile derdi: “Bir dilim ekmek” ”

(Dilenci Kız)

“Bu şebistân-ı hâb u hülyâda

Müncelî heykel-i münevverîsin.”

(Hayâl-i Müşahhas)

Fâik Âli şiiirlerinde en çok gece, gök, deniz, çiçek, akşam, güneşin doğuşu-
batışı gibi tabiat manzaralarını tasvir eder:

“Yine ben dinledim bu şeb denizin

Gamlı sâhille şî’r-i bûşişini”

(Benim Semâ-yı Hayâlîm)

“Baygın menekşeler, ki tebessümlerinde ben

Gördüm menekşe gözlerinin hüzn ü handeden,”

(Menekşeler)

“Bir aktrist gibi mübhem bir ibtisâm-ı selâm

İtâre eyleyerek garib oldu: işte tulû!”

(Tulû)

Fâik Âli’nin şiiirlerinde edebî sanatlara ve mecâzi ifadelere de sık rastlarız.

Sözelimi;

“Nedir onlar?

- Biraz bahar... İşte”

(Menekşeler)

ifadesinde şâir, menekşeler yerine bahar kelimesini kullanmıştır. İstiâre sanatını bu beyitte kullanan şâir, kelimelerle oynayarak şiiirlerine mecazî anlamlar yüklemeye oldukça başarılıdır:

“Öpüştü titreyerek bir dakîka nûr u zalâm”

(Tulû)

“Sen ölmedin asla... Bu büyük sahnede herkes

Bir hâtıra, bir yâd-ı nümâyân-ı nihandır;”

(Midhat Paşa)

Teşbihlerde de başarılı olan şâir, İstanbul'u;

“İstanbul, Akdeniz’le semânın bu en güzel
En şûh u bî-bedel kızı, dünyâ melîkesi,
Dünyânın en zavallısı, mazlûmu, bîkesi!”

(Marmara’ya)

mısralarıyla çok başarılı şekilde güzel bir kıza benzetmiştir.

Bir başka şiirde de şâir, telmih sanatına başvurmuştur:

“Âşık, duâda sanma ki mevlâya yalvarır
Mecnûn-ı sermedîdir o, Leylâ’ya yalvarır.”

(Şarkı)

Fâik Âli’nin şiirlerinde en kayda değer özelliklerden biri de şahsiyetinden kaynaklanan titizlikle şiirlerinde kelime ve parça değişiklikleri yapmasıdır. “Semâya Karşı” şiirinde dergideki yayımından farklı olarak şâir bir dörtlüğü iptal eder, kitaba almaz. Aynı şekilde “Emel-i Müzehher” şiirinde de bir üçlükteki kelimelerde değişiklikler yapar:

“Beni bu pest ü mülevves, sefil ü müsteskil
Cihâna rabt ederek ömrü sevdiren bu emel
-Ki gâh şûle-i ümîd ile münevverdir-“

(Emel-i Müzehher-Servet-i Fünun)

“Bugün hayâlimi meskûn, sefil ü müsteskal
Bu hâke rabt ederek ömrü sürdüren bu emel
-Ki ba’zı , şûle-i ümîd ile münevverdir-“

(Emel-i Müzehher-Fâni Teselliler)

Fâik Âli, bunun gibi daha birçok değişiklikler yapar. Sadece mısralarla oynamaz, başlıkları ya da ithaf ettiği şahısları da değiştirir.

Fâik Âli, şiirlerinde cümle yapısıyla ilgili olarak zaman zaman anjambmanlar da yapar. Bazen cümlenin anlamı ikici mısraya taşabilmektedir:

“O zaman sanki rûh-ı eşyâya
Gözlerinden nüfuz eder hüznün;”

(Hüzn-i Mahzun)

“Hasmın sadâ vü sadme-i topuyla kalbimiz
Kuvvet bulur, çelik kesilir, korku bilmeyiz.”

(Düşman Donanması Adalar Denizinde)

Yenilikçi tarafıyla Fâik Âli, şiirlerinin yaklaşık yarısını Fransız nazım şekli olan soneyle yazmıştır. Sone iki dördlük ve iki üçlükten oluşan toplam on dört mısralık bir nazım biçimidir. Adından da anlaşılacağı gibi batılı bir tarzdır. Fransız edebiyatına olan hayranlık ve bu edebiyattan yapılan çeşitli şekillerdeki alıntılar edebiyatımızda Tanzimat’la birlikte görülmeye başlar. Servet-i Fünun döneminde ise en üst düzeylere ulaşır. Servet-i Fünun döneminde bilindiği gibi en çok kullanılan nazım şekillerinden biri sonedir. Fâik Âli de bu döneme rastlayan bir şâir olması hasebiyle bu nazım şeklini sıkça kullanmıştır.

Fâik Âli, dil konusunda tutucudur. Kendi ifadesiyle “sadeleşirken bayağılaşmaktan” korkan şâir, bu tezini 1932 tarihinde Birinci Türk Dil Kurultayı’nda, Atatürk’ün huzurunda da dile getirmiştir.

1908 tarihinden sonraki şiirlerinde yer yer ifade sadeliğine rastlasak da dildeki tutuculuğunu sonuna kadar korumuştur. Kendisi bu konuyu şöyle açıklamaktadır:³⁵⁸

³⁵⁸ Reşid İskenderoğlu, Zarif Bir Şâire, Ankara, Mart 1995, s. 43-49

“Ben yeni lisan cereyanlarına ne aleyhdârım ne de bîgâne... Dili sadeliğe değil bayağılığa götürecek bir türüsü var; ben işte onun aleyhindeyim. Ben daima şu fikir ve kanaatleyim ki:

Lisanda hamle yapılmaz ve inkılâb olmaz;

Onun şîârı tekâmül veya tereddîdir.”

Sağlam bir şiir dili olan şâir, imladaki yeniliklere uymaz. İnceltmeler için kullanılan düzeltme işareti, ayın ve hemzeyi belirtmek için kullanılan kesme işareti ve “zeman” kelimesinin “zaman” olması gibi bazı harf değişiklikleri, yeni imlada geçerli olmasa da onun Türkçesinde hala yaşamaktaydı.³⁵⁹

Fâik Âli'nin başlangıçta Hâmid ve Fikret'in etkisinde olduğu, fakat sonradan bu tesirden kurtularak üslupta tamamen bir şahsiyet elde ettiği görülmektedir. Fazıl Ahmed'in Fâik Âli için yazdığı şiirden iki mısra bu konuyu tasdik etmektedir.³⁶⁰

“Cenab, Hâmid'in hep sırma kaplı taht-ı efkârı

Senin dîvân-ı âsârında olmaz belki iskemle!”

³⁵⁹ Fâik Âli'nin çekmecesinde biriktirdiği gazete küpürlerine torunu Ayşe Erkmenoğlu sayesinde ulaştık. Bunlardan çoğu, dil hakkındaki yenilikleri ve tartışmaları içermektedir. Bu durum, şâirin dile ne kadar önem verdiğini göstermesi açısından kayda değerdir.

³⁶⁰ Fazıl Ahmed (Aykaç), “Fâik Âli”, Türk Yurdu, C. 10, nr. 7, 2 Haziran 1332, s. 3050

SONUÇ

Fâik Âli Ozansoy (1876-1950), bugün çok az tanınmasına rağmen, yaşadığı dönemin önemli şâirlerindendir. Abdülhak Hâmid'e olan hayranlığı ve şiirlerine de bu hayranlığın yansıması, kendisinin edebî çevrelerde "İkinci Hâmid" olarak tanınmasına sebep olmuştur.

Şiirle meşgul bir aileye mensup olmasından dolayı çocukluk döneminde şiirle tanışmıştır. Daha küçük denilebilecek yaşta Nedim'leri, Fuzûlî'leri okumuştur.

Gençlik döneminde ise henüz Mülkiye Mektebi'nin sıralarındayken Servet-i Fünun topluluğuna dahil olmuş ve edebî seyrine daha sağlam adımlarla devam etmiştir. Hatta kısa süren bir mevkufiyet devresi geçirmesine rağmen hapisteyken bile şiir yazmaya ve takma adla bunları Servet-i Fünun'da yayımlamaya devam etmiştir.

Fâik Âli, yazı hayatında ağırlığı şiir olmak üzere hikâye, tiyatro, deneme, nutuk mensur şiir, tercüme alanlarında eserler kaleme almıştır. Kitaplaşmış mensur bir eseri bulunmamakla beraber iki tane manzum tiyatro eseri ve beş tane de şiir kitabı bulunmaktadır. Kitaplarına girmeyen şiirlerini de "Şehirler Şehriyârı" adı altında toplamak isterse de ömrü buna müsaade etmemiş ve bu isteğini gerçekleştirilememiştir.

Fâik Âli'nin şiirlerinin kronolojik gelişimi gözönünde bulundurulduğunda 1908 yılına kadar Servet-i Fünun ekolünde şiirler yazdığı, bu tarihten ölümüne kadar olan dönemde de millî ve toplumsal konulara yöneldiği görülmektedir.

Edebî hayatı boyunca gerek şekil, gerek muhteva bakımından Fâik Âli, şunu söyleyebiliriz ki eskidikçe yeniyi yenilendikçe eskiyi benimseyen bir şâir olmuştur. Yani, Nedim ve Fuzûlî'yle büyüüp ısrarla aruzdan vazgeçmemek, ama bunun yanında sone nazım şeklini kullanmak, anjambmanlar yapmak, ecnebî kadınlara hayranlık

duymak, onlar için şiirler söylemek ya da bir başka deyişle, edebî hayatında bütün değişimleri yaşadktan sonra ömrünün son demlerinde gazel tarzı eserler kaleme almak, Fuzûlî için, Nedim için şiirler söylemek, aruza kasîde yazmak.

Fâik Âli, ilk dönem şiirlerinde Servet-i Fünun'un etkisindedir. Bu dönem şiirlerinde en dikkate değer özellikler sone nazım şeklinin kullanılması, dilin ağır olması ve kapalı bir anlatımın varlığıdır. Bu şiirler incelendiğinde içeriğin aşk, kadın, tabiat, kişisel duygulanmalar etrafında döndüğü görülmektedir. Genel yapı itibariyle şiirlerde ferdiyetçilik ve karamsar bir ruh hali dikkati çekmektedir. Bu döneme ait olarak *Fâni Teselliler* ve *Temâsil* adlı iki şiir kitabı mevcuttur.

Kısa bir süre Fecr-i Âti topluluğunun kurucu başkanlığını yapan şâir, Servet-i Fünun etkisinden sıyrılır ve 1908 sonrası millî, toplumsal konulara yönelir. Bu yöndeki ilk eseri *Midhat Paşa* manzumesidir Şâir, artık yaşadığı toplumla ilgilenmektedir.

Vatan, millet temi şiirlerinde ön plana çıkan şâirde değişmeyen tek yön dil olur. Bayağılaşmak kaygısıyla dilde muhafazakarlığını hayatının sonuna kadar korumuştur.

Fâik Âli'nin şiirlerinde en kayda değer özelliklerden biri de yazmış olduğu bir şiiri olduğu gibi bırakmaması ve devamlı onun üzerinde değişiklikler yapmasıdır. Bu da şâirin titiz ve mükemmeliyetçi karakterinin bir göstergesidir.

Midhat Paşa manzumesinden sonra millî konuları işlediği *Elhân-ı Vatan*'ı yayımlar. Abdülhak Hâmid için yazdığı *Şâir-i Âzam'a Mektup* dışında şiir kitabı bulunmayan şâir, iki tane de manzum tiyatro eserine sahiptir: *Pâyitahtın Kapısında*, *Nedim* ve *Lâle Devri*. Tiyatro eserlerini oynamak için değil daha ziyade kendisi için, kendi zevki için kaleme almıştır.

Fâik Âli, 1936-1938 tarihleri arasında oğlu Munis'le birlikte Marmara dergisini çıkarır. İş hayatı bitmiş olan şâir, artık hayatının sonuna kadar kendisini yalnızca edebiyata verecektir.

Fâik Âli, şiirlerinde her zaman samimi davranmıştır. Şiir ve edebiyat başkaları adına yapılan bir faaliyetten öte, kendisi için yaptığı bir hizmet olmuştur. Eserlerinin anlaşılıp anlaşılmaması ya da eleştirilere uğraması onu hiç ilgilendirmemiştir. Sanatı kendi zevki için yaşayan bir şâir olmuştur.

Şiirlerinde şekil mükemmelliğine son derece önem veren şâir, aruz dışında bir vezin kullanmamış ve kullananları da eleştirmiştir. Nazım şekli olarak da soneyi sıkça kullanan şâir, şiirlerinde âhengi yakalamak için kelime ve ses tekrarlarına başvurmuştur.

Genel itibariyle sıfatları sıkça kullanan şâir, edebî sanatlarla da şiirini zenginleştirmiştir. Kullandığı kelimeleri titizlikle seçmiş, gerekirse sonradan şiirleri üzerinde oynayarak beğenmediği kelimelerde değişiklikler de yapmıştır.

Yukarıda yaptığımız bu genel özet ve değerlendirmeden de anlaşılacağı gibi, edebiyatımızda Fâni Teselliler Şâiri olarak tanınan Fâik Âli Ozansoy, Servet-i Fünun geleneğine başından sonuna kadar sadık kalmıştır ve bu akımın önde gelen temsilcilerinden kabul edilmiştir. Abdülhak Hâmid'e olan hayranlığı edebî çevrelerde aşırı olarak yorumlansa da o, kendi şahsiyetini bulmuş bir şâirdir. Bununla birlikte aruzu başarılı bir şekilde kullanması, şiirlerinde içerik kadar şekil güzelliğini de ön planda tutması onun şiirlerinin başarılı yönlerindedir. Ayrıca şiirlerinin ve kendi edebî kültürünün devrine ve sonraki devirlere yol gösterici olması da onu başarılı kılan bir başka özelliktir.

BİBLİYOGRAFYA

a) FÂİK ÂLİ OZANSOY'UN ESERLERİ

1896

- “Muhabbet” (şiiir), Maarif, nr. 5, 28 Kânun-ı Evvel 1896 (9 Ocak 1896), s. 66-67.

1897

- “Şiirler” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 334, 24 Temmuz 1313 (1897), s. 347.
- “Hafayâ-yı Leyâl” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 364, 19 Şubat 1313 (1897), s. 405-406.

1898

- “Tenvîm-i Hissiyât” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 366, 5 Mart 1314 (1898), s. 24.
- “Çöllerde” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 370, 2 Nisan 1314 (1898), s. 84-85.
- “Emel-i Müzehher” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 372, 16 nisan 1314 (1898), s. 115.
- “Ben İsterim ki” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 373, 23 Nisan 1314 (1898), s. 130-131.
- “Sevdâ-yı Münevver” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 376, 14 Mayıs 1314 (1898), s. 179.
- “Yâd-ı Müvellid” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 377, 21 Mayıs 1314 (1898), s. 199.
- “Benim Semâ-yı Hayâlim” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 381, 18 Haziran 1314 (1898), s. 263.
- “Deniz Kenarında” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 382, 25 Haziran 1314 (1898), s. 282.
- “Gurubdan Sonra” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 385, 16 Temmuz 1314 (1898), s. 327.
- “Teellüm” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 387, 30 Temmuz 1314 (1898), s. 359.

- “Ey Sen” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 392, 3 Eylül 1314 (1898), s. 22.
- “Ma’nâ-yı Feryad” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 395, 24 Eylül 1314 (1898), s. 71-74.
- “Eski Bir Hayal” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 397, 8 Teşrin-i Evvel 1314 (1898), s. 102-103.
- “Dâimâ” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 398, 15 Teşrin-i Evvel 1314 (1898), s. 118.
- “Tulûdan Evvel” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 403, 19 Teşrin-i Sâni 1314 (1898), s. 202.
- “Hüsn-i Müstetar” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 405, 3 Kânun-ı Evvel 1314 (1898), s. 229.
- “Mezarımız” (mensur şiiir), Servet-i Fünun, nr. 408, 24 Kânun-ı Evvel 1314 (1898), s. 297,282.
- “Kış Manzaraları” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 409, 31 Kânun-ı Evvel 1314 (1898), s. 294.
- “Secdelerim” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 410, 7 Kânun-ı Sâni 1314 (1898), s. 306-307.
- “Semâya Karşı” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 412, 12 Kânun-ı Sâni 1314 (1898), s. 342-343.
- “Bir Şiirin Zıll-ı Feryadkârî” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 414, 4 Şubat 1314 (1898), s. 370.
- “Fâni Güzellikler” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 415, 11 Şubat 1314 (1898), s. 387.
- “Olimp’e Karşı” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 417, 25 Şubat 1314 (1898), s. 7.

1899

- “Zâhir” (hikâye), Servet-i Fünun, nr. 419, 11 Mart 1315 (1899), s. 37-39.
- “İnanma” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 420, 18 Mart 1315 (1899), s. 52.
- “İhtisâsât-ı Marizâne” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 421, 25 Mart 1315 (1899), s. 70.
- “O Bûseler” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 423, 8 Nisan 1315 (1899), s. 101.
- “Kehkeşâna Karşı” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 425, 22 Nisan 1315 (1899), s. 133.
- “Bilmem Kime Karşı” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 426, 29 Nisan 1315 (1899), s. 149.
- “Denizlere karşı” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 430, 27 Mayıs 1315 (1899), s. 215.

- “Benliğimin Karanlıkları” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 431, 3 Haziran 1315 (1899), s. 231.
- “Rûh-ı Bîdar” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 436, 8 Temmuz 1315 (1899), s. 310.
- “Hayme-nişin” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 437, 15 Temmuz 1315 (1899), s. 330.
- “Mesîre-i İlham” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 439, 29 Temmuz 1315 (1899), s. 359.
- “Şekip” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 441, 12 Ağustos 1315 (1899), s. 391.
- “Balıkçıl” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 443, 26 Ağustos 1315 (1899), s. 6.
- “Bir Hüsn-i Nev-Tesettüre Karşı” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 444, 2 Eylül 1315 (1899), s. 23.
- “Hüsn-i Mahzun” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 445, 9 Eylül 1315 (1899), s. 35.
- “İnfîâlât-ı Marizâne” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 445, 9 Eylül 1315 (1899), s. 35.
- “Mâziye Doğru” (Zâhir imzasıyla-şiiir), Servet-i Fünun, nr. 452, 28 Teşrîn-i Evvel 1315 (1899), s. 147.
- “Hasbihâl” (Zâhir imzasıyla-şiiir), Servet-i Fünun, nr. 453, 4 Teşrîn-i Sâni 1315 (1899), s. 162.
- “Hafayâ-yı Leyâl” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 454, 11 Teşrîn-i Sâni 1315 (1899), s. 182.
- “İbtisam” (Zâhir imzasıyla-şiiir), Servet-i Fünun, nr. 455, 18 Teşrîn-i Sâni 1315 (1899), s. 197.
- “Kardeşimin Çocuğu İçin” (Zâhir imzasıyla-şiiir), Servet-i Fünun, nr. 457, 2 Kânun-ı Evvel 1315 (1899), s. 232.
- “İbtîlâ-yı Hayat” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 459, 16 Kânun-ı Evvel 1315 (1899), s. 262.
- “Belki!..” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 461, 30 Kânun-ı Evvel 1315 (1899), s. 291.
- “Bir Hüsn-i Gâibe” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 463, 13 Kânun-ı Sâni 1315 (1899), s. 323.
- “Felsefelerim” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 464, 20 Kânun-ı Sâni 1315 (1899), s. 343.
- “Bir Merhûme İçin” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 468, 17 Şubat 1315 (1899), s. 402.
- “Matmazel L.G.” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 469, 24 Şubat 1315 (1899), s. 12.
- “Guy Dé Mauppassant’tan” (tercüme), Servet-i Fünun, nr. 470, 2 Mart 1315 (1899), s. 19-22.

- “Onun Gözleri” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 470, 2 Mart 1315 (1899), s. 19.
- “Senelerden Sonra” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 471, 9 Mart 1315 (1899), s. 34.
- “Bir Gece” (Zâhir imzasıyla-küçük hikâye), Servet-i Fünun, nr. 471, 9 Mart 1315 (1899), s. 42-44.
- “Dicle Hatıralarından” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 472, 16 Mart 1315 (1899), s. 50.
- “Aşk-ı Hayâlî” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 475, 6 Nisan 1315 (1899), s. 98.
- “Matmazel L.A.” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 475, 6 Nisan 1315 (1899), s. 98.
- “Rehâvet-i His” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 477, 20 Nisan 1315 (1899), s. 130.
- “Bir Musâmere-i Edebiyye Hâtırası” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 478, 27 Nisan 1315 (1899), s. 146.

1900

- “Gurub” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 483, 1 Haziran 1316 (1900), s. 237.
- “Gözlerinden Bir Gölge” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 485, 15 Haziran 1316 (1900), s. 258.
- “Müstesnâ Geceler” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 486, 22 Haziran 1316 (1900), s. 274.
- “Mehtab” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 489, 13 Temmuz 1316 (1900), s. 322.
- “Bir Hicran” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 493, 10 ağustos 1316 (1900), s. 386.
- “İstasyonda” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 509, 30 Teşrin-i Sâni 1316 (1900), s. 227.
- “Onun Âvâz-ı Teselliyetsâzi” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 510, 7 Kânun-ı Evvel 1316 (1900), s. 242.
- “Bir Hayat” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 511, 14 Kânun-ı Evvel 1316 (1900), s. 258.
- “Küçük Hasan” (hikâye), Servet-i Fünun, nr. 512, 21 Kânun-ı Evvel 1316 (1900), s. 277-279.
- “Gece Yarıları” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 513, 27 Kânun-ı Evvel 1316 (1900), s. 290.
- “Hüsn-i Girîzan” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 514, 4 Kânun-ı Sâni 1316 (1900), s. 307.
- “Uyanmasın” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 515, 11 Kânun-ı Sâni 1316 (1900), s. 325.

- “İbhâma Dâir” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 515, 11 Kânun-ı Sâni 1316 (1900), s. 333.
- “O Meçhûleye” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 516, 18 Kânun-ı Sâni 1316 (1900), s. 339.
- “Enîn-i Tahassür” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 517, 25 Kânun-ı Sâni 1316 (1900), s. 354.
- “Eylül” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 519, 8 Şubat 1316 (1900), s. 386.
- “Onun Hayâli” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 519, 8 Şubat 1316 (1900), s. 386-387.
- “İhtiyâc-ı Mağfiret” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 520, 15 Şubat 1316 (1900), s. 402.
- “Küçük Sâhifeler-2,3,4,5,6,7,8” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 521, 22 Şubat 1316 (1900), s. 3,6,7,10,11,14,15.

1901

- “Silviya’ya” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 522, 1 Mart 1317 (1901), s. 23.
- “Gaşy-i Telâki” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 523, 8 Mart 1317 (1901), s. 34.
- “Kitâbe-i Seng-i Mezar” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 524, 15 Mart 1317 (1901), s. 59.
- “Bu da Öyle” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 524, 15 Mart 1317 (1901), s. 59.
- “Nağme-i Tesellî” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 525, 22 Mart 1317 (1901), s. 68.
- “Hâlâ O Rûya” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 526, 29 Mart 1317 (1901), s. 82.
- “Müstesnâ Geceler” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 527, 5 Nisan 1317 (1901), s. 109.
- “Ferişte-i Ezhâre” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 528, 12 Nisan 1317 (1901), s. 118.
- “Tulû” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 531, 3 Mayıs 1317 (1901), s. 165.
- “Ufukların” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 532, 10 Mayıs 1317 (1901), s. 180.
- “Ufûl Etmiş Mehâsin Karşısında” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 533, 17 Mayıs 1317 (1901), s. 204.
- “Onun Sîması” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 534, 24 Mayıs 1317 (1901), s. 213.
- “Hafayâ-yı Leyâl” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 537, 14 Haziran 1317 (1901), s. 268.
- “Hayât-ı Aşkım” (şiiir), Servet-i Fünun, nr. 538, 21 Haziran 1317 (1901), s. 280.
- “Vâlidemin Felsefesi” (deneme), Servet-i Fünun, nr. 541, 12 Temmuz 1317 (1901), s. 325.

- “Abdülhak Mıhrünnısa” (şıir), Servet-i Fünun, nr. 542, 19 Temmuz 1317 (1901), s. 338.
- “Hayât-ı Seyyal” (şıir), Servet-i Fünun, nr. 543, 26 Temmuz 1317 (1901), s. 354.
- “Hırâs-ı Hıcran” (şıir), Servet-i Fünun, nr. 544, 2 Ağustos 1317 (1901), s. 370.
- “Madam Rejan’a” (şıir), Servet-i Fünun, nr. 559, 27 Kânun-ı Evvel 1317 (1901), s. 201.
- “Tegazzül” (şıir), Servet-i Fünun, nr. 564, 31 Kânun-ı Sâni 1317 (1901), s. 282.

1908

- Fâni Tesellîler, Bursa, 1324 (1908), 188 s.
- Midhat Paşa, Bursa, 1324 (1908), 14 s.
- “Selâm-ı Âşınâyi” (şıir), Demet, nr. 3, İstanbul, 1 Teşrîn-i Evvel 1324 (1908), s. 34.
- “İki Hemrah” (şıir), Demet, nr. 5, 15 Teşrîn-i Evvel 1324 (1908), s. 66.
- “Melâl” (şıir), Demet, nr. 7, 29 Teşrîn-i Evvel 1324 (1908), s. 98.

1909

- “Eski Bir Tarza Bir Libâs-ı Nevin”, Musavver Hâle, nr. 3, Şubat 1325 (1909), s. 7.
- “Tayf-ı Girizan’dan Bir Parça”, Şıir Ve Tefekkür, nr. 2, 27 Ağustos 1325 (1909), s. 2-3.

1911

- “Hüsn-i Münteşir” (şıir), Rubab, nr. 4, 16 Şubat 1327 (1911), s. 25.

1912

- “Bağçede” (şıir), Kadın (İstanbul), nr. 4, İstanbul, 3 Mart 1328 (1912), s. 11.
- “Nerdesin” (şıir), Rubab, S.14, 19 Nisan 1328 (1912), s. 142.

1913

- Temâsil, İstanbul, 1329 (1913), 176 s.

1914

- “Hep Hiç” (şiiir), Safahat-ı Şiiir ve Tefekkür, nr. 2, 20 Mart 1330 (1914), s. 18.

1915

- Elhân-ı Vatan, İstanbul, 1331 (1915), 71 s.

1917

- “Tegazzül” (şiiir), Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 2, nr. 41, 10 Teşrîn-i Sâni 1917, s. 246.
- “Oğlum Munis’e” (şiiir), Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 2, nr. 43, 24 Teşrîn-i Sâni 1917, s. 276.
- “Gazel” (şiiir), Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 2, nr. 45, 8 Kânun-ı Evvel 1917, s. 311.

1918

- Pâyitahtın Kapısında, İstanbul, 1918, 77 s.
- “Gerçek Ne Güzelmişsin” (şiiir), Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 3, nr. 53, 2 Şubat 1918, s. 434-435.
- “Yine Sen Her Zamanda Her Yerde” (şiiir), Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 3, nr. 56, 23 Şubat 1918, s. 483-484.
- “İntibah” (şiiir), Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 3, nr. 57, 2 Mart 1918, s. 501.
- “Muhibb-i Necîbim Celâl Nuri’ye” (şiiir), Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 3, nr. 63, 13 Nisan 1918, s. 603-605.
- “Aruza Kasîde” (şiiir), Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 3, nr. 66, 4 Mayıs 1918, s. 662-663.
- “Hep Gül” (şiiir), Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 3, nr. 67, 11 Mayıs 1918, s. 668.
- “O Ma’bûde-yi Handeye” (şiiir), Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 3, nr. 71, 8 Haziran 1918, s. 760.

- “Kalbim” (şiiir), Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 3, nr. 74, 29 Haziran 1918, s. 819-820.
- “Şarkı” (şiiir), Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 4, nr. 80, 1 Ağustos 1918, s. 915-916.
- “Gözlerinden Mülhem” (şiiir), Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 4, nr. 86, 21 Eylül 1918, s. 1009-1010.
- “Güft u Gûlar” (şiiir), Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, C. 4, nr. 89, 12 Teşrin-i Evvel 1918, s. 1057.

1919

- “O Bir Şi’r-i Kudrettir” (şiiir), Nedim, nr. 1, 16 Kânun-ı Sâni 1919, s. 8.

1923

- Şâir-i Âzam’a Mektup, İstanbul, 1339 (1923), 15 s.
- “Biraz Mûsiki” (şiiir), Sûs, nr. 4, 7 Temmuz 1339 (1923), s. 6.
- “Seni Görmek” (şiiir), Sûs, nr. 6, 21 Temmuz 1339 (1923), s. 6.
- “Ebedî Bir Gece” (şiiir), Sûs, nr. 9, 11 Ağustos 1339 (1923), s. 6.
- “Perîşan Nağmeler” (şiiir), Sûs, nr. 10, 18 Ağustos 1339 (1923), s. 7.
- “Biraz Tarih” (şiiir), Sûs, nr. 15, 23 Eylül 1339 (1923), s. 5.
- “Tayf-ı Girîzan’dan” (şiiir), Sûs, nr. 19, 20 Teşrin-i Evvel 1339 (1923), s. 6.

1924

- “Fuzûlî’nin Şehrâh-ı Tahassüsünde” (şiiir), Sûs, nr. 42, 29 Mart 1340 (1924), s. 3.

1925

- “Dicle Kenarında” (şiiir), KadınYolu, nr. 2, 23 Temmuz 1341 (1925), s. 28.

1927

- “Marmara’ya Karşı Oğlum Munis’le Hasbihâl” (şiiir), Güneş, nr. 1, 1 Kânun-ı Sâni 1927, s. 10-11.
- “Semâvîler” (şiiir), Güneş, nr. 2, 15 Kânun-ı Sâni 1927, s. 2.
- “Bu da Bir Kasîde” (şiiir), Güneş, nr. 4, 15 Şubat 1927, s. 12.

- "İlk İtiraf" (şiiir), Güneş, nr. 5, 1 Mart 1927, s. 8.
- "Hep O Sevda, O İştiiyak, O Emel" (şiiir), Güneş, nr. 6, 15 Mart 1927, s. 11.

1934

- "İki Mısra-i Berceste" (şiiir), Türk Kadını, nr. 4, 4 Temmuz 1934, s. 57.

1936

- "Sanki Bir Rüya" (şiiir), Marmara, nr. 1, 15 Nisan 1936, s. 3-4.
- "Kendi Kendime" (şiiir), Marmara, nr. 1, 15 Nisan 1936, s. 23.
- "Bu da Türkün Türküsü" (şiiir), Marmara, nr. 2, 15 Mayıs 1936, s. 36.
- "Ebedî Nur" (şiiir), Marmara, nr. 2, 15 Mayıs 1936, s. 44.
- "Marmara'ya" (şiiir), Marmara, nr. 3, Haziran 1936, s. 68-69.
- "Belki Bir Hiç" (hikâye), Marmara, nr. 1-2, 15 Nisan-15 Mayıs 1936, s. 24-28,55-60.
- "Zarûri Birkaç Söz" (deneme), Marmara, nr. 3, Haziran 1936, s. 95.
- "Ağaçlara Dâir" (deneme), Marmara, nr. 3, Haziran 1936, s. 76.
- "Resim Sergisini Ziyaretten Sonra" (eleştiri), Marmara, nr. 4, Ağustos 1936, s. 101-102.
- "Bir Ağaç" (şiiir), Marmara, nr. 5, Aralık 1936, s. 141.
- "İlâhi Bir Akşam" (şiiir), Marmara, nr. 5, Aralık 1936, s. 143-144.

1937

- "Kotramda" (şiiir), Marmara, nr. 6, Ocak 1937, s. 169.
- "Büyük Baş'a" (şiiir), Marmara, nr. 6, Ocak 1937, s. 170.
- "Büyük Atatürk'e" (şiiir), Marmara, nr. 6, Ocak 1937, s. 171.
- "Büyük Mâtem" (deneme), Marmara, nr. 7, Ekim 1937, s. 1-6.
- "Şarkı" (şiiir), Marmara, nr. 8-9, Kasım-Aralık 1937, s. 56.
- "Hitâbe" (nutuk), Marmara, nr. 8-9, Kasım-Aralık 1937, s. 67-68.

1938

- "Gözlerimin Rengi" (şiiir), Marmara, nr. 10, Ocak-Şubat 1938, s. 102.

1950

- Nedim ve Lâle Devri, Ankara, 1950, 85 s.
- “Nerede O Demler” (şiiir), Hisar, nr. 2, Nisan 1950, s. 4.
- “Abdülhak Hâmid’e Dair Hatıralar”, Hisar, C. 1, nr. 3, 7 Mayıs 1950, s. 10-11

b) FAYDALANDIĞIMIZ KAYNAKLAR

- Abdullah Cevdet.** “İki Kitap”, İçtihad, nr. 73, 25 Temmuz 1329, s. 1613-1616
- AKYÜZ, Prof. Kenan.** Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri I, 4.Baskı, tarihsiz, s.92
- “Fâik Âli Ozansoy”, Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, İstanbul, 1986, s. 414-431
- ALANGU, Tahir.** “Fâik Âli Ozansoy”, Servet-i Fünun Edebiyatı Antolojisi, İstanbul, 1958, s. 41-47
- ANDI, Doç. Dr. M.Fatih.** “Fâik Âli Ozansoy’un Servet-i Fünun Edebiyatı ve Tevfik Fikret’e Dair Midhat Cemal Kuntay’a Yazdığı Mektuplar”, Doğu Akdeniz, nr. 1, Gazimağusa 1998, s. 51-64
- ARTAM, Nurettin.** “Kaybettiğimiz Büyük Şâir: Fâik Âli’den Hatıralar...”, Ulus, 5 Ekim 1950, s. 2
- “Kaybettiğimiz Büyük Şâir: Fâik Âli’den Hatıralar”, Zonguldak, 20 Ekim 1950, s. 3
- AYKAÇ, Fazıl Ahmed.** “Bir İrfan Hanedanı”, Cumhuriyet, 5 Haziran 1939, s. 3
- “Fâik Âli”, Türk Yurdu, C. 10, S.7, 2 Haziran 1332, s. 3050
- B.K.** “Fâik Âli Hatıralarını ve Edebiyatımız Hakkında Düşüncelerini Anlatıyor”, Vakit-Yeni Gazete, 2 Ekim 1948, s. 3
- BANARLI, Nihad Sami.** “Fâik Âli”, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, C. II, s. 318
- BAYUR, Yusuf Hikmet.** Türk İnkılabı Tarihi, C. 1- Kısım:2, Ankara, 1983, s. 3,218,224-237
- BİNARK, İsmet – SEFERCİOĞLU, Nejat.** Ölümünün 20. Yıldönümü Münasebetiyle Fâik Âli Ozansoy Bibliyografyası, Ankara, 1970, 11 s.
- Büyük Türk Klasikleri.** “Fâik Âli Ozansoy”, C. 10, İstanbul, 1990, s. 134-142
- Celâl Sahir.** “Edebî Yıl”, Türk Yurdu, C. 6, S.1, 1330, s. 2034-2041
- Cenab Şehabeddin.** “Fâni Teselliler”, Âşiyân, S.14, 1908, s. 7-12
- ÇAĞIN, Dr. Sabahattin.** Tokadîzade Şekip, İzmir, 1998, 224 s.

- ÇINARLI, Mehmet.** “Nedim ve Lâle Devri”, Hisar, C. 1, nr. 7, s. 14-15 -
- DEVİRİM, İzzet Melih.** “Fâik Âli Ozansoy”, Zafer, 3 Aralık 1950, s. 5
- ERGÜN, Saadeddin Nüzhet.** “Fâik Âli”, Türk Şâirleri, C. 3, s. 1391-1392
- GEZGİN, Hakkı Süha.** “Fâik Âli”, Edebî Portreler, İstanbul, 1997, s. 99
- GÖNENSAY, Hıfzı Tevfik.** “Servet-i Fünun Şâirleri”, Tanzimattan Zamanımıza Kadar Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, 1944, s. 179-180
- GÖVSA, İbrahim Alaaddin.** “Fâik Âli Ozansoy”, Türk Meşhurları, İstanbul, 1945, s. 298
- HALMAN, Talat Sait.** “Fâik Âli’den Kalan”, Hisar, S.144, Aralık 1975, s. 12-13
- HİSAR, Abdülhak Şinasi.** “Fâik Âli”, Hisar, Y. 4, S.42, 1 Ekim 1953, s. 3,18
- İmzasız.** “Fâik Âli Bey”, Nevsâl-i Millî, İstanbul, 1914, s. 17-19
- “Fâik Âli ve Nazmi Ziya’nın Ölüm yıldönümleri”, Hisar, C. 1, nr. 18, 1 Ekim 1951, s. 2
- “Fâik Âli’yi Kaybettik”, Hisar, C. 1, nr. 6, Ekim 1950, s. 5
- “Fâik Âli’nin Ölüm Yıldönümü”, Hisar, C. 2, S.30, 1 Ekim 1952, s. 4
- “Fâik Âli Ozansoy Anıldı.”, Hisar, Y. 11, S.43, Temmuz 1967, s. 24
- “Fâik Âli Ozansoy Dün Defnedildi”, Son Posta, 3 Ekim 1950, s. 3
- “Büyük ve Acı Bir Kayıp”, Ulus, 2 Ekim 1950, s. 1,3
- “Acı Bir Kayıp”, Zafer, 2 Ekim 1950, s. 1,4
- “Fâik Âli Ozansoy Dün Defnedildi”, Hürriyet, 3 Ekim 1950, s. 1
- “Fâik Âli Ozansoy Vefat Etti”, Son Telgraf, 2 Ekim 1950, s. 1
- “Fâik Âli Ozansoy’u Dün Toprağa Verdik”, Vatan, 3 Ekim 1950, s. 1
- “Fâik Âli Vefat Etti”, Vakit, 2 Ekim 1950, s. 1
- “Şâir Fâik Âli Ozansoy Vefat Etti”, Cumhuriyet, 2 Ekim 1950, s. 1,3
- “Şâir Fâik Âli’yi Kaybettik”, Yeni Sabah, 2 Ekim 1950, s. 2
- “Şâir Fâik Âli Ozansoy’u Kaybettik”, Vatan, 2 Ekim 1950, s. 1
- “Şâir Fâik Âli’nin Cenazesi Dün Kaldırıldı”, Cumhuriyet, 3 Ekim 1950, s. 2
- “Şâir Fâik Âli’nin Ölümü”, Akşam, 2 Ekim 1950, s. 2
- “Fâik Âli Merhum Dün Abdülhak Hâmid’in Mezarı Yanına Defnedildi”, Akşam, 3 Ekim 1950, s. 7
- “Yazılanlardan Parçalar”, Hisar, C. 1, nr. 7, 1 Kasım 1950, s. 2,18

- Adoulnak Hâmid'in Fâik Âli'ye Yazılmış Bir Mektubu", Hisar, C. 1, nr. 3, s. 11
- "Fâik Âli", Hisar, Y. 4, S.42, 1 Ekim 1953, s. 11
- "Fâik Âli Ozansoy'u saygıyla Anıyoruz", Hisar, Y. 14, S.82, Ekim 1970, s. 18-19
- "Fâik Âli'nin Neşredilmemiş Şiirleri", Hisar, C. 1, nr. 7, 1 Kasım 1950, s. 10-11
- "Hicran Korkusu – Fâik Âli Ozansoy", Hisar, S.72, Ekim 1956, s. 11
- "Fâik Âli Ozansoy", İz Bırakan Mülkî İdare Âmirleri, tarihsiz, s. 129-145
- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal.** "Fâik Âli Bey", Son Asır Türk Şâirleri, İstanbul, 1969, s. 360-361
- İSKENDEROĞLU, Reşid.** Zarif Bir Şâire, Ankara 1995, s. 43-49
- KAPLAN, Mehmet.** "Benim Semâ-yı Hayâlim", Şiir Tahlilleri I, İstanbul, 1991, s. 134-135
- KARAALİOĞLU, Seyit Kemal.** "Fâik Âli Ozansoy", Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi, C. 2, İstanbul, 1978, s. 775-780
- Köprülüzade Mehmed Fuad.** "Fâni Teselliler", Servet-i Fünun, nr. 920, 1 Kânun-i Sâni 1324, s. 154-156
- KUNTAY, Midhat Cemal.** "Tevfik Fikret ve Fâik Âli", Son Posta, 5 Ekim 1950, s. 5-6
- "Edebiyatımızın Büyük Kaybı", Son Posta, 3 Ekim 1950, s. 1,5
- MAZIOĞLU, Prof. Dr. Hasibe.** Nedim'in Dîvan Şiirine Getirdiği Yenilik, Ankara 1992, s. 72
- Mümtaz Semih.** "Rabia Hatun Davası", Akşam, 16-19 Ağustos 1948, s. 4
- "Fâik Âli Bey", Akşam, 16 Ekim 1950, s. 2
- NECATİGİL, Behçet.** "Fâik Âli", Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yayınları, İstanbul, 1960, s. 133-134
- Nizameddin Nazif.** "Fâik Âli", Son Telgraf, 3 Ekim 1950, s. 1,5
- OZANSOY, Halit Fahri.** "Fâik Âli Ozansoy Fâni Teselliler Şâiri", Edebiyatçılar Geçiyor, İstanbul, 1967, s. 188-193
- "Fâik Âli Ozansoy Fâni Teselliler Şâiri", Tercüman, 26 Mayıs 1966, s. 2

- UÇMAN, Doç. Dr. Abdullah.** Edebiyat-ı Cedîdeye Dair Ali Ekrem'den Rıza Tevfik'e Bir Mektup, İstanbul, 1997, s. 110-114
- URAZ, Murat.** "Fâik Âli Ozansoy", Edebiyat Antolojisi I, İstanbul, 1938, s. 139-147
- US, Hakkı Tarık.** "Basın Hayatında 50Yıl - İkinci Jübilenin Değerleri – Fâik Âli Ozansoy", Vakit-Yeni Gazete, 19 Ekim 1948, s. 3
- "Büyük Kayıp İçin: Fâik Âli Ozansoy", Zonguldak, 10 Ekim 1950, s. 2
- "Büyük kayıp İçin: Fâik Âli Ozansoy", Vakit, 2 Ekim 1950, s. 1
- UŞAKLIGİL, Halit Ziya.** Kırk Yıl, İstanbul, 1987, s. 592
- UYGUNER, Muzaffer.** "Fâik Âli Ozansoy", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, S.21, Ankara, 1970, s. ?
- YAZAR, Mehmet Behçet.** "Fâik Âli Ozansoy", Yedi Gün, C. 15, nr. 388, 1940, s. 11
- Yekta Bahir (Ali Canib).** "Kıl ü Kâl", Genç Kalemler, C. 3, nr. 13, 5 Kânun-i Evvel 1327, s. 332
- Yeni Türk Ansiklopedisi.** "Fâik Âli Ozansoy", C. 8, İstanbul, 1985, s. 2914-2915